

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**KORUMADA TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL
HAFIZAYA ETKİSİNİN KAYSERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN
İRDELENMESİ**

**Hazırlayan
Fatma Burcu BATUKAN**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU**

Yüksek Lisans Tezi

**Nisan 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**KORUMADA TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL
HAFIZAYA ETKİSİNİN KAYSERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN
İRDELENMESİ**

**Hazırlayan
Fatma Burcu BATUKAN**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU**

Yüksek Lisans Tezi

**Nisan 2017
KAYSERİ**

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Fatma Burcu BATUKAN

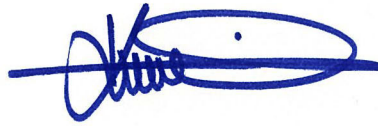

“Korumada Taşıma Yönteminin Kültürel Hafızaya Etkisinin Kayseri Örneği Üzerinden İrdelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Fatma Burcu BATUKAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU

Mimarlık ABD Başkanı
Doç.Dr. Kemal DEMİR

Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU danışmanlığında **Fatma Burcu BATUKAN** tarafından hazırlanan “**Korumada Taşıma Yönteminin Kültürel Hafızaya Etkisinin Kayseri Örneği Üzerinden İrdelenmesi**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

14. / 04 / 2017

JÜRİ :

Başkan : Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU

Üye : Prof. Dr. Gonca BÜYÜKMIHÇI

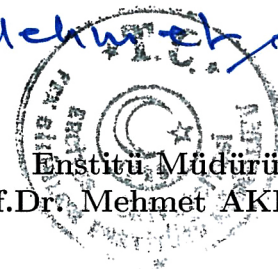
Üye : Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 09/05/2017 tarih ve 2017/21-22 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

11. / 05 / 2017

Enstitü Müdürü
Prof.Dr. Mehmet AKKURT

TEŞEKKÜR

Bu tezin konusu, ders yarıyılında aldığım bir ders kapsamında hazırladığım proje sunumu üzerine tespit edilmiş olup, Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Sayın Prof. Dr. Gonca BÜYÜKMIHÇI ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU'nun onayı ile tezin konusu “Korumada Taşıma Yönteminin Kültürel Hafızaya Etkisinin Kayseri Örneği Üzerinden İrdelenmesi” olarak belirlenmiştir.

Çalışmalarım boyunca farklı bakış açıları ve bilimsel katkılarıyla beni aydınlatan, yakın ilgi ve yardımlarını esirgemeyen ve bu günlere gelmemde büyük katkı sahibi sayın hocam Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU'ya teşekkürü borç bilirim.

Tez komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Nur URFALIOĞLU ve Prof. Dr. Gonca BÜYÜKMIHÇI'ya teşekkür ederim.

Ayrıca, tez çalışmalarım boyunca beni destekleyen arkadaşlarıma, kurul arşivi çalışmalarım da emeği geçenlere ve anket çalışmalarım a zamanımı ayırıp bana yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Etüt ve Projeler Daire Başkan Hamdi ELCUMAN'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Çalışmamın her anında desteğini eksik etmeyen, her an yanımda olan tezin bitmesindeki emekleri, katkıları ve sabırları için sevgili nişanlım Mehmet DÖRDÜNCÜ'ye ve ailesine teşekkür ederim.

Çalışmalarım süresince sabır göstererek beni daima destekleyen, hayatımın her aşamasında, yaptığım her işte desteklerini, katkılarını esirgemeyen ve aile olmanın gururunu duyduğum babama, anneme, kız kardeşim Buket'e ve erkek kardeşim Barış'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

KORUMADA TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL HAFIZAYA ETKİSİNİN KAYSERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

Fatma Burcu BATUKAN
Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2017
Tez Danışman : Yrd. Doç. Dr. H. Hale KOZLU

ÖZET

Şehirleşmenin ve ekonominin büyümesiyle birlikte, tarihi yapıların korunması konusunda yeni fikirler ve teknolojiler, gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Koruma yöntemlerinden birisi olan taşıma, tarihi yapıların günümüze kadar orjinallliğini koruması için olanak sağlamaktadır. Bu tez çalışmasında, tarihi yapıların korunmasında başvurulan "taşıma" tekniği incelenerek, Kayseri örnekleri üzerinden kültürel hafızaya olan etkileri araştırılmıştır.

Kültürel hafıza, bir insanın ömrü sona erdiğinde bitmeyen hafıza unsurlarıdır. Topluluğun ortaklaşa yaptığı etkinlikler, değerler ve fikirler üzerinden tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda ilk etapta, korumada taşıma tekniği konusunun anlaşılabilmesi amacıyla, koruma ve koruma yöntemlerinin tanımları yapılarak dünyada ve Türkiye’de gerçekleştirilen taşıma örnekleri araştırılmıştır. Tarihi yapıların yerinin değiştirilmesi, zorunlu kalındığı durumlarda uygulanan hassas bir yöntemdir. Yer değiştirme süreci, yapının ve bulunduğu çevrenin tarihi dokusunun korunması açısından uyulması gereken kurallara gereksinim duymaktadır. Tarihi yapıyı korumak için mümkün olan bütün yöntemlerin denenmesinin ardından, son çare olarak yapının taşınmasına başvurulmaktadır.

Kayseri’deki koruma uygulamaları ve bu uygulamalar içerisinde taşıma yönteminin yeri incelendiğinde, Kayseri’de taşıma yönteminin on bir adet çeşme ve bir adet cami de uygulandığı görülmektedir. Tez kapsamında yapılan alan çalışmaları ve anketler yardımıyla bu örnekler üzerinden taşımamın kültürel hafızaya olan etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmalar sonucu, tarihi yapıların yerlerinin değiştirilmesinin kültürel hafıza üzerinde, özellikle mekânsal bağlam açısından ciddi bir kopukluk oluşturduğu ve

yapının yeni taşındığı alanda yeni bir yer/işlev/mekân kurgusu oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Koruma, Restorasyon, Taşıma, Kültürel Hafıza.

**ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF MOVING TECHNIQUE FOR
ARCHITECTURAL CONSERVATION ON CULTURAL MEMORY USING THE
CASE OF KAYSERI**

Fatma Burcu BATUKAN

Erciyes University, Graduate School of Natural and Applied Sciences

M.Sc. Thesis, April 2017

Thesis Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Hale KOZLU

ABSTRACT

The conservation and strengthening of historic buildings are becoming more and more important in the consideration of more ideas and new technologies associated with the development of economy and urban construction. Moving is one of the conservation techniques that paves the way for the historical structures to preserve their authenticity until today. Therefore, this study investigates moving techniques for architectural conservation of historic buildings and their effects on the cultural memory using the case of Kayseri.

Cultural memory, described through the common activities, values ,and ideas of the societies, includes factors that continue to exist even though human life ends.

First, in order to gain an in-depth understanding on the moving techniques, a literature survey was carried out by examining how historic structures were moved in the past throughout the world. Based on the studies, relocating the historic structures is of a vital importance for the conservation of historic structures and a delicate operation; however, this process requires a set of rules to respect the current and potential places as well as the structure itself. Moving a historic building should be the last option until all the potential conservation ways are exhausted.

Subsequently, when the conservation and moving techniques for architectural conservation in Kayseri were examined, relocation process was observed to have been implemented on eleven fountains and one mosque. Through the studies and questionnaires carried out within the scope of the thesis, the influence of moving techniques for architectural conservation on the cultural memory was investigated.

Last but not least, the studies revealed that the relocation of the historic structures results in a serious disconnection on the cultural memory, especially in terms of the

spatial context, and constructs a new place/function/space correlation at the new site of the structure.

Keywords: Kayseri, Conservation, Restoration, Moving, Cultural Memory.

İÇİNDEKİLER

KORUMADA TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL HAFIZAYA ETKİSİNİN KAYSERİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KORUMA KAVRAMI VE YÖNTEMLERİ

1.1. Koruma Kavramı	4
1.2. Koruma Teknik ve Yöntemleri	7
1.2.1. Sağlamaştırma	8
1.2.2. Bütünleme	10
1.2.3. Yenileme	11
1.2.4. Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)	12
1.2.5. Temizleme/ Ayıklama	12
1.2.6. Taşıma	14
1.3. Türkiye’de Korumanın Yasal Boyutu	14
1.4. Korumada Taşıma Yöntemi	18
1.5. Taşıma Yönteminin Dünyada ve Türkiye’deki Örnekleri	23

1.5.1. Taşıma Yönteminin Dünya'daki Örnekleri	23
1.5.1.1. Abu Simbel Tapınağı	23
1.5.1.2. Harakhty ve Amon Tapınağı	25
1.5.1.3. Brighton Beach Oteli	25
1.5.1.4. Pelham Oteli	28
1.5.1.5. Box Buttle Adliyesi	29
1.5.1.6. Kaptan Samuel Brown'un Malikanesi	30
1.5.1.7. Hibbing Şehri	30
1.5.1.8. Lucy (The Margate Elephant)	32
1.5.1.9. Most Katedrali	32
1.5.1.10. Oerlikon Makine Fabrikası Binası	34
1.5.1.11. Newark Uluslararası Havaalanındaki 51 Numaralı Terminal	34
1.5.1.12. Cape Hatteras Deniz Feneri	35
1.5.1.13. Jinlun Belediye Binası	36
1.5.1.14. Şanghay Konser Alanı	36
1.5.2. Taşıma Yönteminin Türkiye'deki Örnekleri	37
1.5.2.1. Yalova'daki Atatürk Köşkü	37
1.5.2.2. Zeus Sunağı	39
1.5.2.3. Zeynel Bey Türbesi	40
1.5.2.4. Hüseyin Hoca Köyü Camii	40
1.5.2.5. Sungurbey ve Çelebi Ağa Camiileri	41
1.5.2.6. Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü	43
1.5.2.7. Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili	45
1.5.2.8. Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi	45
1.5.2.9. Dolmabahçe Koca Yusuf Paşa Sebili	46
1.5.2.10. II. Abdülhamit Çeşmesi	47
1.5.2.11. Bereketzade Çeşmesi	47
1.5.2.12. Yeşilköy Tren İstasyonu	48

2. BÖLÜM

KAYSERİ'DE KORUMA VE RESTORASYON UYGULAMALARI

2.1. Kayseri'de Koruma ve Restorasyon Uygulamaları	50
2.2. Kayseri'de Taşıma Uygulamaları	59
2.2.1. Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi	60
2.2.2. Hüsrem Çeşmesi	62
2.2.3. Sivas Caddesi Çeşmesi	62
2.2.4. Talas Meydan Çeşmesi	63
2.2.5. Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbül Sokağı) Çeşmesi	64
2.2.6. Kölük (Gülük) Çeşmesi	66
2.2.7. Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi	68
2.2.8. Sahabiye Çeşmesi	68
2.2.9. Lise (Şefika Hanım) Çeşmesi	68
2.2.10. Gevher Nesibe Çeşmesi	69
2.2.11. Kalem Kırdı Camii	72
2.2.12. Seyitgazi Çeşme ve Minber Minaresi	76

3. BÖLÜM

TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL HAFIZAYA ETKİSİ VE KAYSERİ'DE KÜLTÜREL HAFIZANIN ÇEŞME TAŞIMALARI ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

3.1. Kültürel Hafıza	79
3.2. Taşımanın Kültürel Hafızaya Etkisi	82
3.3. Çeşme Kültürü ve Kültürel Hafızadaki Yeri	84
3.4. Kayseri'de Çeşme Kültürü ve Kültürel Hafızadaki Yeri	86
3.4.1. Kayseri'de Çeşmelerin Kültürel Hafızadaki Yeri ve Dönüşümü	87

4. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Değerlendirme ve Sonuç	92
KAYNAKLAR	104
EKLER	114

ÖZGEÇMİŞ 116

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1. Şerefiye Sarmıcı restorasyon sırasında sütundaki sağlamlaştırma, Çemberlitaş, İstanbul (2015). 8
- Şekil 1.2. Yıldız Sarayı Harem odaları tavanı restorasyon çalışmalarında, raspa yapıldıktan sonra ulaşılan dönem ekleri, İstanbul (2014). . . 14
- Şekil 1.3. Yapının (a) tamamen parçalara ayrılarak, (b) kısmi olarak parçalara ayrılarak ve (c) bütün halde taşınması (San Francisco, 1974). 22
- Şekil 1.4. Abu Simbel Tapınağı ve çizimleri. 24
- Şekil 1.5. Abu Simbel Tapınakları taşınma sırasında. 26
- Şekil 1.6. Mısır'da Amada'da bulunan Harakhty ve Amon Tapınağı. 27
- Şekil 1.7. 1888 yılında Brighton oteli taşınırken. 27
- Şekil 1.8. 1869 yılında Boston şehrinde Baylestone caddesinde yapılacak yol genişleme çalışmalarından dolayı Pelham oteli'nin taşınması. . . . 28
- Şekil 1.9. 1889 yılında Nebraska eyaletinde bulunan Box Butte Adliyesi'nin lokomotif tarafından taşınması. 29
- Şekil 1.10. 1903 yılında Pennsylvania eyaletinde bulunan Kaptan Samuel Brown'un malikanesinin taşınması. 31
- Şekil 1.11. ABD'nin Minnesota eyaletinde Hibbing şehrinde bulunan farklı malzemelerden yapılmış ve farklı amaçlarla kullanılan yapıların taşınmaları (1919). 31
- Şekil 1.12. New Jersey eyaletinde Margate şehrinde bulunan Lucy isimli yapının taşınması (1970). 32
- Şekil 1.13. Lucy'nin müze olarak kullanılan güncel hali (2011). 33
- Şekil 1.14. Çekoslovakya'daki Most Katedrali. 33
- Şekil 1.15. İsviçre'deki 122 yıllık Oerlikon Makine fabrika binası. 34

Şekil 1.16.	New Jersey eyaletinde bulunan Newark Uluslararası Havaalanındaki "51" numaralı terminalinin (a) taşınması sırasında ve (b) günümüzdeki hali.	35
Şekil 1.17.	ABD'nin North Caroline eyaletinde bulunan Cape Hatteras deniz feneri.	36
Şekil 1.18.	(Solda) Çin'in Qing Dynasty şehrinde bulunan Jinlun Belediye binası, (sağda) Çin'de bulunan Ciyuan tapınağı.	37
Şekil 1.19.	Çin'in Şanghay şehrinde bulunan Şanghay konser alanı.	37
Şekil 1.20.	Yalova Atatürk Köşkü.	38
Şekil 1.21.	(a) Bergama Zeus Sunağı ve (b) Zeus Sunağı'nın Bergama Akrapolü'nde temellerin bulunduğu yer.	39
Şekil 1.22.	Batman'ın tarihi Hasankeyf ilçesinde bulunan Zeynel Bey Türbesi.	40
Şekil 1.23.	Kalkandere Hüseyinhoca köyü camii taşınmadan önce, güneyden (2003).	41
Şekil 1.24.	Kalkandere Hüseyinhoca köyü camii 2011 yılında (a) vinç yardımıyla taşınırken, (b) yeni yerine yerleştirilirken.	42
Şekil 1.25.	(a) Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Sungurbey Camii ve (b) taşıma işlemleri sırasında taşlarının numaralandırılmış hali.	43
Şekil 1.26.	Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Çelebi Ağa Camii (2006).	44
Şekil 1.27.	Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü taşınma esnasında.	44
Şekil 1.28.	Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili genel görünümü.	45
Şekil 1.29.	Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünümleri.	46
Şekil 1.30.	Dolmabahçe Koca Yusuf Paşa Sebili genel görünümü.	47
Şekil 1.31.	II. Abdülhamit Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünümleri.	48
Şekil 1.32.	Bereketzade Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünümleri.	48
Şekil 1.33.	Yeşilköy Tren istasyonu Gar Şefliği binası'nın taşıma esnasında görünümü.	49

Şekil 2.1.	Kayseri Lisesi Milli Mücadele Müzesi, Kayseri (2016).	55
Şekil 2.2.	Kültür Yolu Rotası, Kayseri (2016).	57
Şekil 2.3.	Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi'nin taşınmadan önceki (a) güney cephesi, (b) batı cephesi ve (c) konumu.	61
Şekil 2.4.	Hüsrem Çeşmesi'nin (a) eski zamanlardan genel görünümü, (b) yeni halinin genel görünümü ve (c) yeni konumu.	63
Şekil 2.5.	Sivas Caddesi çeşmesi'nin (a) eski zamanlardan genel görünümü, (b) yeni halinin genel görünümü ve (c) yeni konumu.	64
Şekil 2.6.	Talas Meydan çeşmesi'nin (a) yeni konumundan görünümü ve (b) yeni konumu.	65
Şekil 2.7.	Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbül Sokağı) çeşmesi'nin (a) eski görünümü, (b) yeni görünümü ve (c) konumu.	66
Şekil 2.8.	Kölük (Gülük) çeşmesi'nin (a) yeni konumundan görünümü (2014) ve (b) yeni konumu.	67
Şekil 2.9.	Şeyh İbrahim Tennuri çeşmesi'nin (a) genel görünümü, (b) üzerinde bulunan kuş köşkü (2014) ve (c) konumu.	69
Şekil 2.10.	Sahabiye çeşmesi'nin (a) mevcut konumundan görünümü ve (b) yeni konumu.	70
Şekil 2.11.	Lise (Şefika Hanım) çeşmesi'nin (a) mevcut konumundan görünümü ve (b) yeni konumu.	71
Şekil 2.12.	Gevher Nesibe çeşmesi'nin (a) eski görünümü (1986), (b) yeni görünümü (2014) ve (c) konumu.	72
Şekil 2.13.	Kalem Kırdı Camii'nin (a) eski halinin içeriden ve (b) genel görünümü.	73
Şekil 2.14.	Kalem Kırdı Camii'nin (a) taşınması sırasında, (b) taşlarının sökülmüş hali, (c) yeni konumu, (d) yeni halinden bir görünümü ve (e) yeni halinin iç görünümü (2007).	75
Şekil 2.15.	Seyitgazi çeşme ve Minber minaresi'nin (a) eski konumundan, (b) yeni konumundan ve (c) konumu.	77

- Şekil 3.1. Topkapı Sarayı-Soğukkayı dışındaki çeşmede, su için sırada bekleyen insanlar (1888-1889). 85
- Şekil 3.2. Kayseri'nin Danacılar Mahallesi Sokubaşı çıkmazındaki çeşme önünde su dolduran mahalleliler (1993). 87

GİRİŞ

Koruma; tarihi yapıların yaşamlarını sürdürmesi, tarihsel belgelerin gelecek nesillere aktarılması, bilimsel kaynakların/ eserlerin muhafaza edilmesi, tarihi çevreye değişen ortam koşullarına göre önlem alınmasını ve kültürel değerlerin, geleneklerin, göreneklerin, örf ve adetlerin devamlılığını içeren somut ve soyut değerleri kapsayan bir kavramdır. Kültürel varlıkların sahip olduğu bu somut ve soyut değerler, korumanın başlıca nedenini oluşturmaktadır. Korumada amaç, belirli bir dönemin, yaşam biçimini ve kültürel birikimini gelecek nesillere aktarmaktır. Korumanın, yapının geçmişi, geleceği ve bugünü ile ilgili olduğu göz önüne alındığında, temsil ettiği özgün değerlerinin muhafaza edilerek geleceğe aktarılması, koruma uygulamalarının temel ilkesi olarak kabul edilmektedir.

Tarihi yapıların korunması için günümüzde belirli teknik ve yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar; sağlamlaştırma, yenileme, bütünleme, yeniden yapma, temizleme ve taşıma gibi yöntemlerdir. Bu teknik ve yöntemlerin birkaçı genelde bir arada kullanılmaktadır. En yaygın kullanılanları minimum müdahale ile sağlamlaştırma ve bütünleme iken; en az kullanılanı ve gerekmedikçe tercih edilmeyeni ise taşıma yöntemidir. Koruma teknik ve yöntemleri içerisinde taşıma yöntemi, eğer kültür varlığının korunabilmesi için başka bir yöntem başvurulamıyorsa tercih edilmektedir. Özellikle imar politikaları, zemin hareketleri gibi nedenlerle kültür varlığının tehdit altında olduğu durumlarda taşıma yöntemine başvurulduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında, taşıma konusunda yeteri kadar çalışmanın bilimsel literatürde olmaması da göz önünde bulundurularak taşıma ve kültürel hafıza arasında bir ilişki kurularak literatürdeki bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Bu tez kapsamında, koruma ve koruma teknikleri ile ilgili olarak; Feilden (1982, 2003), Ahunbay (2014), Zakar, Eyüpgiller (2015), Erder (1975), Asatekin (2004),

Madran (2007), Kuban (1977, 2000), Ersen (2011), Forsyth (2007), Dülgerler (2015), Bayar (2014), koruma tekniklerinden taşıma yöntemi ve taşınan yapılarla ilgili olarak; Curtis (1979), Peltola (2008), Lu XL, Lu WS, Zhang (2010), Paravalos (2006), Ahunbay (2014), Fisher (1921), Page (1976), Sav (2012), Amk (2004), Burat (2006), Parlak (2004), Pilehvarian, Urfahloğlu, Yazıcıoğlu (2000), Kayseri’de uygulanan taşıma yöntemi ve taşınan yapılarla ilgili olarak; Çayırdağ (2014), Denktaş (2000), Özbek, Arslan (2008), Yörükoğlu (1987), kültür ve kültürel hafıza ile ilgili olarak; Özkalp (2013), Anbarlı Bozatay (2011), Aksoy (2000), Çakır, Yıldırım Gönül (2015), Başaran (2010), Öztürk (2012), İmamoğlu (2006), Büyükmıhçı (2005) Cevizci (1996), Adıbelli (2012) tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunun dışında konu ile ilgili olan yasa, yönetmelikler, tüzük, ilke kararlarından, internet ortamında yapılan araştırmalardan yararlanılmıştır.

Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, korumanın tanımı, koruma teknik ve yöntemleri, korumada taşıma yönteminin Dünyadaki ve Türkiye’deki uygulama örnekleri hakkında literatür taraması yapılmıştır. Literatür çalışmasında, yurtiçi ve yurtdışındaki üniversite kütüphaneleri, kurumların arşivleri ve dijital veritabanları aracılığıyla basılı ve dijital bilimsel kaynaklar taranmış, elde edilen kitaplar, tezler ve makaleler incelenerek değerlendirilmiştir. Erciyes Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Arizona Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Kütüphanesi, YÖK ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nda çalışılarak konuyla ilgili kitap, dergi, tez ve bilimsel makaleler taranmış ve incelenmiştir.

İkinci bölümde, Kayseri’deki restorasyon ve koruma uygulamaları hakkında kısa bilgi verilmiştir. Kayseri’de bulunan yapıların korunması amacıyla taşıma işlemi gerçekleştirilen yapılar ve uygulamalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu kapsamda Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu arşivi taranmıştır. Ayrıca, konu ile ilgili uygulamalar yapmış kişilerle görüşülmüştür. Prof. Dr. Zeynep Ahunbay, Prof. Dr. Nur Urfahloğlu, Yrd. Doç. Dr. Işıl Polat Pekmezci, Doç. Dr. Osman Nuri Dülgerler, Prof. Dr. Haşim Karpuz ve Mehmet Çayırdağ’dan

çeşmeler ve taşıma uygulamaları konusunda bilgiler edinilmiştir. Taşıma işlemi gerçekleştirilen yapıların edinilen bilgiler ışığında eski ve yeni konumu ile ilgili bilgiler harita üzerinde işaretlenerek gösterilmiştir. Taşınması gerçekleştirilen yapılar yeni konumunda fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Üçüncü bölümde, ilk olarak kültür, hafıza (bellek) ve kültürel hafıza terimlerinin literatürde ki tanımlanmaları araştırılmıştır. Kayseri’de taşıma işlemlerinin en çok çeşmeler üzerinde uygulanmasından dolayı çeşmelerin kültürümüzdeki yeri ve çeşme kültürünün tarihimizdeki tanımlamaları araştırılmıştır. Kayseri’deki çeşme kültürüyle ilgili 65 yaş üzeri insanlarla sohbet edilerek kültürel hafızanın kullanıcılar üzerindeki etkisi detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Daha sonra taşıma yönteminin kültürel hafıza üzerinde oluşturduğu etkiler irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise konu ile ilgili gerçekleştirilmiş olan anketin sonuçları, literatür taramaları hakkında değerlendirme yapılarak, koruma teknikleri ve korumada taşıma yönteminin kültürel hafızaya etkisi Kayseri örnekleri üzerinden tartışılmıştır.

1. BÖLÜM

KORUMA KAVRAMI VE YÖNTEMLERİ

1.1. Koruma Kavramı

Koruma kelimesi sözlükte *"tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent bileşenlerinin hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli güvenlik önlemlerini alma"* bir diğer tanımıyla *"bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, muhafaza etmek"* olarak tanımlanmaktadır [1].

Yapıların korunmasında dini, sembolik, kültürel ve toplumsal değerleri önemlidir. Asatekin'e göre, tarihi çevre korumada kültür varlıkları ve onların oluşturduğu çevreler, mekansal sistemleri oluşturan toplumlara ait verilerin önemli birer fiziksel aktarıcılarıdır. Yapı avlusunda yetişen bir ağaç, o konuttaki bireyin hangi ürünü yetiştirdiğini anlatırken, ahırın varlığı o dönemdeki ulaşım şeklini veya o bireylerin ekonomik yaşamını göstermektedir. Bir konutun penceresindeki şebeke, aile-toplum arasındaki mahremiyet ilişkisini açıklarken; avluda bulunan tuvalet o dönemin temizlik anlayışını ortaya koymaktadır. Camiler dinsel bir mimari yapı türü olarak sosyal bir toplanma merkezi algısı oluşturmakta, ticaretle bağlantılı bir kurguyla mahalle ile ilişkilenebilir [2]. Roma'nın gücünü yansıtan eski kent kalıntılarının korunması, bu yapıların toplumsal değerini gösterirken, Mali'deki Büyük Djenne Camisi'nin yağmurdan eriyen duvarlarının her yıl halk tarafından onarılması korumada eserin dini değerini vurgulamaktadır [3,4].

Tarihi çevre ve anıtların yaşatılması için, günümüzde bu eserlerin ve alanların uygarlık belgesi olarak korunması temel ilke olarak benimsenmiştir. Tarihi çevre ya da yapı; özgün biçim, strüktür ve malzemesiyle ayakta durdurulabildiği

oranda, koruma amacına ulaşacaktır [4]. Erder, korumanın amacının anıtların insanlık tarihinin belgeleri olduğundan ve bu nedenle onlara saygılı davranılması gerektiğinden bahsederek korumanın amacının belirlenmesine katkıda bulunmaktadır [5].

Piero Gazola'ya göre: *"Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet etmiyorsa, korunması bir pratik gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır."* Geçmişte amaç, yapıyı ayakta tutmak, değişen taleplere göre yapının yeni eklerle fonksiyonunun devamlılığını sağlamak ve yıkılan kısımları yeniden yaparak biçimsel bütünlüğünü korumak iken; bugün, tarihi çevre ve anıtlar bir dönemin kentsel ve mimari düzenini, yapım tekniklerini ve sosyal yaşamını açıklayan belgelerdir [3].

Zakar ve Eyüpgiller'in [6] yaptığı çalışmada, yapının işlevsel niteliğinin, yapının onarımlarının yapılması ve hayatını devam ettirmesi için bir araç olduğundan bahsedilmektedir. Bu ilke halen geçerliliğini sürdürmekte olup, günümüzde ilk işlevini kaybetmiş yapılar da korunmaktadır. Dilimizde kullanılan "koruma" kelimesi, uluslararası literatürde "conservation", "preservation" ve "protection" terimlerine karşılık gelmektedir. Conservation ve preservation terimleri muhafaza etme, bir bütünlüğün veya bir varlığın özelliklerini devam ettirmesi anlamına gelirken; protection her türlü kötü eyleme karşı koyma anlamına gelmektedir.

Madran, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının öneminin giderek artması ve konunun karmaşıklığının, korumanın yönetimi olarak tanımlanabilecek oldukça yeni bir tanım gerektirdiğinden bahsetmektedir. Bu tanım, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, değerlendirilmesi ve kamuoyunun kullanımına sunulması için gerekli aşamaları tanımlayan, bu aşamada görev yapacak kişi ve kuruluşların niteliklerini belirleyen, kullanılacak kaynakları tanımlayan, özetle korumanın planlı bir yönetim biçim ve anlayışına dayandırılmasını öngören bir yaklaşımın ürünü olarak değerlendirilmektedir [7].

Kuban korumayı *"bir eski eser tutkunluğu değil, insanın fiziksel çevresini değerlendirmesinin çağdaş bir aşamasıdır"* olarak tanımlamaktadır [8].

Koruma; özetle bir yapıyı çevresiyle birlikte belgeleyerek, yapının sürekli bakım ve kullanımını sağlayarak, özgün durumunu muhafaza ederek, gerektiğinde minimum müdahale ile onarma ve iyileştirme yollarına giderek varlığını devam ettirme çabasıdır [6].

Feilden korumayı strüktürel değişimleri ve modernizasyonu içeren bir uygulama olarak tanımlamaktadır [9]. Bir binayı kullanımda tutmak, korumanın en iyi yoludur. Feilden'e göre koruma; [10]:

- Bozulmayı, tahrip olmayı önlemek için alınan önlemlerdir.
- Kültürel ve doğal miraslarımızın sürdürülebilmesi için gerekli olan tüm faaliyetleri içermektedir.
- Bir uzmanın katkısına saygı göstererek multi disiplinler bir şekilde yürütülmesi gereken ve hızla gelişen bir alandır.
- Bozulmanın önlenmesinin temeli, kültürel mirasın düzenli kontrolüdür.

Forsthy'e göre koruma, mimari mirasın gelecek nesillere güvenli bir şekilde aktarılması için mimari yapının anlaşılması, yorumlanması ve yönetilmesi sürecidir [11].

Yerleşme dokusunu oluşturan nesnelere, tarihsel ve biçimsel değerlerinin anlaşılmasından sonra sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasından kent koruma fikrine geçiş yapılmıştır.

Çevresel koruma, yani anıtları içinde bulunduğu dokuyla birlikte koruma fikri ilk kez 1931'de Atina Konferansı'nda bilimsel olarak ele alınmıştır [3]. Atina Konferansı, Avrupa tarihindeki anıtların korunması konusundaki ilk konferanstır [12]. Bu Konferansta onaylanan Carta Del Restauro'nun (Restorasyon Tüzüğü) 6. maddesinde tarihi çevrenin korunması ile ilgili olarak: *"Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapıların yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ve rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır."*

ifadesi yer almaktadır [2]. Bu süreç içerisinde Avrupa’da kentsel ve kırsal koruma çalışmaları 1945’ten sonra hız kazanmıştır [3]. 1964’te kabul edilen Venedik Tüzüğü’nün 6. maddesinde ”*Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak koşulu ile çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek, hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye veya değiştirmeye izin verilmemelidir.*” ifadesi ile tarihi çevre koruma alanında oldukça büyük bir adım atılmıştır [2]. Venedik Tüzüğü 1800’lerde başlayan Avrupa merkezli tartışmaların ürünüdür [12].

Kuban’a göre tarihi çevreyi koruma, çağdaş toplum kültüründe yeni bir görüşü göstermektedir ve bu şehirlerin günün şartlarına uyarak kontrolsüz gelişmesine engel olmaktadır. Bunun yanı sıra maddi kaynakların yetersizliği korumayı gerçekleştirmeyi engellemektedir. Kentler, tüm tarih süresince sürekli yenilenerek bugüne gelmiş, bu gelişmeler boyunca eski olanlar ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle bugün de aynı süreç devam etmektedir. Anadolu şehirlerinin çoğunda, ekonomik ve sosyal yapı değişmediğinden kent dokusu ve mimarisi uzun seneler kimliğini korumaktadır [13]. Günümüzde korunan kent dokularına Anadolu’dan Safranbolu ve Amasya örnek verilmekte olup, koruma konusunda diğer şehirlere örnek teşkil etmektedirler.

1.2. Koruma Teknik ve Yöntemleri

Restorasyon süreci; yapının tanınmasıyla başlar. Yapının mevcut durumu incelenir, rölövesi çıkarılır ve yapıyla ilgili tarihi kaynaklar araştırılır. Araştırmalar ve yerinde yapılan incelemeler sonucunda, yapının özgün durumunu ve sonraki dönemlerde yıkılan veya eklenen parçalar varsa bunları gösteren bir restitüsyon projesi hazırlanır. Analiz çalışmaları sonunda yapılacak müdahale teknikleri belirlenir ve restorasyon projesi doğrultusunda uygulama başlar. Yapıya en az müdahale sağlama tekniği ile olurken, en fazla müdahale ise yeniden yapım (Rekonstrüksiyon) veya taşıma tekniği olmaktadır. Yapıya minimum müdahale esas olduğu için de taşıma çok tercih edilen bir yöntem değildir [10].

Anıtların onarımları için genel olarak şu tekniklerden yararlanılmaktadır:

1.2.1. Sağlamaştırma

Malzemesinin sağlamaştırılması, taşıyıcı sisteminin ve zeminin sağlamaştırılması olarak incelenebilir. Bütün restorasyonlarda ortak olan sağlamaştırma tekniği, yapıya müdahaleyi minimuma indirdiği için restorasyon uygulamasının kendisidir [13].

Şekil 1.1. Şerefiye Sarnıcı restorasyon sırasında sütundaki sağlamaştırma, Çemberlitaş, İstanbul (2015) [14].

Anıtın yapıldığı malzemenin sağlamaştırılması; kerpiç malzemelerin sağlamaştırılması, ahşap mimari öğelerin korunması ya da taş elemanların sağlamaştırılması olmak üzere birkaç şekilde olabilmektedir. Eski uygulamalarda kerpiç mimari kalıntılar, zift sürülerek veya üzerleri çimento harcıyla sıvanarak sağlamaştırılmıştır. Günümüzde ise; kerpiç kalıntılar veya köy evleri, sürekli bakım yöntemiyle, çamur harcı ile sıvanmaktadır. Yenilenebilir olan bu sıva, yapıyı dış hava koşullarından korumakta, eriyerek yok olmasını engellemektedir [3].

Ahşap yapılar ise; çeşitli koruyucu kimyasal maddeler ile sağlamlaştırılmaktadır. Mantarlar veya böcekler tarafından zarar gören ahşap iskelet yenilenmekte; yenilenen ahşaplara koruyucu madde ile güçlendirme yapılmaktadır. Daldırma ya da fırça sürme emprenye tekniği ile onarılmaktadır [6].

Taş yapılarda ki sağlamlaştırma ise; taşın türüne ve bozulmasına göre belirlenmektedir. Taş sağlamlaştırıcı kimyasallar; taşa püskürtülerek, fırça ile sürülerek veya vakumla uygulanmaktadır [3]. Taş sağlamlaştırma; hava kirliliği, ıslanma-kuruma ve tuz kristallenme durumlarına karşı taşın yüzey koruyucularla (su iticiler, emülsiyonlar, anti-grafitti yüzey kaplamaları, tuz inhibitörleri, kolloidsilika ve biosidler) korunması uygulamalarını içerir. Sağlamlaştırıcılar, taş yüzeyine fırçayla emdirme, atomize uygulama ve kılcallıkla emdirme teknikleriyle uygulanabilmektedir [15].

Taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması; payandalarla destekleme, gergi çubukları yerleştirilmesi ya da sağlam olmayan bölümlerin yıkılıp yeniden yaparak gibi çeşitli yöntemlerle sağlanmaktadır.

Geçmişte yapılarda meydana gelen ayrılma, çatlama gibi hasarlar payandalarla desteklenmiş veya buralara gergi çubukları yerleştirilmiştir. Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi'nde zemin oturması gerçekleşmiştir, Kanuni zamanında düşeyden ayrılma olunca minare ile destekleme yapılmıştır. Tokat Hatuniye Cami'de kible duvarına ve son cemaat kısmına payanda eklenmiştir. İtalya'nın Ravenna Şehrindeki San Vitale Bazilikası payanda ile desteklenmiştir [16]. İstanbul Kariye Cami'sine Bizans malzemesi ile eklenen uçan payanda destek sağlamaktadır [13]. Günümüzdeki strüktürel sağlamlaştırmada yapı; enjeksiyon, ön germe, ankraj, temel genişletme ve sağlam zemine inen kazıklı temellerle desteklenmektedir [3]. Çatlamış, ayrılma tehlikesi gösteren düşey taşıyıcıların etraflarına metal çemberler sarılarak sıkıştırılması çok eskiden bugüne uygulanan bir sağlamlaştırma tekniğidir. Bombe olan, şişen kısımlara uygulanmaktadır. Erken dönemde Çemberlitaş'ta ki sütunlar bu yöntemle sağlamlaştırılmıştır [3].

Zemin sağlamlaştırılması; jet-grout veya enjeksiyon sistemleri ile yapılmaktadır. Temel sorunları temellerin genişletilmesi, derinleştirilmesi veya modern sistemlerle

desteklenerek çözülmektedir. Ek sömellerle temel yüzeyinin arttırılması, burgulu kazıklar ve mikro kazıklar ile temellerin daha derin bir katmana indirilmesi, jet-grout sistemi temel güçlendirilmesinde kullanılan başlıca sistemlerdir. Zemin sağlamlaştırılmasında kullanılacak sisteme zemin bozulmasına etki eden faktörler, zemin yapısı ve üzerindeki yapının durumu değerlendirilerek karar verilmektedir. Sağlamlaştırma işlemlerinin gerekli ölçümler ve modellemeler yapıldıktan sonra hassas bir şekilde yapılması gerekmektedir [6].

1.2.2. Bütünleme

Bir bölümü hasar gören veya yok olan yapı ve elemanların geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanılarak ilk halindeki bütünlüğe kavuşacak biçimde tamamlanması işlemidir. Yıkık bir yapı veya yapı parçası, bütünleme yöntemi ile tamamen yok olmaktan kurtulabilmekte ve kullanılabilir duruma getirilebilmektedir [3]. Venedik Tüzüğü'nün 12. Maddesinde "*Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda artistik ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, orijinalden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.*" hükmü yer almaktadır. Bütünlemenin farklı bir malzeme ile yapılması uygulamaya tarihi bir belge niteliği kazandırmaktadır [6].

Bütünleme yapabilmek için yapının ilk tasarımına ilişkin sağlıklı yapısal veri ve belgelere ihtiyaç vardır [6]. İlk inşa edildiğindeki fonksiyonunu kaybeden, kullanılmayacak durumda olan arkeolojik yapılarda bütünleme yapılmamaktadır [3].

Bütünleme, yapının yıkılmamış kısmına zarar vermeden, yapının özgünlüğünü değiştirmeden ve yapının yeni malzeme ile yapıldığı kısmı belli olacak şekilde uygulanabilmektedir. Yapının bir parçası malzeme boyutunda yapılabilmektedir. 1983'teki yangında Beylerbeyi Cami'nin yıkılan kubbesi tamamlanmıştır. Orijinal yapı farklı malzeme ile tamamlanabilmektedir. Sultan Ahmet Meydanı'ndaki örme sütündeki taş kayıpları ve aşınmalar tamamlanmıştır. Bezemeyi tamamlamak gerekebilmektedir. Ankraj elemanlarıyla (demir, krom veya nikel) parçalar bir araya

getirilerek tamamlanama yapılabilmektedir [16].

1.2.3. Yenileme

Eskimiş, niteliklerini yitirmiş bir yapının veya dokunun yeni malzemeler veya sistemler ile onararak özgün veya yeni haline getirilmesidir. Örneğin; fonksiyonunu yerine getiremeyen ahşap bağdadi veya kagir bir duvarın çürümüş ya da eskiyen kısımlarının çıkarılıp atılması, eksilen kısımlarının yeni malzeme ile tekrardan üretilmesi bir yenileme yöntemidir. Yapı elemanında kısmen veya tamamen uygulanabilmektedir. Yenileme tekniğinin yeniden yapımdan farkı; özgün yapı parçasının mevcut olduğu durumda gerçekleştirilebilmesidir [6].

Binaların korunması için en iyi yol onları kullanımda tutmaktır. Tarihi dokunun korunması veya dokuda çok az değişim olması için binaların orijinal haliyle kullanımı esastır [10]. Birçok tarihi yapı zamanla özgün fonksiyonunu kaybetmekte ve farklı bir fonksiyon yüklenerek kullanılmaktadır. Yeniden işlevlendirme, eskiyen ve yıkılmak üzere olan yapıların hayata bağlanması için bir vasıtaadır [3]. Yeniden kullanımlar, özgün işlevin sürmesi veya yeniden işlevlendirme yoluyla gerçekleştirilebilmektedir [17].

Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesinde "*Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.*" hükmü yeniden kullanımla ilgili yaklaşımı ana hatlarıyla belirtmektedir [2]. Çevresel nitelikleri sebebiyle korunması gerekli yapıların yeniden kullanımlarında, yeni fonksiyonun orijinal kütle özelliklerini ve mekân kurgusunu bozmadan gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Zorunlu hallerde iç mekân düzenlemelerinde daha esnek uygulamalar yapılmaktadır. Ancak tüm bu düzenlemelerde minimum müdahale ile yapının ayakta tutulması esastır [3].

Venedik Tüzüğü'nün 13. Maddesinde "*Eklemeleere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.*" hükmü yer almaktadır. Bu

madde ile insanların konfordan mahrum edilmemesi gerektiği ve yapının yeni işlevine göre gerekiyorsa yapıya ek yapılmasının mümkün olabileceği belirtilmektedir [2].

1.2.4. Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon)

Tamamıyla yıkılmış, yok olmuş veya harap haldeki bir anıtın veya sitin, özgün detay ve malzemeler ile doğru biçimi takip ederek elde bulunan belgeler ışığında yeni bir konstrüksiyonla yeniden inşa edilmesidir. Rekonstrüksiyon çok nadir uygulanan bir yöntemdir. Özgünü olmayan bir parça veya dokunun, belge ve bulgular ışığında yapılması yeniden yapımın yenilemeden farkı olarak açıklanmaktadır [3, 6]. Tarihi merkez ve tarihi binaların yeni malzemeler kullanılarak yeniden yapılması bazen yangın, deprem veya savaş gibi doğal afetler sonucunda gerekli olmaktadır [10]. Venedik San Marco Meydan'ındaki çan kulesinin 1902 yılında yıkılıp yeniden yapılması örnek verilebilir.

Yeniden yapılacak yapı, özgün malzeme ve işçilikle aynı dokuya yapılamayacağından tarihi bir değeri olmayacaktır ve tarihi yapının kütle ve mekânlarını sadece biçimsel olarak canlandırabilecektir. Toplumsal hafıza açısından gerekliliği olan, tarihi bir kompozisyonun ya da bir silüetin önemli bir parçasını oluşturan öğenin, arkeolojik alanlarda özgün duruma ait bilgi verecek bir model olması için yeniden yapılması uygundur [3, 6]. Rekonstrüksiyonlar bütün ölçekleriyle gerçek ve doğru belgelere dayanmalı, varsayımdan uzak olmalıdır [17]. Yıkılmış yapıya ait korunup günümüze gelen kapı - pencere doğramaları, tavan bezemeleri, silmeler vb. verilerin olması önemlidir. Çünkü tüm özgün parçaların yeni yapıda kullanılması rekonstrüksiyonun tarihi yapıyla ilişkisini güçlendirmektedir [3].

1.2.5. Temizleme/ Ayıklama

Kentsel sit alanlarını ve yapıları, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındıran yöntemdir. Üslup birliğine ulaşmak için farklı sanat akımı temsilcileri tarafından yapılan dönem eklerinin kaldırılması temizleme yöntemi olmayıp bu çağdaş koruma ilkelerine aykırı bir uygulamadır [3].

Venedik Tüzüğü'nün 11. Maddesinde "*Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli*

katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde karar vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz.” hükmü yer almaktadır. Onarımın amacının üslup birliği olmadığı, eklerin korunup korunmamasına sadece bir restoratör tarafından karar verilemeyeceği, bu konuda eğitim almış sanat tarihçisi, arkeolog gibi diğer disiplinlerle birlikte ortak bir karara varılacağı belirtilmektedir [2].

Bezeme temizliğinde ise, kazıma sırasında birden fazla dönem ekiyle (bezeme tabakalarıyla) karşılaşıldığında, farklı dönemlerden örnekler seçilerek parçalar halinde korunmakta veya raspada çıkan son dönem ekine (en alttakine) göre hepsi yenilenmektedir [3, 18]. Yıldız Sarayı Harem odaları tavanında yapılan restorasyon bu uygulamaya örnek verilebilir (Şekil 1.2).

Dış hava koşulları ile kirlenen cephelerde ise; önce cepheyi oluşturan malzemenin türü, kir tabakasının niteliği, yüzey bozulmaları ve yapının bulunduğu ortamın özellikleri incelenir ve temizliğin hangi teknikle yapılması gerektiği belirlenir [3]. Taş yüzeylerin temizliği için mekanik temizleme, su ile yıkama, lazer ile temizleme, kontrollü kumlama, kimyasal ve biyolojik temizleme, tuz çıkarma gibi teknikler kullanılmakta; ahşap yüzeylerin temizliği için fırça, spatula, zımpara gibi aletlerle mekanik temizleme ve metilen klorür, ksilol, metanol gibi organik çözücülerle kimyasal temizleme yapılmaktadır [6].

Temizlik çeşitleri aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

- Mekanik Temizlik
- Kimyasal Temizlik
- Suyla Yıkama
- Emici Kil Ve Kağıt Hamurları Uygulama

Şekil 1.2. Yıldız Sarayı Harem odaları tavanı restorasyon çalışmalarında, raspa yapıldıktan sonra ulaşılan dönem ekleri, İstanbul (2014) [14].

- Emici Jeller Uygulanması

1.2.6. Taşıma

Bu bölüm “1.4. Korumada Taşıma Yöntemi” nde detaylı olarak ele alınmıştır.

1.3. Türkiye’de Korumanın Yasal Boyutu

Türkiye, kültürel miras konusunda evrensel boyutta hem zenginliğe hem de çeşitliliğe sahiptir. Bu sebeple, Türkiye’ye uluslararası düzeyde bir sorumluluk yüklenmektedir [19].

Türkiye’de koruma konusundaki yasal çerçeve; Osman Hamdi Bey’in 1869 tarihli Asarı Atika Nizamnamesi’yle başlamaktadır. Daha sonra 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ve 1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’na doğru ilerleme göstermektedir [20]. Türkiye 1917 yılında kurulan Muhafaza-i Asar-ı Atika

Encümeni Daimisinden bu tarafa kültür varlıklarının korunması konusunda yetkili ve uzman bir kurul sistemi ile çalışmıştır. Daha sonra ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna dönüşerek 90 senelik süreçteki fonksiyon ve sürekliliğini isim değişikliği ve görev tanımındaki bazı değişiklikler ile korumayı sürdürmektedir [21].

Türkiye, UNESCO ve Avrupa Konseyi'nin çoğu kararını onaylamıştır. Aynı zamanda Türkiye, Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985), Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni (1992) yasallaştırmıştır [19].

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı kanunla kabul edilen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, 13.04.1989 tarih ve 3534 sayılı kanunla kabul edilen “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi” ve 05.08.1999 tarih ve 4434 sayılı kanunla kabul edilen “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin (Gözden Geçirilmiş)” birer iç hukuk belgesi haline getirilmiştir. Koruma alanında çalışan uzmanlar, Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'ni hazırlamışlardır. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, iç hukuk belgelerinde ele alınmış hususları ve ICOMOS tarafından hazırlanmış uluslar arası belgeleri benimsemektedir [19].

1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Türkiye, kültür ve tabiat varlıklarının korunması hakkında bir koruma kültürü ve düzeni oluşturmuştur. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, koruma alanını düzenleyen temel yasadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 1. maddesinde “Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.” hükmü yer almaktadır. Bu kanun, tanımlama ve koruma faaliyetlerinden oluşan düzen ile bu düzeni ilke ve uygulama kararları ile yürürlüğe koyacak teşkilatı düzenlemektedir [22, 23].

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu yasal kurullarla beraber toplumsal sorumlulukta gerektirmektedir. Aynı zamanda konunun öneminin artması

ve buna bağlı artan uzmanlık alanları sebebiyle, bu kültür ve tabiat varlıklarının korunabilmesi için koruma düzeninin ayrıntılı düzenlenmesi ve koruma kararları alınan kurulların sayısının artırılması beklentiyi karşılamakta bir çözüm oluşturmamakla beraber, koruma düzenine başka araçlarında dahil edilmesi gerekmektedir [23].

2004 yılına kadar, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları ile bu kanun koruma düzeni yrtlmştir. 2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu (KUDEB) koruma faaliyetlerine dahil olmuştur [23].

Büyükşehir Belediyeleri, İl özel idareleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile alakalı uygulamaları ve işleri yürütmek ve denetimlerini yapmak üzere KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu) kurabilmektedirler [24].

KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu), 2863 ve 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10, 11 ve 57'nci maddeleri uyarınca hazırlanarak, 11.06.2005'te yürürlüğe giren "Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, alışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" hükümleri gereğince, 13.07.2006 tarih ve 1323 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis Kararı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulmuştur [25].

Kayseri'de ise, 01.09.2006 tarihli Kayseri Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı oluru ile İmar ve şehircilik Dairesi Başkanlığı bünyesinde kurulmuş olup, KUDEB Uzmanlarının Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda üç ay süre ile stajlarını tamamlamalarının ardından 08.01.2007 tarihinde faaliyete geçmiştir [26].

Kültür ve Turizm Bakanlığı, lkemizde koruma hakkında görevlendirme ve karar verme yetkisine sahiptir. 1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10. maddesi yetki ve yöntem ile ilgili olup; "*Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldrmak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere*

yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.” hükmü yer almaktadır [22].

Ayrıca yine aynı madde de; ”Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğüne yürütülür. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır. Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır. Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.” hükümleri yer almaktadır [22].

Dünyada ve Türkiye’de korunacak değerler, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak iki başlık altında incelenmektedir. Bu kavramlar, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda da tanımlanmışlardır. Söz konusu kanunun 6. maddesinde duvar resmi (fresk), mozaik, heykel gibi süslemeler taşınmaz kapsamındadır. Ancak, özel durumlarda, yapı veya yapı kalıntılarının yıkılması, Vandalizm, hava kirliliği, baraj yapımı gibi zararlı etkilere açık olarak yerinde korunamayacak durumda olan değerli yapı elemanları, Venedik Tüzüğü’nün 8. maddesinde belirtildiği gibi, müze ortamına taşınabilmektedir [27].

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununun 20. maddesi "Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, koruma kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir." biçimindedir.

1.4. Korumada Taşıma Yöntemi

Yapı, kullanıcının ihtiyaçlarını gidermek üzere tasarlanmış yapay bir çevredir. Kullanıcıların amacı, temel ihtiyaçları karşılamak, yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürmekken, yapının amacı insanı dış çevredeki etkilerden koruyarak güvenli bir ortam sağlamak, sağlıklı bir yaşam sunmaktır [28]. Kullanıcı ihtiyacına göre tasarlanan yapılar, kullanıcı değiştiğinde ya kullanılmamakta ya da yıkılıp yeni kullanıcı ihtiyaçlarına göre yeniden tasarlanmaktadır. Yıkılan yapılar ile tarihi dokudaki bütünlük kaybedilmekte, yeni kent bileşenleri oluşmaktadır. Parçalanmış dokuda kalan nitelikli yapıların korunabilmesi imkânsız hale gelmektedir.

Taşıma, bir kültür varlığının, bulunduğu yerde korunması olanaksız hale geldiğinde, özgün konumundan ve çevresinden kopararak önceden belirlenen uygun bir alana nakledilmesi işlemidir [6]. Taşıma; yapının boyutlarına, malzeme ve yapım tekniğine göre farklı tekniklerle gerçekleştirilmektedir. Kültür varlığının tehdit altında olduğu durumlarda kullanılan bir koruma tekniğidir. Anıtın en az hasar görmesi ve minimum müdahale ile taşınması gerekmektedir [3].

Venedik Tüzüğü'nün 7. maddesinde "*Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına anıtın korunması bunu gerektirdiği yada çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında izin verilmemelidir.*" hükmü yer almaktadır [2]. Taşıma maliyeti yüksek ve özgün değerleri kaybeden bir yöntemdir. Tarihi çevre planlamalarında, yol güzergâhları belirlenmesinde ve baraj yeri seçimlerinde, doğal ve kültürel varlıkların durumu dikkate alınmalı, taşıma işleminden kaçınılması gerekmektedir [3].

Anıtların veya anıtlara ait yapı bileşenlerinin kendi özgün ortamlarında muhafaza edilmesi, Venedik Tüzüğü'nün 7. maddesinde de belirtildiği üzere korumanın temel amaçlarından biridir. Ancak bu durum, anıtların veya yapı bileşenlerinin bozulma sürecini hızlandıran çevresel etkenlerden yalıtılması, korumanın sağlıklı ve kalıcı olması için uygun ortamın sağlanmasına bağlıdır. Yerinde korunamayacak yapılar

için zorunlu kalındığı durumlarda taşıma gerekmektedir [27].

Bir bütün halinde taşımanın mümkün olmadığı durumlarda yapının bileşenlerine ayrılması gerekmektedir. Daha sonra yapı, yeni yerinde özgün malzeme ve işçilikle yeniden inşa edilmektedir. Bu yeniden yapım sürecinin planlanması, takibi ve uygulaması sırasında uzmanlık önem taşımaktadır [6].

Tarihi bir yapının yıkılmaktan kurtulabilmesi için bazen tek çare yapının taşınması olabilmektedir. Fakat yapıyı korumak için bütün yolların denenmesi sonucunda başarılı olunamadıysa, son çare olarak yapının taşınmasına başvurulmalıdır. Tarihi bir yapı taşındığı zaman, tarihi karakterinin ve çevresel etkisinin kaybolabilme durumu göz önünde bulunduğunda taşıma işlemi çok ciddi maliyet ve tecrübe gerektirmektedir [29].

Tarihi yapının yerini değiştirme gereksinimi; doğal, çevre ve kentsel gelişim alanlarının etkilenmesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, yapıda kullanılan malzemelerinin fiziksel şekillerinin değişmesi, tarihi yapının bütünlüğünde ve tasarımında oluşan hasarlar taşıma işleminin gerekliliği konusunda en önemli etkenlerdendir. Tarihi bir yapının önemi bulunduğu konumla da alakalı olduğu için, taşınması planlanan yeni yerinin ortamı ve eski yerine olan mesafesi, göz önünde bulundurulması gereken diğer önemli etkenler arasındadır. Tarihi yapının taşındığı yerde estetik görünüm mutlaka korunmalı, en azından yapının orijinal yerindeki haliyle kıyaslanabilir durumda olmalıdır. Tarihi yapının yerinin değiştirilmesi durumunda meydana gelebilecek olası hasarlarda korumacılar arasında tartışma konusu olmaktadır [30].

Xilin ve arkadaşları [31], 2010 yılında yapmış oldukları çalışmada tarihi yapıların korunarak taşınmasında; silindirik çubuklarla, kaydırma yöntemiyle ve römorklarla olmak üzere üç farklı yöntem belirtmişlerdir. Ayrıca, tarihi yapıların korunmasında taşıma yönteminin yeni yapı inşasına veya rekonstrüksiyonuna göre olumlu açıdan bakılabilecek yönlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

- Dış görünüş açısından mimari detaylarının, yapının özgün hali üzerindeki durumundan daha kolay onarımı sağlanır.

- Taşıma işlemi, yeniden inşaat yapılmasına göre daha az çevre kirliliğine, daha az gürültüye sebebiyet verir.
- Yüksek ekonomik kazanç ve güvenlik sağlayacaktır. Yapının yeniden inşaatının bütçesine göre %30-70 arasında tasarruf etme olanağı sunacaktır. Zaman açısından göz önüne alındığında yapının yeniden yapılmasına göre yaklaşık %25 oranında kazanç sağlayacaktır.

Peltola [30], 2008 yılında yapmış olduğu tez çalışmasında, bir tarihi yapının yerinin değiştirilmesi kararının birçok sebebe bağlı olduğunu ve yer değiştirme sebebinin doğal veya çevresel etkenlerden olmasına bakılmaksızın takip edilmesi gereken birçok etik kurallar olduğunu belirtmiştir ve Curtis'in [29] 1979 yılında yapmış olduğu çalışmayı kaynak göstererek bu kuralları aşağıda belirtilen şekilde açıklayarak sıralamıştır:

İlk aşama, taşıyıcı firmayla anlaşma sağlanmasıdır. Taşımayı gerçekleştirecek olan firmanın, tarihi yapının bulunduğu ve özellikle yeni taşınacağı yere aşına olması çok önemlidir. Bunun sebebi ise yerel taşıyıcı firmanın bölgeye ait resmi kurumlara ve kurallara yabancı olmamasının sağladığı kolaylık ve bölge için uygun olan taşıma yöntemine hâkim olmasıdır. Paravalos'a göre [32] taşıyıcı firmanın seçimi zamanlama, taşıma tipi ve yapı tipine göre seçilmelidir. Kriter olarak zamanlamadan bahsetmesinin sebebi, taşıma işlemi için gerekli olan zaman sürecinin önemidir. Taşıma tipinde ise bölge için uygun olan taşıma biçiminin seçilmesi önemini belirtmektedir. Taşıma biçimlerini, yapıyı parçalara ayırarak, kısmi olarak parçalara ayırarak ve bütün halde taşıma olarak tanımlamaktadır. Paravalos, ayrıca taşıyıcı firmanın seçilmesinden sonra bazı sözleşmelerin oluşturulmasını tavsiye etmektedir. Yapılacak olan sözleşmede, yapı sahibi ve taşıyıcı firmanın sorumluluklarını belirten şartların oluşturulmasının yanı sıra doğal (hava durumu) veya çevresel etkenlerden dolayı meydana gelebilecek hasarların ve maddi sebeplerden dolayı oluşacak sorunların çözümü için uygun maddelerin eklenmesini tavsiye etmiştir. Curtis'e göre [29] taşıma işlemi sırasında anlaşma yapılan firmanın gerekli teknik ekipmanlarının olmaması durumuna karşı önlem olarak alternatif başka bir firmayla daha anlaşma yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Taşıyıcı firma seçimi sırasında firmanın itibarının, güvenilir kaynak ve referans sunmasının yanı sıra çalışanlarının bilgi düzeyi de göz önünde bulundurulması gereken en önemli etkenlerdendir.

Taşıyıcı firmanın seçiminden sonraki aşama ise taşınması planlanan yapının iç ve dış durumunun değerlendirilmesidir. Paravalos'a göre, yapının taşınması sırasında, taşıyıcı firma ve denetçi tarafından ilgili değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir [32].

Taşıma işlemi sırasında göz önünde bulundurulması gereken diğer bir aşama izin sürecidir. Yapıların taşınabilmesi için birçok kurumdan izin alınması gerekebilmektedir. Taşıma işlemi sırasında uygulanması gereken kurallar bir liste halinde bölgesel sorumlu kuruluşların yapı bölümünden, inşaat hizmetleri bölümünden veya yapı denetçilerinden elde edilebilmektedir.

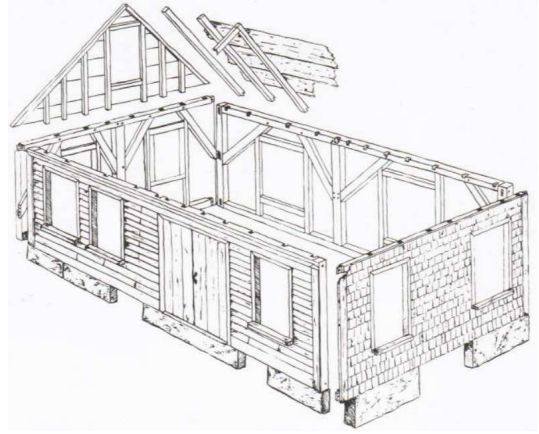
Taşıma işlemi için gerekli izin belgeleri alındıktan sonra, yapının taşınması için güzergâh belirlenmelidir. Yapıların taşınması için üç yöntem izlenmektedir. Bunlar; yapıyı tamamen parçalara ayırarak (Şekil 1.3(a)), kısmi olarak parçalara ayırarak (Şekil 1.3(b)) ve bütün halde taşımadır (Şekil 1.3(c)). Yapının taşınacağı yeni konumunun, ilk konumuna olan mesafesi ve yapının fiziksel durumu, belirtilen taşıma yöntemlerinin seçilmesinde en önemli etkenlerdir. Eğer yapının yeni taşınacağı konum, ilk bulunduğu konuma göre uzak bir mesafedeyse ve taşımanın gerçekleştirileceği bölgedeki arazi durumu kötüyse, yapıyı tamamen veya kısmen parçalara ayırarak taşıma yöntemleri uygun olacaktır. Taşıma işleminde ortaya çıkacak maliyet göz önüne alındığında yapının bütün halde taşınması, parçalara ayrıştırılarak taşıma yöntemlerinden daha çok tercih edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca, yapının bütün halde taşınması yöntemi yapının tarihi dokusu üzerinde daha az hasar oluşturmaktadır.

Bir sonraki aşama ise yapının taşıma işlemine hazırlanmasıdır. Yapıya ait ocak ve su tankı gibi bazı elemanların kaldırılması ve onarılması gerekebilir. Ayrıca, yapının yeni taşınacağı konumuna göre mekanik sistemlerinin de değiştirilmesi gerekebilmektedir.

Ahunbay ise taşıma yöntemini iki ana başlık altında toplamaktadır [3]:

(a)

(b)

(c)

Şekil 1.3. Yapının (a) tamamen parçalara ayrılarak, (b) kısmi olarak parçalara ayrılarak ve (c) bütün halde taşınması (San Francisco, 1974) [29].

- Numaralandırılarak sökülme ve yeniden yapma: Bu en basit olan yöntemdir. Yapının tüm elemanlarının numaralandırılarak sökülmesi ve başka bir yerde kurulması işlemidir. Ahşap yapılar bu işlem için daha elverişlidir. Japonya'da saraya ait bazı köşkler bu yöntemle Nara'dan Kyota'ya taşınmıştır.

Yerinde korunamayan taş yapıların ise, ayrıntılı rölöveleri çıkarılmakta ve fotoğrafları çekilmektedir. İç ve dış cephelerdeki her taş sırası ve her taş numaralandırılmakta; taşların birbiriyle ve komşu taşlarla ilişkisini göstermek için yatay ve düşey çizgiler çizilmekte; yapının genel durumunu gösteren ayrıntılı fotoğrafları çekilmektedir. Daha sonra tek tek dikkatlice taşlar sökülmekte ve yatay sıralar karışmayacak biçimde düzenli olarak istiflenmektedir. Söküm

sırasında dağılan, tekrar kullanılamayacak durumda olan blokların yerine özgün malzemenen yenisi hazırlanmaktadır. Daha sonra hazırlanan temel üzerinde, önceki numaralama düzeniyle uyumlu bir biçimde parçalar birleştirilmektedir. Kesme taştan yapılmış anıtların taşınmasında kullanılan uygun bir yöntemdir. Moloz taşla yapılmış yapıları bu yöntemle taşınmak uygun değildir. Çünkü moloz taşta yapıma tekniği (küçükse küçük taşla yapılması) önemlidir. Söküm sırasında dağılan taşları aynı taşlarla ilişkilendirmek imkânsızdır.

- Bütün olarak taşıma (kızakla): Anıtın en az hasarla taşınmasına olanak veren taşıma yöntemidir. Yapının taşınacağı uzaklık, aradaki yolun durumu, anıtın boyutları, ağırlığı, taşıma sistemini etkilemektedir.

1.5. Taşıma Yönteminin Dünyada ve Türkiye'deki Örnekleri

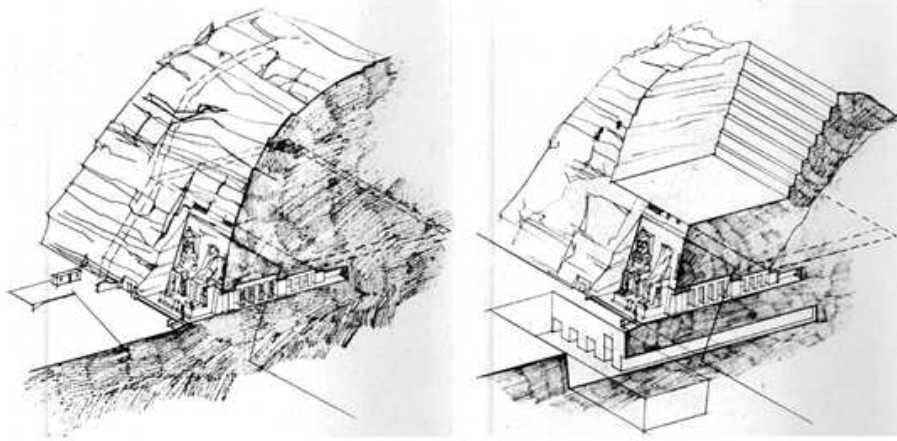
Dünyada ve Türkiye'de korunacak değerler, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak iki başlık altında incelenmektedir. Bu kavramlar, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda da tanımlanmışlardır. Söz konusu kanununun 6. maddesinde duvar resmi (fresk), mozaik, heykel gibi süslemeler taşınmaz kapsamındadır. Ancak, özel durumlarda, yapı veya yapı kalıntılarının yıkılması, Vandalizm, hava kirliliği, baraj yapımı gibi zararlı etkilere açık olarak yerinde korunamayacak durumda olan değerli yapı elemanları, Venedik Tüzüğü'nün 8. maddesinde belirtildiği gibi, müze ortamına taşınabilmektedir [27].

1.5.1. Taşıma Yönteminin Dünya'daki Örnekleri

1.5.1.1. Abu Simbel Tapınağı

Tarih boyunca yapılar çevresel, kişisel ve finansal gibi birçok sebeple taşınmıştır. Yapının korunması amacıyla gerçekleştirilen taşıma örneklerinden en bilinenlerinden birisi de Mısır'da Nil Nehri üzerinde yapılan barajlar nedeniyle su altında kalacak anıtların taşınmasıdır (Şekil 1.4).

Abu Simbel Tapınağı, Mısır'da, Nil Irmağı'nın batı kıyısında, Asvan'da Firavun II. Ramses'in M.Ö. 1250'li yıllarda yaptırdığı tapınaktır. Tapınak ırmağın kıyısında

Şekil 1.4. Abu Simbel Tapınağı ve çizimleri [33–35].

kayalıklar oyularak yapılmıştır. UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası listesinde yer almaktadır. 1960'lı yıllarda UNESCO, bu tapınağı Asvan Barajı'nın yükselen suların altında kalmaktan kurtarmak için kurtarma projesi kapsamına almıştır. Kurtarma projesi kapsamında yaklaşık 30 milyon dolar harcanarak, 1968-1970 yılları arası tapınak yerinden sökülerek daha yüksek yere 20 ayda taşınmıştır [36].

Abu Simbel Tapınağı'nın taşınması için en ileri tekniklerden yararlanılmıştır. Anıtların taşınmadan önce durumları filme alınmış, fotoğrafları çekilmiş, fotogrametrik rölöveleri (plan, kesit, görünüş) ve modelleri yapıldıktan sonra taşıma işlemine başlanmıştır. Taşıma sırasında ortaya çıkabilecek kopma, dağılma riskine karşı önce ana kayayı oluşturan yumuşak kum taşı sağlamlaştırılmıştır. Kayaya işlenmiş olan devasa heykeller, ince taş testereleriyle büyük boyutlu bloklar

oluşturacak biçimde kesilmiş ve eski konumlarından 70 m yukarı taşınarak yeniden birleştirilmiştir. Anıtların yeni konumunda, çevre peyzajını eskisine benzetmek amacıyla büyük heykellerin gerisinde betonarme kabuk strüktürlü yapay bir tepe oluşturulmuş ve nehir cephesinden kesilen kaya blokları bu betonarme strüktür üzerine monte edilmiştir (Şekil 1.5) [3,35].

Büyük yatırımlar ve çabalarla kurtarılan Abu Simbel tapınağı, yeni yerine taşandıktan sonra ziyarete açılmıştır ve ziyarete açıldığı tarihten bugüne kadar milyonlarca dolar turizm geliri sağlamıştır. Günümüzde en çok ziyaret edilen mekânlar arasındadır.

1.5.1.2. Harakhty ve Amon Tapınağı

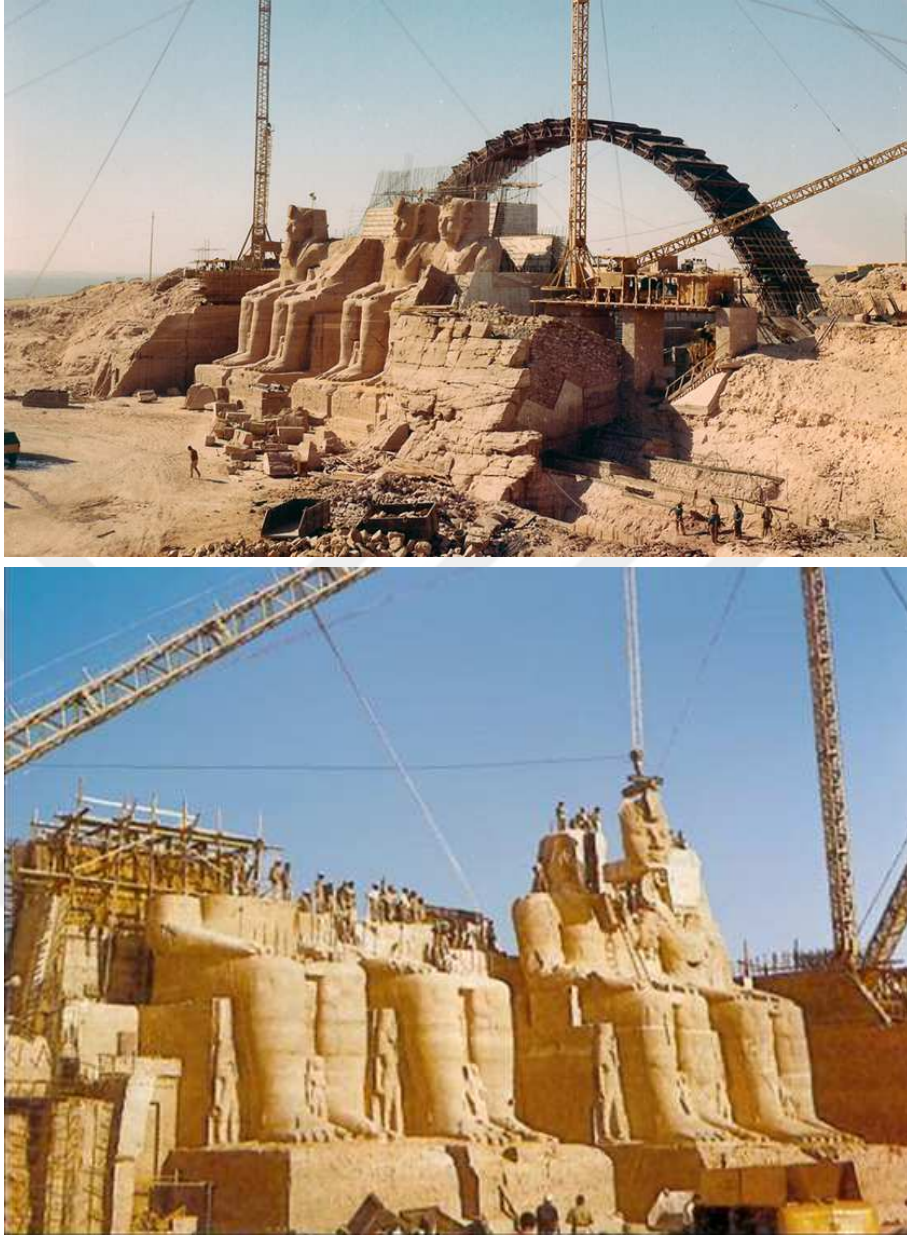
Anıtların parçalanmadan bir bütün olarak taşınması, hem Mısır'da hem Avrupa'da denenmiş ve başarılı olmuş bir yöntemdir. Mısır'da Amada'da bulunan en eski tapınaklardan olan Harakhty ve Amon Tapınağı 18. haneden Pharaoh Thutmose III tarafından yaptırılmıştır. Tapınak 1964-75 yılları arasında nehir üzerine yapılan baraj sebebiyle sular altında kalacağından yeni konumuna taşınmıştır [37].

Mısır'da Amada'da bulunan Harakhty ve Amon Tapınağı, betonarme temel kirişleri üzerine oturtulduktan sonra, dıştan çevresi sıkıca sarılmıştır. Anıtın içinden ve iki yanından geçirilen kirişler yardımı ile çekme işlemi gerçekleştirilmiştir. Anıt, bulunduğu yerden 2.6 km uzaklıkta ve 65 m yükseklikte bulunan yeni konumuna yaklaşık dört aylık bir süre içerisinde taşınmıştır [3].

1.5.1.3. Brighton Beach Oteli

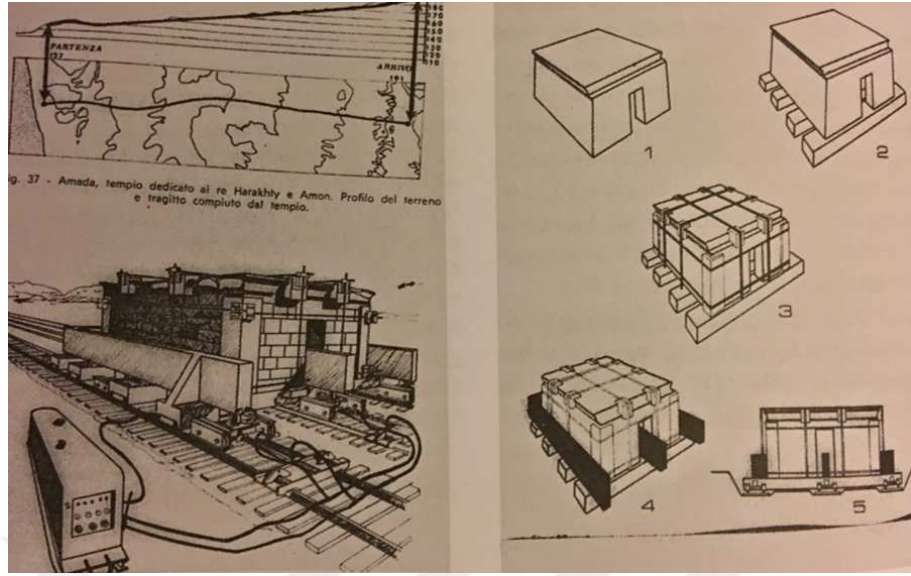
Amerika Birleşik Devletleri'nde yapıların yerlerinin değiştirilmesi, 19. yüzyıla dayanmaktadır [29]. 1888 yılında kıyı erozyonu sebebiyle yeri değiştirilen New York şehrinde bulunan Brighton Beach Oteli incelenmesi gereken en eski ve önemli örneklerden biridir (Şekil 1.7) [30]. Taşıma işlemi, koruma kaygısı ile değil, yapının daha uzun süreli kullanımına müsaade etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Brighton otelinin taşınması hem teknolojik hem de sosyal açıdan çok ilginç bir olaydır. Brighton oteli tarihi bir yapı olmamasına rağmen (çekildiği zaman henüz

Şekil 1.5. Abu Simbel Tapınakları taşınma sırasında [33–35].

yirmi yıllıktı), insan veya hayvan gücü yerine teknolojiden faydalanılarak yeri değiştirilen bir yapı taşıma örneğidir. Otelin sahiplerinin neden yeni bir bina yapmak yerine mevcut olan binayı taşımak istedikleri bilinmemesine rağmen, bina taşınmasında teknolojinin kullanılmasına ait ilk örnekler arasında yer almaktadır. Brighton oteli, modern eğlence parklarından birisi olarak bilinen New York şehrindeki Coney adasında 1868 yılında inşaa olup 400 ft × 100 ft ölçüsünde ahşap iskeletli bir yapıya sahipti. Ayrıca otelin çatısından yükselen beş adet kule bulunmaktaydı. Brighton oteli ada çevresinde bulunan diğer iki otelden daha

Şekil 1.6. Mısır'da Amada'da bulunan Harakhty ve Amon Tapınağı [3].

büyükte ve orta kesim halka hizmet vermekteydi.

Şekil 1.7. 1888 yılında Brighton oteli taşınırken [30].

1880'li yıllarda meydana gelen kıyı erozyonundan dolayı, otelin yeri değiştirilmeliydi veya otelin sular altında kalmasına izin verilecekti. Otelin parçalar halinde taşınması maliyetin yükselmesine sebep olacağı düşünülerek, otelin sahibi olan Brooklyn ve Brighton Sahil Demiryolu şirketi otelin bütün halde yerinin değiştirilmesini hedeflemişti. Bu nedenle, Brooklyn ve Brighton Sahil Demiryolu şirketi yetkilileri, otelin taşınması için 5 Aralık 1887 günü 12,000\$ değerine kadar bütçe ayırarak bir anlaşma imzalamışlar ve yapının lokomotifler kullanılarak taşınmasına karar vermişlerdir. Taşıma işlemi sırasında otelin altına 24 adet ray paralel olarak yerleştirildi. 8 Nisan 1888'de otelin bulunduğu yer deniz kıyısından karaya doğru

595 ft içeri taşındı. Otelin tahmin edilen ağırlığı yaklaşık olarak 600 tondur. Otelin taşınması için 112 adet açık vagon kullanıldı ve vagonlar birbirine 168 adet kereste kullanılarak bağlandı. Otelin, açık vagonların üzerine yerleştirilmesi için yüksek ağırlık kaldırma kapasitesine sahip 13 adet hidrolik krikon kullanıldı. Otel havaya kaldırıldıktan sonra, vagonlar otelin altına getirildi ve otelin karaya doğru çekilmesi 6 adet lokomotifin kullanılmasıyla gerçekleşti. Otelin taşınması işlemi 9 Nisan 1888'de tamamlandı. Otelin 1924 yılında yıkıldığı düşünülmektedir.

1.5.1.4. Pelham Otel

1857 yılında yapımı tamamlanan ve muhtemelen büyük kargir bir yapının ilk taşıma örneği olan ABD'nin Boston şehrindeki Pelham oteli, Baylestone caddesinde yapılacak olan yol genişleme çalışmaları esnasında 1869 yılında taşınmıştır (Şekil 1.8) [29, 38].

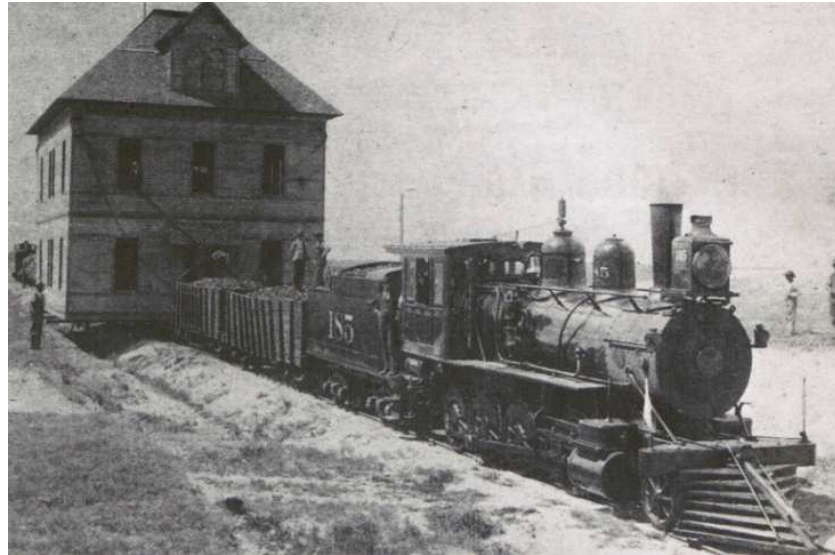
Şekil 1.8. 1869 yılında Boston şehrinde Baylestone caddesinde yapılacak yol genişleme çalışmalarından dolayı Pelham oteli'nin taşınması [29, 38].

Pelham oteli yonu taşı ve tuğla kullanılarak 5800 ft² alana inşa edilmiştir ve ağırlığının yaklaşık olarak 5000 ton olduğu tahmin edilmektedir. Franklin

Enstitüsü'nün raporuna göre, otelin taşınmaya elverişliliği hakkında bazı sorular olmasına rağmen uzmanların açıklamalarında otelin taşınmaya uygun olduğu hatta caddenin genişletilmesi için otelin ön tarafındaki bazı kısımların kesilmesinden daha az maliyet gerektirdiğini belirtmişlerdir. Pelham oteli, ortalama 5 dakikada 1 in (2.54 cm) çekilerek toplamda 13 ft 10 in (4.21 m) yeri değiştirilmiştir. Taşıma işlemi, özenle hazırlanmış ray sistemiyle gerçekleşti. 3 ay süren bu taşıma işlemi sırasında su tesisatı ve gaz servislerinde esnek borular kullanılarak kesintisiz hizmet verildi. Ayrıca, ilk katta bulunan iş yerleri ve bazı otel ziyaretçileri ikamet ettikleri yerde taşıma süreci boyunca ikamet ettikleri yerlerde kalabildiler.

1.5.1.5. Box Butte Adliyesi

Burling demir yolunun Box Butte ilçesini boylu boyunca kesmesinden dolayı, Box Butte ilçe merkezinin Alliance veya Hemingford ilçelerine taşınması gündeme gelmiştir ve yeni ilçe merkezinin belirlenmesi için 1889 yılında seçim yapılmıştır [29, 39].

Şekil 1.9. 1889 yılında Nebraska eyaletinde bulunan Box Butte Adliyesi'nin lokomotif tarafından taşınması [29, 39].

Tartışmalı geçen seçimlerden sonra, Box Butte ilçe merkezinin Hemingford ilçesine taşınmasına karar verilmiştir. Fakat taşıma sürecinde geçen tartışmaların hala çözüme ulaşmaması üzerine 1899 yılında ilçe merkezinin tekrar değiştirilmesi için seçim gerçekleştirilmiş ve bu sefer ilçe merkezinin Alliance ilçesine taşınmasına

karar verilmiştir. İlçenin yetkilileri, adliye binasının taşınıp taşınmama konusunda kararsız kalmışlardır. Yeniden bir adliye binası yapmak yerine, Hemingford'da bulunan 10 yıllık adliye binası için 1500\$ ücretle satın alarak Alliance ilçesine taşımaya karar vermişlerdir. Adliye binası ilçenin taşınmasına sebep olan Burling demir yolu kullanılarak Hemingford ilçesinden Alliance ilçesine taşınmıştır. Adliye binası, yaklaşık olarak 95 ton ağırlığındaydı ve 45 ft × 54 ft × 40 ft ölçüsünde inşaa edilmişti. Taşıma sırasında, 9 adet vagon kullanılmış ve adliye binası büyük olan 4 vagonun üzerine yerleştirilmiştir. Adliye binası, yeni yerine 75 kişilik tren ekibinin eşliğinde bulunduğu konumdan 9 mil uzağa saatte 10 mil hızla götürülerek taşınmıştır (Şekil 1.9).

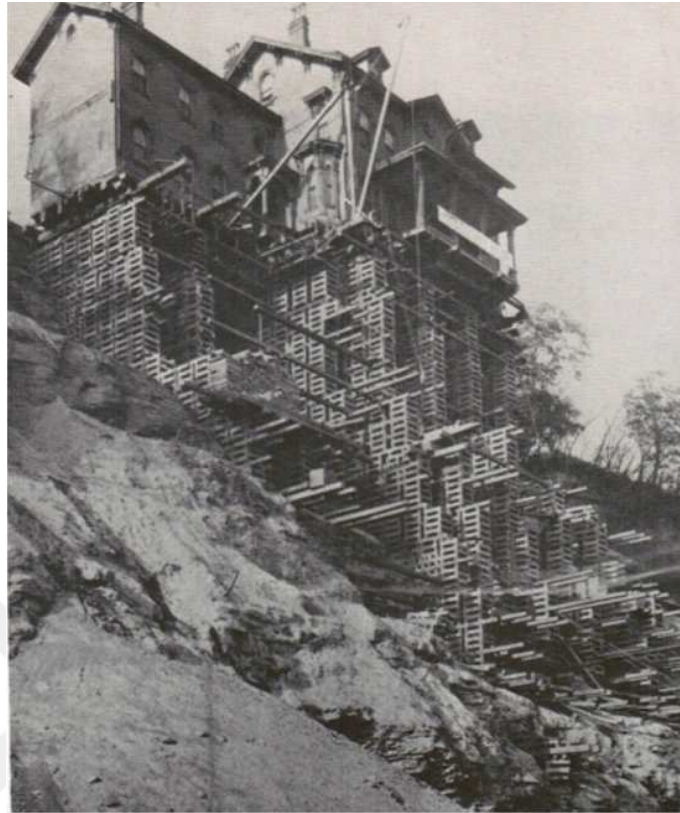
1.5.1.6. Kaptan Samuel Brown'un Malikanesi

1868 yılında Monongahela nehrinin kenarına yapılan Kaptan Samuel Brown'un malikânesi, Baltimore ve Ohio demir yolu güzergahının yapılmasından dolayı 1903 yılında taşınmak zorunda kalmıştır (Şekil 1.10) [29, 40]. Evin sahibi olan James Ward, yapının yaklaşık olarak 160 ft daha yüksek bulunan kendisine ait büyük bir meyve bahçesine taşımaya karar vermiştir.

Ev yaklaşık 800 ton ağırlığında olup 85 ft × 400 ft ölçüsündeydi. Evin taşınması ve taşınma planı Pittsburgh şehrinde bulunan John Eichleay firması tarafından gerçekleştirilmiştir. Taşıma işlemini yapabilmek için, evin altına 12 in × 16 in ölçüsünde 85 ft yüksekliğinde 8 adet kalas yerleştirilmiştir. Ev ilk olarak, evin hemen yanında bulunan uçurumun tepesine bağlanan iki adet vinç vasıtasıyla 30 ft yukarı kaldırılmıştır. Her bir vinç için ikişer adet at kullanılmıştır. Bu işlem 4 kez daha tekrarlanarak toplamda ev ilk yerinin 200 ft gerisine ve 160 ft yukarısına taşınmıştır. Harcanan bu kadar emeğin ardından, ev taşındıktan 10 yıl sonra (1913) çıkan yangın sonucunda yok olmuştur.

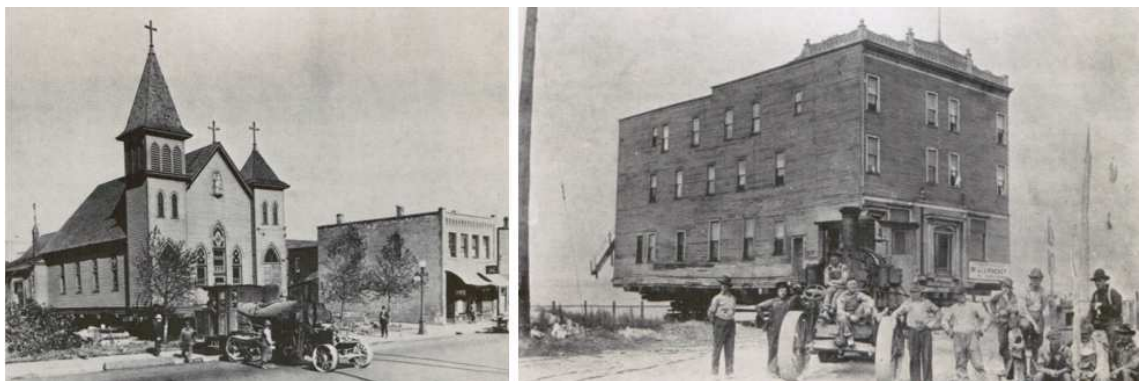
1.5.1.7. Hibbing Şehri

ABD'de bulunan Minnesota eyaletinin Hibbing şehrinin altında demir madenlerinin keşfedilmesinin ardından, 1919 yılında şehrin üçte birinin başka bir yere taşınmasına

Şekil 1.10. 1903 yılında Penssylvania eyaletinde bulunan Kaptan Samuel Brown'un malikanesinin taşınması [29, 40].

karar verilmiştir [29, 41]. Yapılar yaklaşık olarak üç yıl içerisinde yavaş yavaş şehrin eteklerine taşınmıştır. Bu süreçte; birçok proje, beceri ve tecrübe gerektiren işçilikler ve kullanılan ekipmanın yanı sıra taşıma işlemleri genellikle lokomotif traktörler, atlar ve vagonlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (Şekil 1.11).

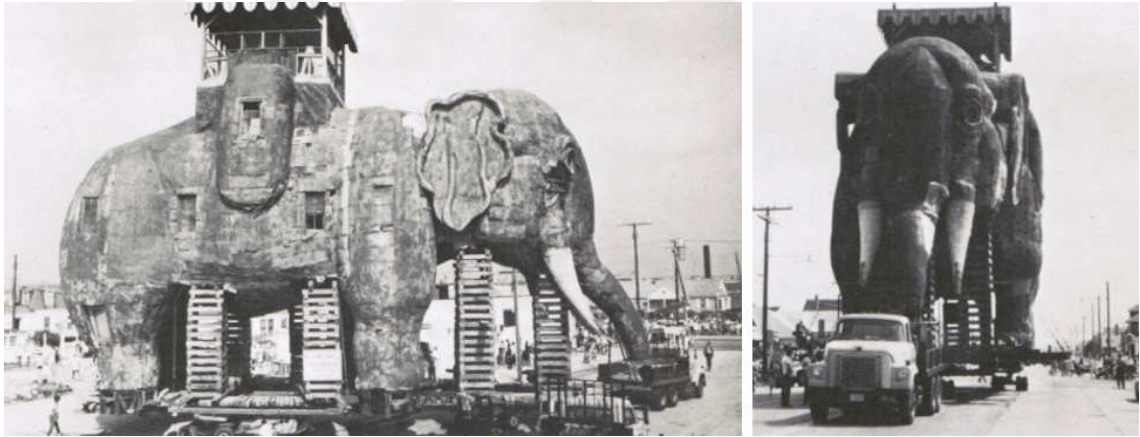

Şekil 1.11. ABD'nin Minnesota eyaletinde Hibbing şehrinde bulunan farklı malzemelerden yapılmış ve farklı amaçlarla kullanılan yapıların taşınmaları (1919) [29, 41].

1.5.1.8. Lucy (The Margate Elephant)

Lucy, The Margate Elephant, ABD’de taşınması gerçekleştirilen en sıra dışı yapılardan birisidir. Lucy, 1881 yılında James V. Lafferty tarafından ahşap malzemeler ve ince sac levhaları kullanılarak New Jersey eyaletinde bulunan Margate şehrinde yapılmıştır. Yapı olarak 58 ft yüksekliğe, 72 ft uzunluğa ve 28 ft genişliğe sahiptir (Şekil 1.12) [29,42].

Lucy, yıllar boyunca yaz aylarında turistlerin ilgisini çekmek amacıyla kullanılmıştır. Lucy’nin kötü korunması, yerli halkın dikkatini çekmiş ve Lucy’i kurtarma komitesi oluşturulmuştur. Daha sonra, Lucy’nin yerinin değiştirilebilmesi için ve yer değiştirme işleminde gerekli olan paranın bulunabilmesi için Lucy 1970 yılının yaz mevsiminde Lucy’i kurtarma komitesine bağışlanmıştır.

Şekil 1.12. New Jersey eyaletinde Margate şehrinde bulunan Lucy isimli yapının taşınması (1970) [29, 42].

Taşıma işlemini gerçekleştirebilmek için ilk olarak, Lucy hidrolik krikolar kullanılarak yerinden kaldırılmıştır. Daha sonra üç set tekerlekler halinde desteklenen çelik platform üzerine yerleştirilerek yeni yerine taşınmıştır. Lucy yeni yerine taşındıktan sonra, yeterli kaynak bulunmasıyla birlikte restorasyon işlemlerinden geçirilmiş olup ve günümüzde hala müze olarak kullanılmaktadır (Şekil 1.13).

1.5.1.9. Most Katedrali

Çekoslovakya’daki Most Katedrali, 1517 yılında Jakob Heilmann tarafından tasarlanmıştır. Katedral’in üzerinde bulunduğu dağdaki kömür ocaklarının

Şekil 1.13. Lucy'nin müze olarak kullanılan güncel hali (2011) [43].

işletilmesi sırasında açılan galerilerin zemini zayıflattığı ve çökmeler oluştuğu ileri sürülerek, yamacın tepesindeki konumundan aşağı indirilmiştir (Şekil 1.14) [29].

Şekil 1.14. Çekoslovakya'daki Most Katedrali (1975) [29].

Önce strüktür sistemi sağlamlaştırılan katedralin duvarları zemine yakın bir yerde kesilerek raylı bir sistem üzerine alınmıştır. Zeminle ilişkisi kesilen strüktür, çelik makaslar üzerine oturtularak, yokuş aşağı düşük bir hızla indirilmiştir. Taşıma

işlemleri için Çekoslovakya hükümeti 20,000,000\$ ayırdı. Anıtların en az hasarla yer değiştirmesine olanak sağlayan bu yöntem maliyetli ve zor olması nedeniyle ülkemizde çok uygulanmamaktadır [3].

1.5.1.10. Oerlikon Makine Fabrikası Binası

İsviçre'nin Zürih şehrindeki 122 yıllık Oerlikon Makine Fabrikası binası (6200 ton), revizyonu yapılan bir demiryolu ile kesiştiği için 60 metre ileriye kızaklarla taşınmıştır (Şekil 1.15) [44]. Temelden kazıkılarak kesilen bina, yapılan kazıkların üzerine yerleştirilmiştir. Bina, daha önceden kazılan temelin üzerine eski halinde olduğu gibi oturtulmuştur. Saatte 4 km'lik hızla çekilen binanın taşıma işlemi 6 milyon liralık bir maliyetle gerçekleştirilmiştir [44].

Şekil 1.15. İsviçre'deki 122 yıllık Oerlikon Makine fabrika binası [44].

1.5.1.11. Newark Uluslararası Havaalanındaki 51 Numaralı Terminal

ABD'nin New Jersey eyaletinde bulunan ve ilk olarak 1935 yılında yolcu almaya başlayan Newark Uluslararası Havaalanındaki 51 numaralı bina ABD'nin ilk yolcu terminallerinden birisidir [45]. 1939 yılında New York eyaletinde bulunan LaGuardia havaalanı açılana kadar ABD'nin en yoğun havaalanı konumundaymış. 2000 ve 2001 yıllarında havaalanında gerçekleştirilen yenileme ve genişletme çalışmaları sırasında, 51 numaralı terminalin taşınmasına karar verilmiştir. 7400 ton ağırlığında olan terminalin taşınma işlemi 5 ay kadar sürmüş olup, yaklaşık maliyeti 6 milyon dolar

tutarında çıkmıştır. Taşıma işlemi gerçekleşmeden önce, terminal binası üç parçaya ayrılmıştır ve 176 adet tekerlekli araç vasıtasıyla saatte 30 metre hızla 1.2 kilometre uzağa taşınmıştır. 51 numaralı terminal yeni taşındığı yerde, günümüzde havaalanı idare binası olarak kullanılmaktadır (Şekil 1.16).

(a)

(b)

Şekil 1.16. New Jersey eyaletinde bulunan Newark Uluslararası Havaalanındaki "51" numaralı terminalinin (a) taşınması sırasında ve (b) günümüzdeki hali [46].

1.5.1.12. Cape Hatteras Deniz Feneri

ABD'nin en yüksek deniz feneri olan Cape Hatteras, 1870 yılında ABD'nin North Caroline eyaletinde inşa edilmiştir [30, 47]. Yapıldığı yıllardan 1935 yılına kadar sahilde toprak aşınmaları meydana gelmiş ve Atlantik okyanusunun dalgaları Cape Hatteras deniz fenerinin 30 metre uzağında hissedilebilmekteymiş. 1930'lu

yıllarda Cape Hatteras deniz fenerinde toprak aşınması ve dalgalardan dolayı meydana gelebilecek zararın engellenmesi için yoğun çalışma sarf edilmiş ve 1990 yılında Cape Hatteras deniz fenerinin bulunduğu konumdan taşınmasına karar verilmiştir. 63.4 metre yüksekliğe ve 2540 ton ağırlığa sahip olan Cape Hatteras deniz feneri bulunduğu konumundan altına yerleştirilen raylar vasıtasıyla 880 m uzağa taşınmıştır. Taşıma işlemi 23 gün sürmüştür ve yaklaşık 10 milyon dolara mal olmuştur.

Şekil 1.17. ABD'nin North Caroline eyaletinde bulunan Cape Hatteras deniz feneri [47].

1.5.1.13. Jinlun Belediye Binası

Çin'in Qing Dynasty şehrinde bulunan 1723 yılında yapılan Jinlun Belediye binasının yeri 102.5 m silindirik çubuklar kullanılarak değiştirilmiştir (Şekil 1.18). Silindirik çubuklarla taşıma yöntemine diğer bir örnek ise Çin'de bulunan Ciyuan tapınağıdır [31]. Ciyuan tapınağı 1300 yıl önce yapılmış olup, daha sonra yeri 1256 m değiştirilmiştir.

1.5.1.14. Şanghay Konser Alanı

Çin'in Şanghay şehrinde bulunan Şanghay konser alanı 1930 yılında 2600 m²'lik alana, 21 m yüksekliğe ve 4500 ton ağırlığa sahiptir [48]. Bina'nın hemen yanında bulunan otoyoldan gelen gürültü ve çevre kirliliğini önleyebilmek için bina 2004 yılında zemine yerleştirilmiş raylar kullanılarak 66.46 m taşınmıştır (Şekil 1.19).

Şekil 1.18. (Solda) Çin'in Qing Dynasty şehrinde bulunan Jinlun Belediye binası, (sağda) Çin'de bulunan Ciyuan tapınağı [31].

Şekil 1.19. Çin'in Şanghay şehrinde bulunan Şanghay konser alanı [48].

1.5.2. Taşıma Yönteminin Türkiye'deki Örnekleri

Türkiye'de günümüze kadar bir çok yapı üzerinde taşıma uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Örneğin Atina Akropolü'nde kirli havadan zarar gören karyatitler Akropol Müzesi'ne; Birecik Barajı inşasından dolayı Zeugma'nın Roma dönemi villalarına ait mozaikler ve freskler, Gaziantep Müzesi'ne taşınmıştır. Türkiye'de, bu durumdaki eserlerin nakli, 2863 sayılı Koruma Kanun'unun 20. maddesi gereğince, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ve ilgili Koruma Kurullarının onayı ile yapılmaktadır [27].

1.5.2.1. Yalova'daki Atatürk Köşkü

1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Yalova'nın Termal ilçesine yapılan

iki katlı ahşap yapı 245 m² alan üzerinde bulunmaktadır ve ülkemizde bilinen en önemli taşıma örneklerinden birisidir [49, 50]. Atatürk, 1930 yazında bir gün köşke gittiğinde, orada çalışanlar, yandaki çınar ağacının dalının köşkün çatısına vurduğunu, çatı ve duvara zarar verdiğini söyleyerek, çınarın köşke doğru uzanan dalını kesmek için izin istemişlerdir. Atatürk ise, çınar ağacının dalının kesilmesi yerine, binanın tramvay rayları üzerinde biraz ileriye alınmasını istemiştir.

8 Ağustos 1930 günü öğleden sonra yürütme çalışması başlamıştır. Köşkün taşınma işlemi iki aşamada yapılmıştır. 8 Ağustos günü, öncelikle yapının teras bölümü, geri kalan iki gün içinde de, ana binanın raylar üzerinde yürütülmesi işlemi tamamlanmış ve bina, 5 metre kadar doğuya kaydırılmıştır (Şekil 1.20). Böylelikle köşk yıkılmaktan, çınar ağacı kesilmekten kurtulmuştur. Ayrıca köşk o günden sonra Yürüyen Köşk olarak anılmaya başlanmıştır ve köşk 2006 yılından itibaren müze olarak kullanılmaktadır.

Şekil 1.20. Yalova Atatürk Köşkü [49, 50].

1.5.2.2. Zeus Sunağı

İzmir'in kuzeyinde bulunan Zeus Sunağı, Pergamon Krallığı Attalos hanedanı tarafından MÖ 2. yüzyılda dinsel bir yapı olarak mermerden inşaa edilmiştir. At nalı biçimdeki yapı 35,64 m genişliğinde 33,4 m derinliğindedir. Zeus Sunağı, Berlin'e taşınmıştır [51]. Zeus Sunağı'nın beş basamaklı temelleri bugün halen Bergama akropolündeki yerinde durmaktadır (Şekil 1.21).

(a)

(b)

Şekil 1.21. (a) Bergama Zeus Sunağı ve (b) Zeus Sunağı'nın Bergama Akropolü'nde temellerin bulunduğu yer [51].

1865 yılında Bergama karayolunun yapımı için Anadolu'ya gelen Alman mühendis

Carl Human, 1871 yılında Bergama'da kalıntıların olduğu alanda yaptığı gizli kazılar sonucunda Zeus Sunağı'na ulaşmıştır. Zeus tapınağı binden fazla tahta kasa içerisinde önce katırların ve develerin çektiği bir kervanla, geceler boyunca Bergama'dan Ege denizi kıyılarına giden çamurlu yollarda, daha sonra da her parçasıyla birlikte, Çandarlı limanından Alman savaş gemilerine yüklenmek üzere oldukça zorlu bir yolculuktan sonra İzmir Limanına doğru denize açılmıştır. Bu devasa sunağın taşınma işlemi o kadar zor olmuş ki; taşıma işleminde kullanılan katırların ve öküzlerin çektiği kağınların tekerlekleri, üzerinden geçtikleri eski bir köprüyü sonradan kullanılamaz hale getirmiştir [51].

1.5.2.3. Zeynel Bey Türbesi

Batman'ın tarihi Hasankeyf ilçesinde bulunan Zeynel Bey Türbesi 1462-1482 yıllarında Hasankeyf'te Akkoyunlular tarafından yapılmıştır (Şekil 1.22) [52]. Yakın zamanda Ilisu Barajı suları altında kalacak olan Zeynel Bey Türbesi, 1100 ton ağırlığında olup 1 gün içerisinde taşınması planlanmaktadır. Türbenin tek parça halinde bütüncül olarak taşınması öngörülmektedir.

Şekil 1.22. Batman'ın tarihi Hasankeyf ilçesinde bulunan Zeynel Bey Türbesi [52].

1.5.2.4. Hüseyin Hoca Köyü Camii

Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii, 1834 yılında Of'un Keler köyünde yapılmıştır. Aşırı göç veren Keler köyünde sahipsiz kalan camii bakımsızlıktan yok

olmaması için daha gözde bir yere taşınması gündeme gelince Rize Kalkandereliler camiiyi 1977 yılında Kalkandere ilçesine bağlı Hüseyin Hoca köyüne taşımış ve burada bulunan çay alım evi üzerinde 36 yıl hizmet vermiştir [53] (Şekil 1.23).

Şekil 1.23. Kalkandere Hüseyinhoca köyü camii taşınmadan önce, güneyden (2003) [53].

Zaman içerisinde yapılan beton ilavelerle tarihi ahşap caminin görünürlüğünün sınırlandığı belirlenmiştir. Bu nedenle orijinal haliyle korunarak uygun bir yere nakledilmesi için en uygun arsa temin edilerek, gerekli çalışmalar yapılmıştır. Caminin yerleştirileceği alt zemin tarihi dokusuna uygun olarak hazırlanmıştır. Kalkandere Hüseyinhoca Köyü Camii daha iyi korunması için 30/06/2011 Perşembe günü çay alım yeri üzerinden alınarak tek parça halinde vinç yardımıyla 30 metre ileriye taşınmıştır (Şekil 1.24).

1.5.2.5. Sungurbey ve Çelebi Ağa Camiileri

Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Sungurbey ve Çelebi Ağa Camiileri, Keban Baraj Gölü suları altında kalmasıyla eski Pertek'ten yeni Pertek'e taşınmışlardır [54–59].

Sungurbey Camii, Tunceli'nin Pertek ilçesinde Sungurbey tarafından 1577 yılında yaptırılmıştır (Şekil 1.25). Üç kubbeli son cemaat yeri ve tek kubbeli ana mekândan oluşmaktadır. Son cemaat yeri ile minare, iki renkli taştandır. Pencereleler, sütunlara oturmuş sivri kemerlerle çevrelenmiştir. Cami, çok kuvvetli süsleme tekniği ile Türk mimari tarzı tezyini sanatının ender yapılarından biridir.

(a)

(b)

Şekil 1.24. Kalkandere Hüseyinhoca köyü camii 2011 yılında (a) vinç yardımıyla taşınırken, (b) yeni yerine yerleştirilirken [53].

Sungurbey Camii, bu bölgenin Keban Baraj Gölü suları altında kalmasıyla, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü tarafından 1971-73 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucu Çelebi Ağa Camii'nde olduğu gibi taşları numaralandırılmak suretiyle Pertek ilçe merkezine taşınmış ve bugün bulunduğu yerde yeniden monte edilerek ibadete açılmıştır. Kesme taş parçaların ayrılmasında kazma, çekiç ve levyeler kullanılmıştır. İşleme minareden başlanmış, sırasıyla kasnak yüzleri, mihrab, minber, pencereler ve diğer kesme taş yüzler sökülerek binanın etrafına dizilmiş, kubbe ve moloz duvarlar en son yıkılarak yapı terk edilmiştir [54-59].

Çelebi Ağa Camii, Koca Hacı Ali oğlu Çelebi Bey tarafından 1569'da yaptırılmıştır. Kesme ve moloz taştan yapılan cami, üç kubbeli son cemaat yeri ve tek kubbeli ana mekândan oluşmaktadır (Şekil 1.26).

Ana mekânın batısında yer alan beşik tonozlu mekânın duvarında eyvanlı çeşme ve minare vardır. Çeşme, minare ve son cemaat yeri duvarları iki renkli kesme taştan yapılmıştır. Çelebi Ağa Camii, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü tarafından 1971-73 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucunda, orijinal

(a)

(b)

Şekil 1.25. (a) Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Sungurbey Camii ve (b) taşıma işlemleri sırasında taşlarının numaralandırılmış hali [54–59].

taşlar numaralandırılarak Keban Baraj Gölü alanında kalan Eski Pertek'ten Yeni Pertek'e taşınmış ve yeni yerinde tekrar bir araya getirilmiştir.

1.5.2.6. Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü

Kars ili, Susuz İlçesinde Kars Çayı üzerinde yer alan, 1899 yılında Ruslar tarafından yapılan tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü, 65 metre uzunluğunda, 5.60 metre genişliğinde ve yaklaşık 100 ton ağırlığındadır. Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 04.07.2006 tarih ve 375 sayılı kararla tescillenmiş olan Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü, Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2013 yılı Temmuz ayında alınan kararıyla Kafkas Üniversitesi

Şekil 1.26. Tunceli'nin Pertek ilçesinde bulunan Çelebi Ağa Camii (2006) [54-59].

içerisinde dere yatağının en uygun en kesite sahip olduğu bir noktaya taşınmasına karar verilmiştir. Yapımı devam eden Kars Barajı gölet alanında kalacak olan köprü, Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından 2015 yılında tek parça halinde hidrolik sistemli araçlar aracılığıyla bulunduğu yerden alınarak 2 gün süren bir yolculuğun ardından Kafkas Üniversitesi Kampüs alanındaki yeni yerine taşınmıştır (Şekil 1.27) [60].

Şekil 1.27. Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü taşınma esnasında [60].

Karayolları 18. Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Tarihi Köprü Taşıma

İşi Türkiye’de bir ilk olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır.

1.5.2.7. Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili

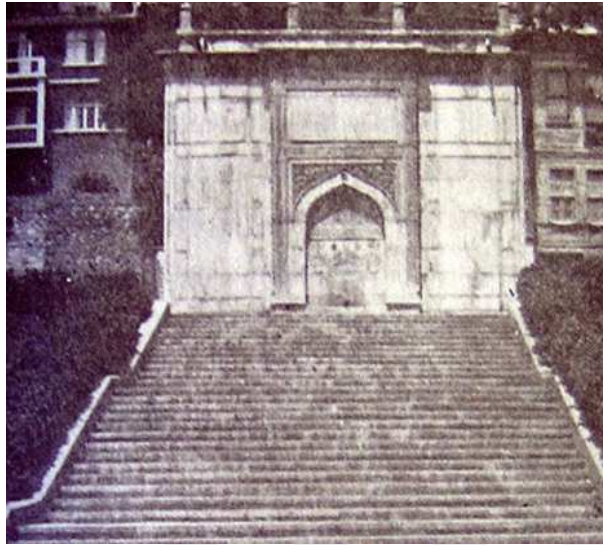
1580-81 yıllarında inşa edilen Mimarsinan eseri olan Kılıç Ali Paşa Külliyesi, İstanbul Boğazı’nın Rumeli yakasında Tophane’de yer almaktadır (Şekil 1.28). Kılıç Ali Paşa Külliyesi sebilinin Mimarsinan eseri olup olmadığı belli değildir. Sebil daha önce cami karşısındaki kışlanın köşesindeyken yol genişletme çalışmaları sebebiyle bulunduğu yerden sökülerek Külliye’nin köşesine, bugünkü yerine taşınmıştır [61–64].

Şekil 1.28. Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili genel görünümü [61,62].

1.5.2.8. Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi

Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, H. 1145 / M.1732 yılında Hekimbaşı Nuh Efendi’nun oğlu Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır (Şekil 1.29). Çeşme Kabataş’ta Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde yer almaktadır. Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi, iki yüzlü meydan çeşmesidir. Orijinal yeri Kabataş setüstü olan çeşme, 1957 yılında Meclisi Mebusan caddesi açılırken, bulunduğu set üzerinden alınarak bugünkü konumuna, Kabataş iskele meydanına taşınmıştır [65–67].

(a)

(b)

Şekil 1.29. Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünüşleri [65,66].

1.5.2.9. Dolmabahçe Koca Yusuf Paşa Sebili

1786 tarihinde Koca Yusuf Paşa tarafından inşa ettirilen Koca Yusuf Paşa Sebili, İstanbul boğazının Rumeli yakasında Dolmabahçe Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Şekil 1.30) [70]. İskele karşısındaki 18. yy yapısı olan Sadrazam Koca Yusuf Paşa Sebili, daha önce Fındıklı Camii yanında yer almaktadır. Tophane-Dolmabahçe yolu genişletme çalışmaları sırasında, sebil yerinden sökülüp Kabataş'a taşınmıştır.

Şekil 1.30. Dolmabahçe Koca Yusuf Paşa Sebili genel görünümü [66].

1.5.2.10. II. Abdülhamit Çeşmesi

Nusretiye Camisi önünde bulunan II. Abdülhamit Çeşmesi, II. Abdülhamit tarafından, 1901'de İtalyan mimar Raimondo D'Aronco'ya yaptırılmıştır. Çeşme, mermerden inşa edilmiş, dört yüzlü, bir meydan çeşmesidir (Şekil 1.31). Kaide üzerine yerleştirilmiş olan dikdörtgen planlı çeşmenin boyu 1.50 m, eni 2.75 m, yüksekliği 3.50 m, kaide yüksekliği 0.80 m, saçak genişliği 1.80 m dir. Nusretiye Camisi önünde bulunan II. Abdülhamit Çeşmesi, Maçka Parkı'nın köşesine, İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin karşısına taşınmıştır [66, 68, 69].

1.5.2.11. Bereketzade Çeşmesi

Bereketzade Çeşmesi, Lale Devri'nde Galata Kalesinin ilk dizdarı olan Bereketzade Hacı Bin Hasan'ın yaptırdığı Bereketzade Ali Efendi Cami yanında yer almaktaydı. Sultan I. Mahmud zamanında H. 1145/ M. 1732 yılında halkın su ihtiyacını karşılamak amacıyla Fatih'in müezzini yaptırmıştır. Tek yüzlü duvar çeşmesidir (Şekil 1.32). 1732 – 1933 yıllarında devrin üslubuna göre yeniden yapılmıştır. 1894 yılında Bezmialem Valide Sultan'ın isteği ile Hazinekar Azm-i Cemal'in hayratı olarak özgününe uygun yenilenmiştir. Çeşme 1957- 1958 yılları arasında Bereketzade Camii yanından, Galata Kulesinin bulunduğu meydana taşınmıştır.

(a)

(b)

Şekil 1.31. II. Abdülhamit Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünümü [70].

Çeşme, Osmanlı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti zamanında çeşitli onarımlar geçirerek günümüzdeki halini almıştır [65].

(a)

(b)

Şekil 1.32. Bereketzade Çeşmesi'nin (a) eski ve (b) yeni görünümü [65].

1.5.2.12. Yeşilköy Tren İstasyonu

Yeşilköy Tren İstasyonu Gar Şefliği binası 4 Ocak 1871 tarihinde Rumeli Demiryolu hattının ilk açılan istasyonlarından. İstasyon binası 16 m × 5 m ölçülerindedir. Marmaray yapımı esnasındaki İstanbul CR3 Gebze – Halkalı Tren hattı rehabilite

çalışmaları kapsamında Yeşilköy Tren İstasyonu Gar Şeffiği binası 2016-2017 yılları arasında İstanbul'da bulunan Somun İnşaat Proje Ltd. Şti. tarafından 150 m uzaklıktaki yeni konumuna hidrolik sistem ile treyler üzerinden kaydırılarak taşınmıştır [71-73].

Şekil 1.33. Yeşilköy Tren istasyonu Gar Şeffiği binası'nın taşıma esnasında görünümü [73].

2. BÖLÜM

KAYSERİ'DE KORUMA VE RESTORASYON UYGULAMALARI

2.1. Kayseri'de Koruma ve Restorasyon Uygulamaları

Korumanın amacı; bireylere geçmişteki kültürlerle bağlantılı hayat sunması, tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve kültürel sürekliliğin sağlanmasıdır. Koruma tekniklerinin uygulanması ile de toplumda yaşayanlarda tarih bilinci oluşturulması ve tarihi kentlerin devamlılığın sağlanması hedeflenmektedir.

1909 yılında atanan Vali Ahmet Muammer Bey, Kayseri'nin gelişmesinde oldukça etkili olan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Onun zamanında seçimle iş başına gelen ilk belediye başkanı olan İmamzade Mehmet Bey, şehirde oldukça önemli cadde ve sokak açma çalışmaları gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet Meydanından Yoğunburç'a, Kışıkapı'ya, Kışıkapı'dan Düvenönü'ne, Düvenönü'nden Cumhuriyet Meydanı'na bağlanan şehrin dış surlarının dışındaki bugünkü caddelerin 12-16 metre genişlemesi ile ilk yol çalışmaları bu yıllara dayanmaktadır [74].

Gültepe parkı ile Kayseri iç kalesinin kuzeyinde kaleye ait hendek ve çukurların doldurularak ve ön tarafındaki eski han ile kahveler bulunduğu binalar kaldırılarak, şule parkı bu dönemde yapılmıştır. 20. yüzyılın başından 1930'lu yıllara kadar şehir merkezinde önemli bir değişim olmamıştır. Gabriel'in planına göre şehrin sınırları, güneyde At pazarı, Çakalız ve Çifteönü Mahalleleri, batıda imam hatip okuluna, doğuda Gültepe'deki Memleket Hastanesi ve kuzeyde Hacıklıç Cami etrafına kadardır [74].

1926 yılında kurulan Tayyare Fabrikası (Hava İkmal ve Bakım Merkezi) ile 1934 yılında kurulan Sümer Bez Fabrikası kent genişlemesinde önemli bir eşiktir. 1935-36

yıllarında Burhanettin Çaylak tarafında şehrin imar planları hazırlanmıştır fakat tüm yapılaşmayı yok sayan bu planlama uygulanmamıştır [74].

1945 yılı şehrin imar tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bugünkü şehrin oluşmasında başlangıç noktası olan imar planları 1943 yılında yaptırılmıştır. 1950 yılında uygulamaya konulmuş, 1957 yılına kadar uygulamalar devam etmiştir [74,75].

Kayseri tarihsel sürecinde yazılı-basılı olarak ulaşılabilen 4 ayrı plandan bahsedilmektedir. Bunlar; 1944 Ölsner-Kemal Ahmet Aru planı, 1975 Yavuz Taşçı planı, 1986 Melahat Toplaoğlu-Bülent Berksan-M.Ali Topaloğlu planı ve 2006 Rahmi Bıyık-Nadir Doğan planıdır. Ayrıca, 1882 tarihli Jean S. Euthychides tarafından hazırlanan kent içi yolların ıslahı amacıyla düzenlenmiş; iç kale surlar, devlethane, paşa sarayı, mezarlıklar, hamamlar ve anıtsal dini yapılar ile konakların gösterildiği halihazır harita bulunmaktadır [76].

1950'li yıllardan itibaren kentsel yenileme süreci başlamaktadır. 1950-60 yılları arası, özellikle ilk imar planı uygulamalarıyla birlikte şehirdeki organik biçimleniş devam ederken, ulaşımaya yönelik düzenlemeler yapılmış, artan kat yükseklikleriyle beraber yol boyunca gelişen bitişik nizamlı yapılaşma düzeni uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde bazı tarihi yapılar korunmuş (Sultan Hamamı, Cıncıklı Camisi, Atatürk Evi), Sultan Hamamı, Kışıkapı ve surlar arasındaki alan ile Hunat, Hacıklıç, Ulu Cami çevresindeki geleneksel konutlar yıkılmıştır [77]. 1955 yılında Orta Anadolu ve Şeker Fabrikası kurulmuş ve çevrelerinde konut bölgeleri oluşturulmuştur. 1950-60 yılları arasında eski kent merkezinde pek çok yıkım gerçekleştirilmiş, yeni yollar açılmıştır. Eski kent dokusu hızla yok edilirken, yeni konut ve ticari binalar yapılmıştır. 1960'lı yıllarda yüksek katlı bina yapılaşmaları başlamış, geleneksel doku üzerinde tahribatlar artmıştır [74].

Göç hareketi 1970'li yıllarda Kayseri'yi etkilemiş, kent çevresinde imara aykırı yapılaşmalar ve gecekonduların artmasına sebep olmuştur. 1970'lerde şehrin yenilenmesi tarihi dokuyu yok ederek devam etmiştir. Yapılan planlama faaliyetleri şehrin gelişim problemini çözememiş olmakla beraber, koruma faaliyetlerinin yetersiz olması eski kent dokusu üzerindeki tahribatı önleyememiştir. 1963-73 arasında şehrin göç almasını önlemek için tedbirler alınmış, gecekondular ve kaçak yapılaşma için

önlemler alınmış fakat başarılı olunamamıştır. Bu yıllarda dar gelirli insanların ihtiyacını karşılayacak planlama gerçekleştirilemediği için bu göç dalgasına karşı şehir hazırlanamamıştır [74].

1975'te bakanlıkça onaylanarak yürürlüğe giren Nazım İmar Planı ile yüksek bloklu geniş caddeli kent oluşmaya başlamıştır. 1985'te yürürlüğü giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile imar planlarının onay yetkisi belediye meclislerine verilmiştir. 80'li yıllardan itibaren belediyelerin öncülük ettiği toplu konut oluşumları nüfus yoğunluklarının belli bölgelerde toplanmasında ve kentin fiziki olarak gelişiminde önemli rol oynamaktadır [74].

Kayseri'nin dönüşüme en fazla ihtiyaç duyduğu yer kendi kaderine terk edilmiş sit bölgeleridir. Kayseri şehir merkezinde bulunan kentsel sit alanı kentsel değişimi oldukça yoğun biçimde yaşamıştır. Aynı zamanda bu kentsel sit alanı giderek tarihi doku özelliğini kaybetmiştir. Necip Fazıl Caddesi, Yunus Emre Caddesi, Tacettin Bulvarı gibi ana arterlerin açılmasından sonra eski kent dokusu da yenilenmeye başlamıştır. Setenönü Mahallesinde Kayseri sivil mimari örneklerinin ayakta kalmaya çalıştığı bölgede belediye tarafından koruma amaçlı imar planları hazırlanmıştır.

Kayseri kent dokusunun yaşatılması amacıyla da tarihi konutların restorasyon projeleri yaptırılmıştır [74]. Kayseri kentsel sit alanı içerisindeki koruma çalışmaları 1990 yılında Bülent Berkhan'ın koruma amaçlı imar planı hazırlanmasıyla başlamaktadır. Koruma Amaçlı İmar Plan notlarında, sit alanının özellikleri şu şekilde belirtilmektedir:

Tarihi dokusunu koruyan bir alan olması, alanda tarihi ve sanat değerleri açısından önemli yapıların bulunması, belirli bir alanda yer alan evlerin planları, malzemeleri, sistemleri ve yapı öğeleri açısından benzerlik göstermeleri ve hemen hepsinin 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı aynı tarihi dönemi karakterize etmesi ve evlerde ahşap, taş ve yağlı boya resimler şeklinde bezeme türlerinin örneklerinin bulunması olarak sıralanmaktadır [79].

Günümüzde Kayseri kent merkezi başta olmak üzere Kayseri'nin 16 ilçesinde

koruma çalışmaları devam etmektedir. Kent halkının geçmişteki dönemlere göre koruma konusunda daha bilinçli oldukları ve yapılarının koruma altına alınması için Büyükşehir Belediyelerindeki KUDEB'e veya Koruma Kurullarına başvuruda buldukları görülmektedir. Kültür Bakanlığı bu konuda tescilli yapısında onarım yapmak isteyenlere %70 oranında katkı sağlamaktadır. Halk da bundan yararlanabilmek için tecilli olmayan eski yapıları koruma altına almak istemekte ve maddi açıdan destek almaktadır [78].

Kayseri'de Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan, taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü yer almaktadır. Ayrıca, Kayseri Büyükşehir Belediyesi bünyesinde proje işlemleri ile ilgilenen Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı ile bu projelerin uygulamasının denetimi ile ilgili Koruma, Uygulama ve Denetleme Bürosu (KUDEB) bulunmaktadır. Kayseri'de koruma ile ilgilenen bu kurumlar, Kayseri il sınırları içerisinde, 2863, 3386 ve 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu kapsamındaki sit alanlarında ve koruma alanlarında rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri, sokak sağlıklılaştırma, çevre düzenleme projeleri ve kentsel tasarım projeleri ile ilgilenmektedir [78].

Kayseri'de koruma ile ilgilenen kurumlar, taşınmaz kültür varlıklarını değerlendirmekte; taşınmaz kültür varlıklarıyla, sit alanları ve tarihsel çevreler için koruma amaçlı alt ölçekli uygulama planlarının yapılmasına yönelik atlık oluşturmaktadır. Ayrıca, herhangi bir yasal statüyle koruma altına alınmamış ancak korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanlarıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır [78].

Ayrıca 2009 yılından itibaren, Kayseri Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Koruma, Uygulama ve Denetleme Bürosu (KUDEB) ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile ortaklaşa hazırlanan Tarihi Eser Bilgi Sistemi (TEBİS), ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi il sınırı içerisindeki tescilli eserlerin güncellemeleri yapılmakta; sit alanları ve tescilli taşınmazların koruma alanları Tarihi Eser Bilgi Sistemi'ne işlenmektedir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamına aktarılan tarihi yapı ve alan verileri, imar uygulamalarına ilişkin çalışmaların tarihi yapı ve alanlar dikkate alınarak yapılmasına imkân sağlamaktadır.

Bunun dışında, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Koruma, Uygulama ve Denetleme Bürosu (KUDEB) Yönetmeliği kapsamında, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri il sınırları içinde bulunan esaslı onarım gerektirmeyen tescilli veya tescilsiz, koruma alanı veya sit alanında bulunan yapılara basit onarım izinleri verilmektedir.

Kayseri il sınırları içerisinde bulunan sit alanları ve koruma alanları belirli periyotlarla Kayseri Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Koruma, Uygulama ve Denetleme Bürosu (KUDEB) uzmanları tarafından denetlenmekte ve alanda ilgili idareler ve vatandaşlar bilgilendirilmektedir.

Son yıllarda halk da koruma bilinci oluşmaya başlamış ve halk kültürel mirasına sahip çıkmaktadır. Kayseri de koruma çalışmaları devam etmektedir. Özellikle Tavukçu Mahallesi ile ilgili uzun zamandır çalışmalar devam etmektedir. Yok olmakta olan tarihi doku ile ilgili koruma projeleri yapılmakta, hasar gören yapılar restore edilmektedir.

Günümüzde Tavukçu Mahallesi, İncesu, Germir gibi tarihi alanlarda koruma amaçlı imar planları hazırlanmış, kurul'dan onaylanmıştır. Talas Kuruköprü, Tavlusun gibi tarihi dokularda da koruma amaçlı imar planları hazırlanmaktadır. Belediyeler, Vakıflar gibi kamu kurumları tarafından koruma amaçlı imar planları yapılmaktadır.

1950'li/ 60'lı yıllardan itibaren vakıflar aracılığıyla birçok yapıda restorasyon yapılmıştır. Kamu kurumları aralarında protokol yaparak tarihi yapıları korumakta, kullanımda tutmaktadır. Restorasyonu tamamlanan yapılara fonksiyon yüklenerek kullanılması sağlanmaktadır. Günümüzde restore edilen çoğu yapı kullanılmaktadır. Kayseri Lisesi'nin Milli Mücadele Müzesine dönüştürülmesi, Gevher Nesibe Şifahanesi'nin Selçuklu Müzesine dönüştürülmesi [77], Sümer Bez Fabrikası kampüsü içerisinde yer alan Elektrik Santrali'nin Cumhurbaşkanlığı Müzesine, Buhar Santrali'nin Kütüphane yapısına, Sümer Dış Vazife Evlerinin Abdullah Gül Üniversitesi Öğrenci Köylerine dönüştürülmesi, Hunat Medresesi'nin Kültür ve Sanat Merkezine dönüştürülmesi, Kayseri İç Kalesi'nin Arkeoloji Müzesi ile Kültür ve Sanat Merkezine dönüştürülmesi, Tarihi Kayseri Mahallesi'nin ise kafe, restoran ve butik otel olarak işlevlendirilip kullanılması gibi. Avgunlu Medresesi ise kitapçılar

için ticari mekân olmuştur.

Şekil 2.1. Kayseri Lisesi Milli Mücadele Müzesi, Kayseri (2016) [14].

Büyükşehir Belediyesi, Vakıflarla protokol yaparak Vakıflar mülkiyetindeki Sahabiye Medresesini restore ettirmiş ve kitapçılar çarşısı olarak kullanıma açmıştır. Günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Büyükşehir Belediyesi restore ederek şehre yeniden kazandırdığı tarihi yapılarla ilgili şehir merkezinde bulunan kültürel zenginliklerin daha iyi algılanmasını sağlamak ve ziyaret edilmelerini kolaylaştırmak adına şehirdeki Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapılarını tanıtan “Kültür Yolu” projesi hazırlanmıştır. Kültür Yolu projesi, günümüzde çeşitli nedenlerle mevcut doku içinde kaybolan ve birbiri ile ilişkileri zayıflayan tarihi değerleri hem teker teker ortaya çıkarmak hem de eski şehir merkezinin izlerini okunur kılarak yapılar arasındaki ilişkileri pekiştirmek amacıyla yapılmıştır. Hem tarihi hem mekânsal hem de algusal anlamda yeni bir okumaya imkân veren takip edilebilir izler ile bir rota oluşturulmuştur. Kentin çok katmanlı tarihi yapısını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Proje kapsamında, Kayseri şehir merkezinde ve yakınında bulunan tarihi anlamda önem taşıyan yapılar belirlenmiş ve bu yapıları birbirine

bağlayan bir rota taslağı çıkarılmıştır. Dış kale surlarının tamamlanması, sur içindeki izlerin sürekliliğinin sağlanması, yol dokusunun yeniden hissedilir hale getirilmesi ve yapıların birbiri ile ilişkili hale getirilmesi hedeflenmiştir. Günlük rota oluşturularak bu rotayı izleyenlerin dinlenme, yemek, eğlenme gibi ihtiyaçlarının karşılanabileceği noktalara ulaşması veya böyle noktalar oluşturulması sağlanmıştır. Kent merkezine yakın, araçla ulaşımı kolay, yakın çevresinde dinlenme, bekleme, ticaret işlevlerini barındıran bir başlangıç noktası belirlenmiştir [78].

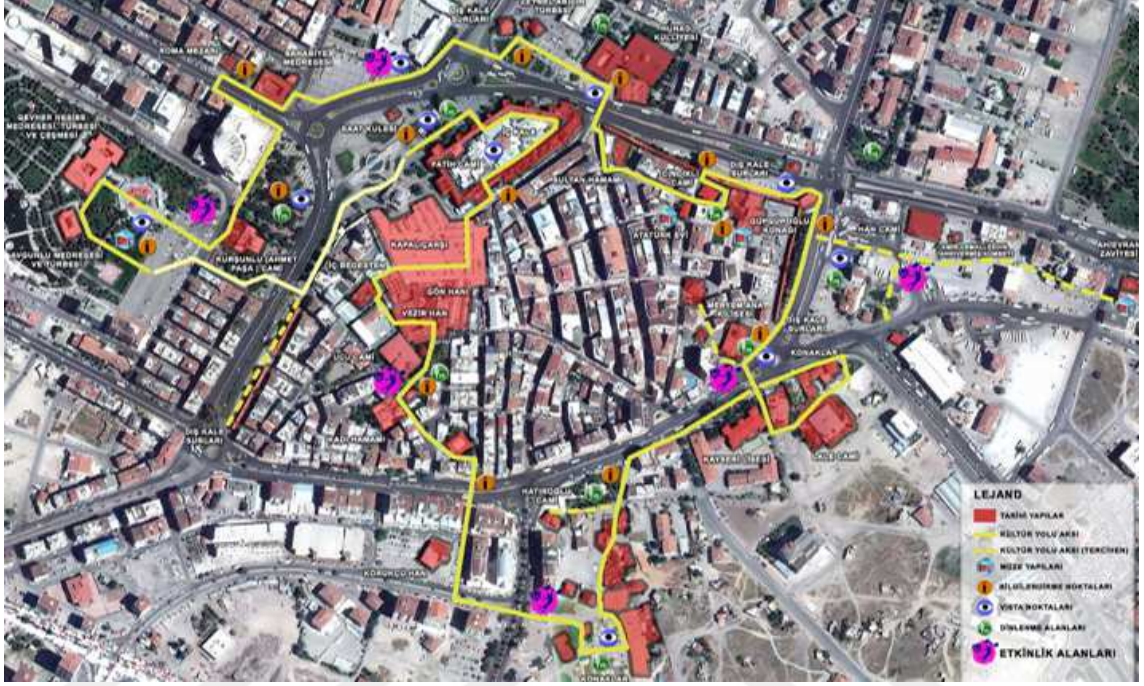
Ziyaretçilerin ihtiyaçları, bilgilendirilmeleri ve dinlenmelerini sağlamak amacıyla belirli aralıklar ile dinlenme alanları oluşturulmuştur. Mevcut meydan, park ve halihazırda bu işlevleri barındıran yapılar düzenlenmiş, tarihi yapılar arasından önem taşıyan restorasyonu tamamlananlara tarihi işlevlerini yansıtacak şekilde fonksiyon verilerek kullanılır hale getirilmiştir [78].

Proje kapsamında ziyaretçilerin kent bütünü ile ilişkilerini yenilemeleri açısından, rotanın bütünde algılanması için maket, afiş, levha vb. bilgilendirmeler yapılmıştır. İzlemeyi kolaylaştırma adına kot farklılıkları gibi çevresel düzenlemeler ile görsel bağlantı kurulan yapı ile ilgili bilgilendirmeler tasarlanmıştır. Tarihi yapı grupları değerlendirilirken boş alanlarda proje kimliğini taşıyacak yeni düzenlemeler düşünülmüştür. Kültür Yolu üzerindeki yaya ulaşımı ve araç yolları ile ilişki düzenlenmiş, bu yol üzerindeki yaya hareketlerinin mümkün olduğunca sürekliliği sağlanmıştır. Yapılardan birbirine sürekliliği sağlayan zeminde farklı döşeme taşları yapılmıştır. Döşeme malzemesi, desen ve renklerinde hem ziyaretçiler için kolay okunur hem de geçtiği bölge içinde uyumlu özellikler taşımasına dikkat edilmiştir [78].

Rotanın başlangıç yeri olan Mimarsinan parkı, Gevher Nesibe Şifahanesi Selçuklu Müzesi önünde gösteri meydanı düzenlenmiştir. Bu kapsamda gösteri havuzu, sunum salonu ve bilgilendirme alanları yapılmıştır. Daha sonra kale önündeki tarihi Cumhuriyet Meydan'ında düzenlemeler yapılmıştır. Rota üzerinde kent mobilyaları tasarlanmıştır. Rota Gevher Nesibe Medresesi türbesi ve çeşmesinden başlamakta, sırasıyla Sahabiye Medresesi, Ok burcu, Hunat Hatun Külliyesi, Dış Kale surları, Güpgüpoğlu Konağı (Etnoğrafya Müzesi), Şeyh Tennuri Camii

Türbesi ve Çeşmesi, Kayseri Lisesi Milli Mücadele Müzesi, Tarihi Kayseri Mahallesi, Hatiroğlu Cami, Kapalı Çarşı ve Vezirhan'ını kapsamaktadır.

Şehre gelen turistler rehber eşliğinde kültür yolu gezisi yapmaktadır.

Şekil 2.2. Kültür Yolu Rotası, Kayseri (2016) [78].

Kayseri Kentsel Sit Alanı, kent merkezinin hemen güneyinde yer alan ve yoğun ticaret, hizmet işlevleri yüklenmiş olan bu merkezden İnönü Caddesi ile ayrılan; tarihi, kültürel ve mimari kimliği ile farklı özellikler sergileyen yaklaşık dokuz hektar (8.8 hektar) büyüklükte bir yerleşim alanıdır. Günümüzde kullanılmayan bir başka deyişle yaşamayan dolayısıyla içinde sınırlı sayıda yapı kalmış olan Kentsel Sit Alanı'nın yeni imar koşulları ve özendirici işlevler ile kentle bütünleşen, giderek kent adına simgeleşen, gelinen yer olan ve paralelinde kullanılan/ yaşayan bir kentsel alt bölge haline süreç içinde getirilmesini sağlamak için Koruma Amaçlı İmar Planı yaptırılmıştır. Böylece alan içindeki tescilli yapılar ile önemli mimari örneklerin kullanılarak korunması ve yeni yapılaşma ile uyum içinde "Kentsel sit alanı" özelliklerini taşıyan mevcut dokunun yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. Kentsel Tasarım Alanında projelendirilen açık ve kapalı alanlar üç bölümde ele alınmıştır [78]:

- Geleneksel Kayseri Mahalle Çarşısı: Bakkal, manav, kasap, esnaf lokantası,

kıraathane, pastane, şarküteri, berber gibi birimlerden oluşan malzeme ve biçimlenişi ile de çevre dokunun tekrarı niteliğinde tasarlanmış olan bölümdür. Geleneksel Kayseri Çarşısı yaklaşık olarak 1800 m²dir.

- Şenlik Meydanı: Setenönü Hamamı ile restore edilmiş yapıları görsel ve işlevsel olarak birleştiren, hem kapalı alanlardaki işlevlerin dış mekâna taşındığı hem de yine geleneksel Kayseri dokusunda yer alan farklı işlevlere yanıt veren açık alanların tekrarı niteliğinde oluşturulan bir bölümdür. Meydanın asıl amaçlarından biri de belli zamanlarda kültürel aktiviteler ve şenlikler gerçekleştirmek üzere Kayseri halkını bir araya getirecek kamusal bir alan yaratmaktır. Şenlik Meydanı yaklaşık olarak 1635 m² dir.
- Konaklama ve Kültürel Amaçlı Yapılar: Kentsel Tasarım alanını canlandırmak ve yaşatmak için 44 yataklı bir konaklama birimi, ortalama 150 kişilik bir restoran ve kafeden oluşan yapılar bütünüdür. 15 normal oda ve 5 adet süitten oluşan bu otel yaklaşık 1890 m² lik alana inşa edilmiştir.

Tavukçu Mahallesiindeki çoğu konağın restorasyonu tamamlanmış olup, ona yakın konağın restorasyonu devam etmektedir. Kentsel tasarım kapsamında butik otel, restoran, bakkal, manav, kıraathane, fırın, şarküteri, aktar, berber ve pastaneyle beraber etkinlik meydanı proje ile hayata geçirilmiştir. Restorasyonu tamamlanmış konakların da bulunduğu meydanda çeşitli görsel etkinlikler düzenlenmektedir.

Günümüzde çok sayıda sivil mimari yapıda restorasyon uygulaması devam etmektedir. Koruma Kurulu'ndan onaylı tescilli yaklaşık 35 yapıda restorasyon işlemi devam etmektedir. 1419- 1497 yıllarına tarihlenen fakat farklı dönemlere ait ekler taşıyan Güpgüpoğlu Konağında [77], Sümer Bez Fabrikasındaki (Abdullah Gül Üniversitesi Sümer kampüsü) ana fabrika binasında, sivil savunma, revir ve işçi lokali binalarında, Talas Askerlik Şubesi binasında (Eski Talas Belediye Binası), Meryem Ana Kilisesinde (Sürp Asdvadzadzin Kilisesi), Kayseri İç Kalesi beden duvarları, Talas Küçüköy mahallesindeki konutlarda ve birçok 2. Grup tescilli yapıda restorasyon işlemleri devam etmektedir [106]. Koruma çalışmaları kapsamında, Talas Ali Sait Paşa Sokak Sağlıklaştırma projeleri çizilmiş ve uygulanmıştır. Sokağa

cephe veren yapıların onarımları yapılmış, sokak zemininde tamamlama ve yenileme uygulamaları yapılmıştır [106].

Talas'ta restore edilen Okutan Konağı restoran olarak işlevlendirilmiş olup, şu an restoran olarak kullanılmaktadır. Behçet Bey Konağı'nda restore edilip işlevlendirilmiş, kafe olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Talas Yaman Dede Konağı da restore edilerek müzeye dönüştürülen diğer bir yapıdır.

Kayseri'de uygulanan koruma yöntemlerinden en yaygını çoğunlukla sağlamlaştırma, bütünlendirme, yeniden yapma, temizleme ve taşıma da uygulanmaktadır. Genellikle 1. Grup anıtsal yapılarda sağlamlaştırma uygulanmaktadır. Bunun dışında oldukça hasar görmüş yapılarda yenileme, bütünlendirme, temizleme, yeniden yapma (rekonstrüksiyon) uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Sultan hamamında kazı sonucu rastlanan temel izlerine göre yeniden yapma (rekonstrüksiyon) gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında Tarihi Kayseri Mahallesiinde sağlamlaştırma, yenileme ve yeniden yapma (rekonstrüksiyon) uygulamaları devam etmektedir. Gevher Nesibe Medresesi ve Sahabiye Medresesi çatısında yenileme uygulamaları yapılmıştır. 2. grup tescilli birçok konut yapısında sağlamlaştırma, bütünlendirme, yenileme ile restorasyon uygulamaları devam etmektedir. Kalem Kırdı Cami ve bazı çeşmeler bir takım sebeplerle yerinde korunamamış taşıma uygulamaları gerçekleştirilmiştir.

Kayseri'deki koruma çalışmalarında genelde tüm yöntemler kullanılmaktadır. sağlamlaştırma, yeniden yapım(rekonstrüksiyon), bütünlendirme, yenileme, temizleme, taşıma yöntemleri uygulanmaktadır. Taşıma işlemi genelde çeşmeler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2.2. Kayseri'de Taşıma Uygulamaları

Kayseri'de taşıma yöntemi genelde çeşmelerde uygulanmakta olup, 11 adet çeşmede ve bir adet camide taşıma uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Kayseri'de genel olarak parçalara ayırarak taşıma uygulaması yapılmaktadır. Sökülüp yeni yerinde yeniden birleştirilmektedir. Yerinde korunamayacak olan taş

yapıların, taşınmadan önce ayrıntılı rölöveleri çıkarılmaktadır. Cephe üzerindeki her taş numaralandırılmakta ve taşların birbirleriyle ilişkisini belirtmek için her taşın yanındaki taşla ilişkisini gösteren yatay ve düşey çizgiler çizilmektedir. Sonrasında ayrıntı fotoğrafları çekilmekte, mevcut durum belgelenmektedir. Sonra taşlar dikkatli bir şekilde sökülme ve düzenli olarak istiflenmektedir. Söküm esnasında parçalanan, taşıyıcılığını kaybeden, yeniden kullanılamayacak durumda olan taşların yerine özgün malzemenin aynı ebat ve ölçülerinde yenisi imal edilmektedir. Daha sonra numaralama düzenine uygun olarak taşlar, hazırlanan yeni konumundaki temel üzerinde birleştirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen taşıma tekniği, kesme taştan yapılmış yapıların taşınmasında uygulanmaya elverişlidir. Moloz taşla yapılmış yapıları bu teknikle taşımak mümkün değildir. Söküm sırasında dağılan veya kırılan taşları, tekrar aynı taşlarla yan yana olacak şekilde birleştirmek imkânsızdır. Bu yapıları taşımak gerektiğinde, yapım tekniği aynı olacak şekilde mevcut taşları ile gerçekleştirilmektedir. Moloz teknikte yerinde örülmektedir. Fakat aynı taşların yan yana gelmesi imkânsızdır.

Kayseri’de taşıma uygulamaları anıtın malzemesine, boyutlarına ve yapım tekniğine uygun şekilde yapılmaktadır. En kolay ve tercih edileni, anıtın tüm parçalarının numaralandırılarak sökülmesi, yeni konumunda yeniden özgün malzemesiyle yapılmasıdır.

Kayseri’deki taşıma uygulaması gerçekleştirilen yapıların konumlarının daha açık bir şekilde aktarılabilmesi için aşağıda gösterilen şekillerde, yapıların ilk konumu daire içerisine alınmış "a" harfi ile gösterilirken, yeni konumu daire içerisine alınmış "b" harfi ile gösterilmiştir. Kayseri’de yapılan taşıma uygulamaları:

2.2.1. Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi

Hacı Mehmet Çeşmesi, Bozatlı Paşa Mahallesi, parke taş döşeli eski bir Kayseri sokağı olan Adak sokağı üzerinde, bir kısmı yola gelecek şekilde, 1807 yılında doğusunda bulunan eve bitişik inşa edilmiştir. Hacı Mehmet Çeşmesi yörenin geleneksel yapı malzemesi olan yonu taşı ile inşaa edilmiş olup, ön cephesi iç içe iki kemerden oluşmaktadır. Yapıldıktan 65 yıl sonra yenilenmiş ve kitabesine göre

1870 yılında da bir onarım geçirmiştir [81].

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.3. Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi'nin taşınmadan önceki (a) güney cephesi, (b) batı cephesi ve (c) konumu [14, 82-84].

2003 yılı Nisan ayı kurul kararında; Bozathı Paşa mahallesinde, sit alanı dışında yer alan, Adak sokak'ta bulunan, 81 pafta, 229 ada, 25 parselde kayıtlı taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Hacı Mehmet Çeşmesinin (Kaptan Paşa Çeşmesi) yıkılmak üzere olduğu, tehlike arz ettiği, çevredeki yapılaşmanın çeşme dikkate alınmadan oluşmuş olmasının yapının yerinde korunmasının zorlaştırdığı ve taşınmasının ilke olarak uygun olduğu kararı alınmıştır.

Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'da 2003 yılı Eylül ayında

alınan kararıyla, Bozathlı Paşa mahallesi, Adak sokak'ta bulunan, 81 pafta, 229 ada, 25 parselde kayıtlı taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Hacı Mehmet Çeşmesi (Kaptan Paşa Çeşmesi) Kayseri Seyyid Burhanettin Mezarlığı içine taşınmıştır (Şekil 2.3). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Denktaş [81] yaptığı çalışmada, Bahçebaşı Mahallesi, Adak Sokak üzerinde yer alan çeşmenin, 1807 yılında doğusunda bulunan eve bitişik inşa edildiğinden bahsetmektedir. Yapıldıktan 65 yıl sonra yenilendiğini ve kitabesine göre 1870 yılında da bir onarım geçirdiğini belirtmektedir.

2.2.2. Hüsrem Çeşmesi

Hüsrem Çeşmesi, Geç Osmanlı döneminde yapılmış olup, Kayseri'nin Melikgazi İlçesi, Lalapaşa Mahallesi, Kaya ve Durak Sokak kesişiminde, tapunun 49 pafta, 201 ada, 25 parselinde ve sit alanı dışında bulunmaktadır. Hüsrem Çeşmesi, mevcut konumunda imar planında 40 metrelik yolun refüjünde kalması nedeniyle, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2003 senesi Nisan ayında aldığı kararla, Melikgazi İlçesi ve sit alanı dışında bulunan tescilli Seyyid Burhaneddin Mezarlığı içerisine taşınmıştır (Şekil 2.4).

2.2.3. Sivas Caddesi Çeşmesi

Sivas Caddesinde, Feyzioğlu Kütüphanesinin yanında bulunan çeşmenin üzerinde bulunan kitabeden yola çıkarak 19. yy sonlarında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Sivas Caddesi Çeşmesi, 5.11 m. yükseklikte, 3.66 m. genişliğinde ve 2.16 m. derinliğinde dikey dikdörtgen bir plana sahiptir. Bu çeşmenin her iki cephesi de birbirinin simetriği olarak yapılmıştır (Şekil 2.5).

Denktaş yaptığı çalışmada, Sivas Caddesinin hemen yanında yer alan çeşmenin yolun ortasında kalması sebebiyle, inşa edildiği yerden sökülerek 8-10 m kuzeye bugünkü bulunduğu yere taşındığından bahsetmektedir. Günümüzde suyu akmadığı için kullanılmamaktadır [81].

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.4. Hüsrem Çeşmesi'nin (a) eski zamanlardan genel görünümü, (b) yeni halinin genel görünümü ve (c) yeni konumu [14,82–84].

2.2.4. Talas Meydan Çeşmesi

Talas Meydan Çeşmesi, Kçüköy Mahallesi, Ali Saip Paşa Sokağı girişinde 6 pafta, 69 ada, 3 parselde yer almakta olup, H. 1305/M. 1887 tarihinde Ali Saip Paşa tarafından babası İbrahim Efendi adına inşa ettirilmiştir. Çeşmenin kitabesi, ayna taşı ve yalağı mermerden, diğer kısımları düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Meydan çeşmesi tek cepheli olup dikdörtgen prizmal gövdeli olarak yapılmıştır. Kemersiz olarak inşa edilen çeşmelerden biridir (Şekil 2.6). Yüksekliği 5.00 m., genişliği 3.60 m. olup üzerinde ise üçgen alınlıkla sonlanmaktadır. Üçgen alınlığın ortasında çeşmenin 62x49 cm. ebadında mermer kitabesi yer bulunmaktadır [85].

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.5. Sivas Caddesi çeşmesi'nin (a) eski zamanlardan genel görünümü, (b) yeni halinin genel görünümü ve (c) yeni konumu [14,82–84].

Çeşmenin özgün yeri bugün bulunduğu yerin 20 m güneyidir. 1968 yılında yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında ilk inşa edildiği yerden sökülerek bugünkü yerine taşınmıştır. Çeşmenin doğusunda yer alan ve hayvanların su içmesi için inşa edilen iki yalaktan birinin tahrip edilmiş, diğeri günümüze ulaşabilmiştir [81,85,86].

2.2.5. Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbül Sokağı) Çeşmesi

Melikgazi İlçesi, Zekai Bey Mahallesi Fevzioglu Sokağının sonunda, parke döşeli

(a)

(b)

Şekil 2.6. Talas Meydan çeşmesi'nin (a) yeni konumundan görünümü ve (b) yeni konumu [14,84].

dar bir sokağın kenarındaki Hacı Kümbeti yanında 3164 ada 1 parselde bulunan Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbül Sokağı) Çeşmesi, 1900-1923 yılları arasında yapılmış, kitabesi olan bir çeşmedir (Şekil 2.7). Kitabesi Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılıp çeşme üzerine konulduğu tahmin edilmektedir. Çeşme kesme taştan yapılmıştır. Arşiv taramalarında kitabesinde yazan yazıdan Binbaşı Hacı Hayri ile Hasbülbül çeşmelerinin aynı olduğu anlaşılmaktadır. Çeşme tescilsiz olup,

güneydoğusunda bulunan parkın içine taşınmıştır ve ismi Hasbülbul sokağı çeşmesi olarak değiştirilmiştir [87]. Günümüzde bir kısmı toprağa gömülü durumda olup kullanılmamaktadır.

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.7. Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbul Sokağı) çeşmesi'nin (a) eski görünümü, (b) yeni görünümü ve (c) konumu [14, 84].

2.2.6. Kölük (Gülük) Çeşmesi

Kayseri Gülük Mahallesi, Gülük Sokakta, 72 pafta, 281 ada, 3 parseldeki Kölük (Gülük) Camii Çeşmesi 18. yüzyılda yapılmıştır (Şekil 2.8). Kölük (Gülük) Çeşmesi, 3.10 m yüksekliğe, 3.66 m genişliğe ve 1.70 m derinliğe sahip olup, bağımsız olarak

yapılan tek kemerli çeşmedir [87].

(a)

(b)

Şekil 2.8. Köllük (Güllük) çeşmesi'nin (a) yeni konumundan görünümü (2014) ve (b) yeni konumu [14,84].

Kayseri ili, Melikgazi ilçesi, Güllük Mahallesinde, Güllük Camii'nin avlusunun doğusunda bulunan çeşmenin inşa kitabesine günümüzde ulaşamamasına rağmen, bugün üzerinde bulunan kitabeye göre eserin 1722 yılında Matbah Emiri Hacı Halil Ağa tarafından tadilattan geçtiğinden bahsedilmiştir [87].

Denktaş [81], çeşmenin 1905 yılında tamamen sökülerek bugün bulunduğu yere nakledildiğini, 1988-89 yıllarında onarılan çeşmenin çoğunun yenilendiğini ve çeşmenin günümüzde kullanılmadığını belirtmektedir.

2.2.7. Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi

1482 yılında Şeyh İbrahim Tennuri tarafından inşa ettirildiği kaynaklardan öğrenilen Şeyh İbrahim Tennuri çeşmesi, Cumhuriyet Mahallesi, Tennuri sokağı üzerinde, 17 pafta, 253 ada, 14 parselde bulunmaktadır. Çeşme üzerindeki tarih belirten kitabe onarım kitabesi olup, 1905 yılında çeşmede yapılan onarımdan bahsetmektedir (Şekil 2.9). Saçak kısmının ortasında bulunan kuş köşkü öne doğru çıkıntı yapmaktadır ve üç katlı ve on sekiz odalı bir yapıya sahiptir [87]. Şeyh İbrahim Tennuri çeşmesi, yol genişletme çalışmaları sırasında asıl yerinden sökülerek 5 m kuzeye taşınmıştır [81,82,85-88].

2.2.8. Sahabiye Çeşmesi

Sahabiye çeşmesi, Sahabiye Mahallesi, Ahmet Paşa Caddesi üzerinde Sahabiye Medresesi yakınında bulunmaktadır (Şekil 2.10). Kitabesine göre III. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından H. 665/ M. 1266 tarihinde inşa ettirilmiştir. Yapılan literatür çalışmalarında çeşmenin medresenin karşısında yer alan mescidin yanında bulunduğu, 20. Yüzyılın başlarındaki meydan düzenlemeleri çalışmaları esnasında mescidin yıkıldığı çeşmenin ise, medresenin doğusunda yer alan yarım daire planlı muhdes kalıntının önüne taşındığı ortaya çıkmaktadır [81,89-93].

2.2.9. Lise (Şefika Hanım) Çeşmesi

1919-1921 yılları arasında inşa edilen Kızılkapı Lise (Şefika Hanım) Çeşmesi, Melikgazi ilçesi, Tosun Mahallesi, İnönü Bulvarında Kayseri Lisesinin avlusunun güneydoğu köşesinde bulunmaktadır (Şekil 2.2.9). Bağımsız ve tek kemerli yapılan çeşme, 4.80 m. yüksekliğe, 4.67 m. genişliğe ve 2.15 m. derinliğe sahiptir. Çeşme, yol genişletme çalışmaları sırasında ilk yerinden sökülerek 2 m. güneye taşınmıştır. Çeşme, birkaç yıl öncesine kadar kullanılmaktaydı; fakat günümüzde

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.9. Şeyh İbrahim Tennuri çeşmesi'nin (a) genel görünümü, (b) üzerinde bulunan kuş köşkü (2014) ve (c) konumu [14,84].

çeşme kullanılmamaktadır [81,83,87].

2.2.10. Gevher Nesibe Çeşmesi

Gevher Nesibe Çeşmesi, H. 1285 / M. 1868 yılında yapılmıştır. Kayseri Merkez Yenice İsmail Mahallesinde, tapunun 22 pafta, 240 ada, 4 parselinde yer almaktadır. Çeşmenin kitabesi mermer, cephesi düzgün kesme taştır. Çeşme 4.55

(a)

(b)

Şekil 2.10. Sahabiye çeşmesi'nin (a) mevcut konumundan görünümü ve (b) yeni konumu [14,84].

m yüksekliğinde, 3.24 m genişliğinde ve 1.64 m derinliğinde tek kemerli bağımsız olarak yapılmıştır (Şekil 2.12).

Denктаş, Gevher Nesibe Medresesi'nin güneybatı köşesinde bulunan çeşmenin özgün yerinin, medresenin yaklaşık 5 m güneyinde ve iki taç kapı arasında olduğunu, 1988 yılında Mimarsinan Parkı ve medrese önu çevre düzenlemelerinde bulunduğu yerden

(a)

(b)

Şekil 2.11. Lise (Şefika Hanım) çeşmesi'nin (a) mevcut konumundan görünümü ve (b) yeni konumu [14,84]

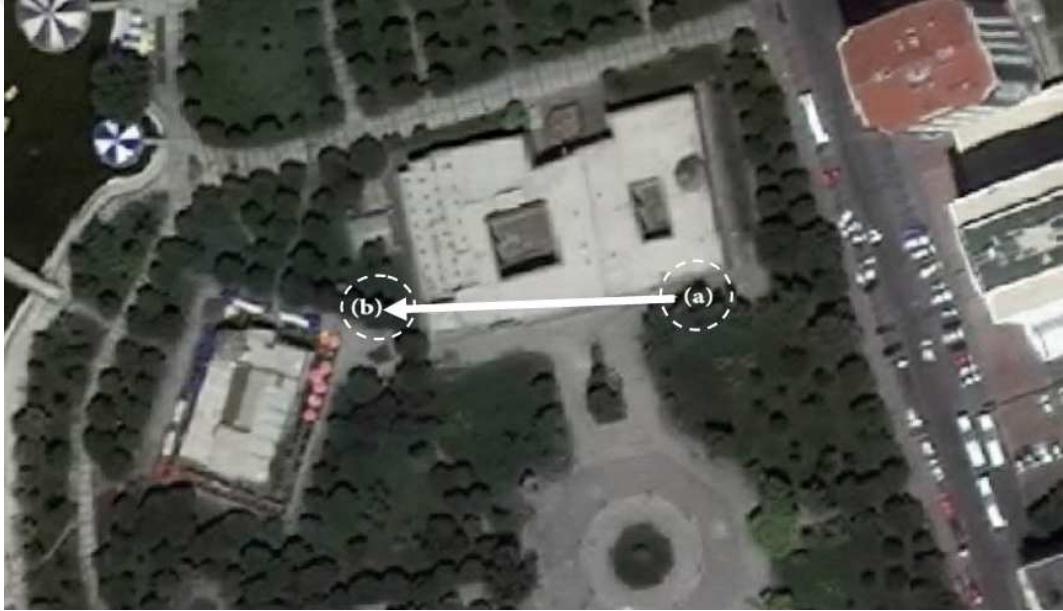
sökülerek bugünkü yerine nakledildiğini belirtmektedir. Taşıma işlemi sırasında kitabenin doğusunda bulunan ve kabartma olarak işlenen ters hilal ve altı kollu yıldız motifli taş kaybolmuştur [81]. Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından hazırlanan tescil fişinde özgün yerini gösteren kroki bulunmaktadır [82].

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.12. Gevher Nesibe çeşmesi'nin (a) eski görünümü (1986), (b) yeni görünümü (2014) ve (c) konumu [14, 82, 84].

2.2.11. Kalem Kırdı Camii

Kayseri'de taşınması gerçekleştirilmiş örneklerden birisi de Kalemkırdı Camiidir. Kalemkırdı Camii, Kayseri'nin Melikgazi İlçesi, Kalpaklıoğlu Mahallesi, Kalemkırdı Sokağında yer almaktadır. Camii'nin üzerinde bulunan kitabeye göre, Camii 1797 yılında inşa edilmiştir. Yapının özgün halinin inşasında beden duvarlarında kaba yonu ve moloz taş, taç kapı ve mihrabında kesme taş, üst örtüsünün tamamında ve taşıyıcı direklerde ise ahşap kullanılmış olduğundan bahsedilmektedir. Yapı

dikdörtgen bir harim ile bunun kuzey tarafında üç bölümlü bir son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Kalemkırđı Camii, kuzeyindeki yolun zaman içinde dolmasıyla yol kotundan yaklaşık 0.60 m aşağıda kalmıştır (Şekil 2.13) [82, 83].

(a)

(b)

Şekil 2.13. Kalem Kırđı Camii'nin (a) eski halinin içeriden ve (b) genel görünümü [82–84].

Camii, çevresindeki tarihi dokuyu kaybetmiş olup, konum itibariyle sonradan açılmış olan bir sokak üzerinde kalmıştır. Camii çevresinde bulunan yapılar ise tarihsel kimliğini kaybetmiş niteliksiz yapılardır. Camii'de öncelikle raspa çalışmaları yapılmış, özgün malzeme ortaya çıkarılmıştır. Betonarme üst örtü ve zararlı ekler yapıdan uzaklaştırılmıştır. Bulunduğu konumda müdahaleye maruz kalmış olup, büyük bir bölümü özgün unsurunu kaybetmiştir. Taç kapı ve mihrap korunan özgün unsurlarıdır. İmarlaşma faaliyetleri ile mevcut yerinde korunamamış ve Seyyid Burhaneddin Türbesine yakın bir konuma taşınmıştır. Taşıma işlemi sırasında,

tüm taşlar numaralandırılarak sökülüştür ve yeni konumunda yeniden örülmüştür. Kalem Kırdı Camii, günümüzde şehit cenazeleri için gerçekleştirilen törene ev sahipliği yapmaktadır [82].

Camii, çevresindeki tarihi dokuyu zamanla kaybetmiş olup, konum itibariyle sonradan açılmış olan bir sokak üzerinde kalmıştır. Camii çevresinde bulunan yapılar ise tarihsel kimliğini kaybetmiş niteliksiz yapılardır [82].

Kalem Kırdı Camii 2007 yılında, 5226 ile değişik 2863 sayılı yasanın 6. maddesi kapsamına giren özellikler taşıması nedeniyle 17.04.2007 tarih ve 785 sayılı Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu kararıyla tescillenmiştir. Kalem Kırdı Camii aktif olarak kullanılmakta ve olumsuz çevre koşullarına açık konumda yer almaktaydı. Aynı zamanda 1/1000 ölçekli uygulama imar planında 15lik taşıt yolu olarak planlanmış olan ve fiilen kullanılan yol üzerinde bulunmaktaydı. Güneyde yer alan park içerisinde uygun yere nakli ile caminin yeşil doku ile bütünleşmesi ve kültür varlığının park alanı içinde daha iyi korunması için Kayseri Büyükşehir Belediyesi 2007 yılında Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul'unda değerlendirilmek üzere iki öneri plan hazırlatmıştır [82].

Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 2009 yılı Ocak ayındaki kurul kararıyla caminin taşınması isteminin ilke olarak uygun olduğuna, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile birlikte taşımaya ait olabilecek uzman bir ekibin hazırlayacağı teknik projenin hazırlanması için sıva raspası ile durum tespitinin yapılması ve caminin taşınacağı yerde de mülkiyet hakkının korunmasına karar verilmiştir [82].

Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 2009 yılı Temmuz ayındaki kurul kararında, tescilli Kalem Kırdı Camiinin taşınacağı alana yönelik önerinin ilke olarak uygun olduğuna belirtilmiş, hazırlanacak plan tadilatına ilişkin plan müellifinin görüşünü içeren belgeler istenmiştir [82].

Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, 2009 yılı Ağustos ayındaki kurul kararıyla sit dışında bulunan, tapununun 35 pafta, 52 ada, 67 parselinde kayıtlı, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Kalemkırdı Camiinin taşınacağı alana yönelik hazırlanan 1/1000 ve

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

Şekil 2.14. Kalem Kırđı Camii'nin (a) taşınması sırasında, (b) taşlarının sökülmüş hali, (c) yeni konumu, (d) yeni halinden bir görünümü ve (e) yeni halinin iç görünümü (2007) [82-84].

1/5000 ölçekli planlar üzerinde yapılan imar planı tadilatını onaylanmıştır [82].

Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 2009 yılı Eylül ayındaki kurul kararıyla taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Kalem Kırdı Camii'ne yönelik rölöve ve rekonstrüksiyon projesi onaylanmıştır [82].

Camide öncelikle raspa çalışmaları yapılmış, özgün malzeme ortaya çıkarılmıştır. Betonarme üst örtü ve zararlı ekler yapıdan uzaklaştırılmıştır. Camii, bulunduğu konumda müdahaleye maruz kalmış olup, büyük bir bölümü özgün unsurunu kaybetmiştir. Taç kapı ve mihrap korunan özgün unsurlarıdır [82].

Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 2010 yılı Şubat ayındaki kurul kararıyla İsa ağa Mahallesi 7382 ada, 1 parselde nakledilen Kalem Kırdı Camii nin eski parselindeki tescil şerhi kaldırılmış, yapının taşındığı 7382 ada, 1 parselde taşınmaz kültür varlığı şerhinin konulmuştur [82].

Kalem Kırdı Camii, imarlaşma faaliyetleri ile mevcut yerinde korunamamış ve Seyyid Burhaneddin Türbesine yakın bir konuma taşınmıştır. Taşıma işlemi sırasında, tüm taşlar numaralandırılarak sökülüştür ve yeni konumunda yeniden örülmüştür [82].

Kalem Kırdı Camii, günümüzde çoğunlukla şehit cenazeleri için gerçekleştirilen törenlerde kullanılmaktadır.

2.2.12. Seyitgazi Çeşme ve Minber Minaresi

Seyitgazi Çeşme ve Minber Minaresi, Lalapaşa Mahallesi, Dinçtürk ve Budak Sokakları kesişiminde 49 pafta, 256 ada, 4 parselde yer almaktadır. Kemer üzerinde bulunan kitabeye göre 1904 yılında inşa edilmiştir ve Kayseri'de bulunan köşk minareli çeşmelerden biridir (Şekil 2.15). Yörenin geleneksel yapı malzemesi olan yonu taşı ile inşa edilmiştir. Kışıkapı mevkiinde mevcut Seyitgazi Camiinin kuzeyinde bulunan çeşmenin imar planına göre yolda kaldığı ve yol çalışmalarının başlaması sebebiyle, söz konusu çeşmenin Seyitgazi Cami bahçesi içerisine taşınması önerilmiştir [82, 83].

Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2001 yılı Nisan

(a)

(b)

(c)

Şekil 2.15. Seyitgazi çeşme ve Minber minaresi'nin (a) eski konumundan, (b) yeni konumundan ve (c) konumu [14,82,84].

ayı kurul kararında Melikgazi İlçesinde, tapunun 256 ada, 4 parselde bulunan, yeni açılacak Tacettin Bulvarı içinde kalan tescilli Seyitgazi Çeşme ve Minber Minarenin taşınmasının uygun olduğu ve taşların numaralandırılmış fotoğraflarının Kurul'a iletildikten sonra uygulama yapılabilceği belirtilmiştir [82].

Seyitgazi eşme ve Minber Minarenin taşları numaralandırılarak sökülmiş, mevcut yerinden yaklaşık 25 m uzağı taşınmıştır.

eşme'nin birçok onarım geçirdiğinden bahsedilmekte olup, onarımlar esnasında özgün seki ve su yalağının tahrip edildiğı belirtilmiştir [81].

3. BÖLÜM

TAŞIMA YÖNTEMİNİN KÜLTÜREL HAFIZAYA ETKİSİ VE KAYSERİ'DE KÜLTÜREL HAFIZANIN ÇEŞME TAŞIMALARI ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

3.1. Kültürel Hafıza

Bir milletin sahip olduğu kültürel değerler, toplumsal kimliğin ayrılmaz birer parçasıdır. Kimliğin kültürel gücünü oluşturan nesnelere yaşatılması ve içerdikleri nitelikleriyle gelecek nesillere aktarılmasında korunması önemlidir.

Tarihi süreç içerisinde insanların meydana getirdiği maddi ve manevi değerler bütünü kültür olarak tanımlanmaktadır [94]. Yapılan literatür araştırmasına göre, kültürün tanımlaması farklı şekillerde yapılmıştır. Bunlardan bir kaçını şöyle sıralayabiliriz:

Aksoy [94], sosyal psikolog Moles kültürün kısmen içinde bulunulan sosyal çevreden, kısmen de alınan eğitimden kaynaklandığını ve bunun insan çevresi ile birey arasındaki temel bağı kuran kitle iletişim araçları sayesinde gerçekleştiğini savunarak, kültürün sosyal hayatta bir yaşantı sonucu oluştuğunu belirtmektedir. Wissler de kültürü; “*Bir halkın yaşama tarzıdır*” olarak tanımlamıştır.

Bozatay'ın [95] yapmış olduğu tanımlamaya göre kültür, insana ve maddeye karşı tavrı belirleyen, aynı birikimi ve geleneği yaşayan bireylerin çocuklarına ve yeni nesillere aktardıkları öğrenilmiş davranışlar bütünüdür. Ayrıca, kültürün kazanılmasının biyolojik bir olay değil, sosyal bir süreç olup aynı zamanda sosyal bir miras olduğunu belirtmiştir.

Özkalp'e [96] göre kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Dünyaya gelen bir çocuğu örnek göstererek,

çocuğun dilini, dinini, yeme içmesini, çevresini, sosyal yaşantısını, görgü kurallarını, manevi değerlerini ve ölümden sonraki yaşantısını belirli bir kültür kalıbı içerisinde öğrendiğinden bahsedip, bütün bunların kültürü oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca Özkalp yapmış olduğu çalışmada kültürün, maddi ve manevi olmak üzere iki öğeden oluştuğunu belirtmiştir. Maddi öğeleri; toplumun ya da grubun herhangi bir gelişim aşamasındaki teknolojik ilerlemesini, üretim, teknik, hüner ve becerilerini ifade etmektedir. Manevi öğeleri ise; toplumun yaşamını düzenleyen değer, inanç, yasa, gelenek, görenek ve ahlak kurallarından oluşmaktadır. Kültürün maddi ve manevi öğeleri birbirleriyle düzenli bir uyum içindedirler. Örneğin; karasabana dayalı bir tarım kesiminde, çekirdek aile değil, geniş aile yaygındır. Toplumsal dayanışma, kamu kurumlarına değil, akrabalık, komşuluk, toprak sahibi arasındaki ilişkilere dayanmaktadır.

Eyüce'ye göre ise kültür, üretim ve tüketim ilişkileri başta olmak üzere inançların, değerlerin, normların, örf ve adetlerin bir araya gelip oluşturduğu bir bütün olup, tüm toplumsal ve bireysel davranışları yönlendiren bir alt yapı olarak tanımlanmaktadır [97].

Büyükmıhçı'ya [97] göre kültür, bir toplumun var oluşundan beri yaşadığı değerler bütününden oluşmaktadır. Kültür, insanın çevresindeki davranışsal hareketlerini belirleyen bir süreci oluşturmaktadır. Aynı zamanda; insan, doğa ve mekân etkileşimini bütünleyen, insanın karmaşık ilişkilerini düzenleyen bir kavram olarak tanımlanmaktadır.

Cevizci [98], belleğin oluşumunda ya da anımsama sürecinde üç ayrı durumdan bahsetmektedir. İlki daha önce algılanan nesnenin zihinde canlandırılması, bellekte bir imge oluşturması, ikincisi imgenin anımsayanın geçmişinin bir parçasını meydana getiren bir nesnenin imgesi, olarak tanınması ve üçüncü olarak anımsanan nesnenin psikolojik veya fiziki bir zaman çerçevesi içine yerleştirilmesidir. Bu görüş hafıza kavramının kendi içinde algı, imge ve anımsamaya dayanan fiziki bir zaman faktörüne bağlı bir sistemle ilişki olduğunu göstermektedir [99].

İnce'ye göre [100], hafıza, yaşanılmış olayları ve öğrenilmiş durumları bilinçli olarak aklımızda saklama gücüdür. Kolektif hafıza ise, birden çok insanın birbirleriyle

deneyimlediği herhangi bir olayın belleklerinde bıraktığı farklı izlerden oluşmaktadır. Aynı olayı deneyimleyen iki kişi, olayı farklı açılarıyla anımsayabilmektedir. Kolektif hafıza, bireylerin eylem ve ifadelerinde açığa çıkmaktadır. Geçmiş bilgisinin paylaşımı ve aktarımı, kolektif hafızanın oluşumu için yeterli olmaktadır. Kolektif hafıza, bireysel hatırlamalara, resmi anma törenlerine, ortak kimliklerin ruhani ve yapıcı özelliklerine gönderme yapma üzere kullanılmaktadır. Aile, sosyal gruplar, kitle iletişim araçları gibi farklı kaynaklardan gelen bilgiler, bir süre sonra grubun sosyal hafızasını oluşturmaktadır. Toplumsal hafıza ise; sosyal, kültürel ve ekonomik öğrenilmiş ve yaşanmış durumları bilinçli bir şekilde zihnimize saklama gücüdür.

Hafıza üzerine araştırmalar yapan Jan Assmann toplumsal hafızayı, iletişimsel hafıza ve kültürel hafıza olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Assmann'a göre; *“iletişimsel hafıza, kişinin çağdaşlarıyla paylaştığı, yakın geçmişe ilişkin anıları kapsayan, tarihsel açıdan gruba bağlantılı olduğundan zamanla yok olan yani taşıyıcılarıyla sınırlı olmaktadır.”* Gündelik olmayan olayların hatırlama yeri olan kültürel hafızada, biçimlendirilmiş olma ve törensellik özelliği önemlidir [101].

İletişimsel hafıza özetle; yaşayan hafızadır. Yaklaşık bir insan ömrü kadardır. Çünkü insan öldüğünde topluma katılımı ve eylem kapasitesi de ortadan kalkmaktadır. İletişimsel hafıza, en yaşlı nesil ile en genç nesil arasındaki kültürel, tarihsel ve sosyal bilgi aktarımının gerçekleştiği süreçtir. Yaklaşık dört nesil aralığını kapsamaktadır ve her neslin sürece katılımı farklı olmaktadır. Örneğin; yaşlı nesiller hatırlama ve bilgi aktarımında daha aktif bir konumda iken, genç neslin ilgi ve merakı, yaşlı neslin aktarım motivasyonuna ilgisi kararsız ve hareketli olabilmektedir. İletişimsel hafıza yaş kuşakları arasından izlenmekte olmasına rağmen, bileşenleri daha fazladır. İletişimsel hafıza kuşaklar arası canlı aktarım süreci olarak görülmekte olup, bu aktarım isteyerek veya baskı yoluyla kesintiye uğrayabilmektedir. İletişimsel hafıza değişken ve dinamik olmakla birlikte, kültürel hafızanın yaşadığı rota kaymalarında ve biçimlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır [102].

İnce [100] yapmış olduğu araştırmalarda kültürel hafızanın, geçmişe dair paylaşılan anıların hangi oranda metinselleştiğini, medya ortamına aktarıldığını ve iletişim eylemi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; toplum için önemli bir savaşın

farklı kaynaklardan bir yazı dizisi oluşturularak anlatımı metinselleştirilmiş ve dolayımlanmış bir hafıza oluştururken, bu savaşa katılmış komutanın anıları ise bir iletişim eylemi olarak düşünülebilir. Kültürel hafızanın oluşumunda, anıtlar, heykeller, binalar, sokaklar, kitaplar, meydanlar, posta pulları, edebiyat ve sanat eserleri, siyasal hitabetler, anma günleri, sancak ve bayraklar, hatıra defterleri vb. önemli işlev gören araçlardır. Bu araçlar hafızaya malzeme taşıırken, aynı zamanda o toplumun gündelik kültürünün de hammaddesini oluşturmaktadır. Bugünün geçmiş bilgisini yönetmesi ve yönlendirmesi, kültürel hafızanın içeriğini oluşturan bu ana malzeme üzerinden şekillenmektedir. Hafıza üzerine farklı projelerin farklı malzemeler inşa etmeye yönelmesi, kültürel hafızanın içini doldurma kaygısından kaynaklanmaktadır.

Öztürk [101], kültürel hafızanın, her zaman özel taşıyıcıları olduğunu belirtmiştir. Bunlara şamanlar, rahipler, öğretmenler, yazarlar, filozoflar ve adları ne olursa olsun kendilerine bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanların tümünün dahil olduğunu ve hafıza aktarıcıları ya da hafıza uzmanları denildiğini açıklamıştır.

Depeli [102] çalışmasında, kültürel hafızayı bir insanın ömrü bittiğinde bitmeyen hafıza unsurları olarak tanımlamıştır. Ayrıca, kültürel hafıza, topluluğun ortaklaşa yaptığı etkinlikler, değerler ve fikirler üzerinden tanımlanmıştır. Bu topluluk ahlaki bir çerçeve, dil, toprak, inanç vb. ortaklıkları kurmaktadır. Çeşitli ritüeller (düğün, cenaze, anma töreni vb.), atasözleri, deyimler, müzeler, festivaller, topluluğa ait ortak simgeler (bayraklar, heykeller, binalar, kıyafetler vb.) örnek olarak verilebilir. Bu etkinliklerde bireyler kendilerini zaman ve mekânsal olarak işaretlemektedirler. Mimarlık çevresi metin, resim ve yeni görsel formlar aracılığıyla kültürel miras olarak ortaya çıkan kültürel hafıza ile ilgilenmekte iken, sosyologlar hafızanın toplumsal ve kolektif (kültürel) boyutlarını izlemektedir.

3.2. Taşmanın Kültürel Hafızaya Etkisi

Toplumların kültürel varlıklarının ve değerlerinin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesinde tarihi yapılar önemli bir rol oynamaktadır. Kapı, çini yüzeyler, kitabe gibi mekansal hafıza göstergelerinin tarihi yapılara ait değerlerin ortaya

çıkarılmasında önemli bir unsur olmasından dolayı mekânsal göstergelerin üzerinin kapatılmaması, korunması ve yok edilmemesi gereklidir [99].

Geçmişten günümüze insanın kendi yaşam alanını oluşturması ve bu kendi tanımladığı alanda yaşamaya devam etmesiyle bulunduğu mekâna karşı sahiplenme duygusu oluşmaya başlamaktadır. Bu tanımladığı alandaki deneyimleri ve anılarıyla birlikte birey kendi mekânsal belleğini oluşturmaktadır. Yapılar ilk yapıldıkları andan itibaren belleksel gelişimini, kullanıldıkları sürece devam ettirmektedirler. Mekan ve bellek ilişkisi tarihi yapılarda, yapısal ve mekansal göstergeler üzerinden kurulmaktadır. Tarihi yapıların kullanılmasıyla birlikte mekânsal belleğe ilişkin belirtileri zaman içerisinde korunmakta olup, geçmiş ile gelecek arasında bir bağ oluşturmaktadır. Kullanılmayan tarihi yapıların ve çevrelerin de belleğe ilişkin belirtileri zamanla yok olmaktadır [99].

Kullanıcı tarafından algılanan mekân deneyimlenerek belleğe kodlanmaktadır. Kodlama işlemi bireyin deneyimine göre kısa veya uzun süreli hafıza olarak işaretler üzerinden mekânsal hafızaya dönüşmektedir. Birey tarafından hafızaya kodlanan mekân, zihinde imgeye dönüştürülerek aidiyet kazanmaktadır. Daha sonraki süreçte olgusal olarak anlam kazanan mekân, kentsel ve toplumsal olaylar sonucunda hafızada yerini almaktadır [99].

Taşıma uygulamaları ile mekânsal bellek göstergeleri arasındaki ilişki göz önüne alındığında, taşıma işlemi sırasında yapı üzerinde oluşacak yapısal hasarın yanısıra bağlamından uzaklaşması nedeniyle kültürel hafızada da olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bölüm 1'de detaylı olarak anlatıldığı üzere, taşınan strüktürün malzeme ve yapım tekniğinin niteliği taşıma işleminin başarısını etkileyen bir faktördür. Ayrıca, yapının bütün halde taşınmasıyla ve hafif malzemelerin kullanıldığı sistemlerin taşıma uygulamasıyla mekânsal bellek göstergeleri daha az zarar görmektedir.

Bazı koruma uygulamalarında, rekonstrüksiyon ve taşıma işlemleri yapının korunma durumu açısından benzerlik göstermektedir. Strüktürel açıdan sağlıklı olmayan tarihi bir yapının yeniden inşa edilmesi gerektiğinde, mekânda yer alan tarihi nitelikli göstergeler; mobilyalar, kapılar, çini yüzeyler vb. sökülüp ya da yerinden

taşınıp, daha sonra tekrar yerine getirildiklerinde varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler.

3.3. Çeşme Kültürü ve Kültürel Hafızadaki Yeri

Yurttaş ve Özkan'ın [104] yaptığı çalışmada, çeşme kelimesinin Farsça'da "göz" anlamındaki "çeşm" den türediğinden bahsedilmektedir. Çalışmalarında su çıkan kaynak, pınar ve gözlere "çeşm" denilmesinin, bunların akıtıldığı küçük yapılara da çeşme adının verilmesine sebep olduğundan bahsedilmektedir.

12. ve 14. yüzyıllarda çeşme kelimesi yerine daha çok "ayn" kelimesinin kullanıldığı ve bu kullanımın 17. yüzyıl içine kadar devam ettiği görülmektedir. Ayrıca çeşme kelimesinin Osmanlı Dönemi kitabelerinde "Çeşme-i ab-ı zülâl", "Çeşme-i Kevser", "Çeşme-i dilküşâ" vb. kullanımlarına da rastlanmaktadır [104].

"Ayn" ve "çeşm" kelimeleri ile aynı anlamı taşıyan "göz" kelimesi dilimizde suyun topraktan kaynakıldığı yeri, suyun kaynağını anlatmak için kullanılmaktadır [105]. Adıbelli'nin yaptığı çalışmada, çeşmelerin eş anlamlı kelimeler olan "ayn", "çeşm" ve "göz" sözcükleri ile ifade edilmesinin, bu yapıların insan gözüne benzetildiğini ve bu şekilde simgesel bir değer taşıdığını göstermekte olduğundan bahsedilmektedir. Su, mimari bir yapı olan çeşme ile insanın en önemli uzuvlarından biri olan göz arasındaki ortak noktadır. Su en temel fizyolojik ihtiyaçlardan biri olduğu gibi aynı zamanda hem maddi hem de manevi değerlerden arınma aracıdır. Bu yüzden su, maddi değerlerin yanında manevi ve sembolik değerlere sahiptir. Çeşmeler suyu insanlara taşıyan birer yapıdan ibaretmiş gibi görünse de insanların suya ilişkin inanç ve düşünce dünyalarını da yansıtmaktadır [106].

Delemen'e göre, temel yaşam kaynağı suya, avcı-toplayıcı topluluklar doğa içinde iz sürerek ulaştığından yerleşmenin kurulacağı coğrafyada bir su kaynağının yakını tercih edilir. Suyun varlığıyla gelen bereket, yokluğunda çekilen sıkıntı ve felaket nedeniyle su ile kutsallık kavramı bağdaşmaktadır. Nüfus artıp, yerleşim büyüdüğünde ise kutsal kabul edilen esas kaynak, kuyu ve sarnıç gibi ikincil kaynaklarla desteklenmiş; yerleşkenin farklı noktalarına su iletecek kanallardan yararlanılmış ve suyun kirlenmeden ve kolayca alınmasını sağlayacak çeşmeler ve

Şekil 3.1. Topkapı Sarayı-Soğukkapaı dışındaki çeşmede, su için sırada bekleyen insanlar (1888-1889) [107].

çeşme yapıları yapılmıştır.

Garbrecht, Anadolu'nun birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasından ve günümüzde işlevini sürdüren birçok su yapısı bulunmasından dolayı Türkiye'nin açık hava müzesi niteliğinde olduğunu belirtmektedir [108]. Türkiye'nin güney ve batısında, M.S. 1. yüzyıla tarihlenen Roma ve Erken Bizans dönemlerinden kalma birçok suyolu kalıntısı bulunmaktadır. Türkiye'de en eski su yapıları, Orta Anadolu'da M.Ö. 2.binyıldan, Hitit döneminden kalmadır. Aralarında Uzunyayla'daki Karakuyu ve bazı barajlar, Boğazkale'deki pınar derleme yapısı, Konya yakınlarındaki bazı sulama sistemleri yer almaktadır [109].

Günümüze ulaşmış belge ve bilgiler, su sistemleri kronolojisinin M.Ö. 3500 civarında başladığını göstermektedir. M.Ö. 3500 yılında Mezopotamya'da ilk kanallar yapılmış, M.Ö. 3000 yıllarında Mısır'da ilk "Nilometre" ve sulama sistemi, M.Ö. 2500 yıllarında ise Mısır'da ve batı Mezopotamya'da ise ilk çeşmelere rastlanmaktadır [108]. Çeşmenin tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişim ve dönüşüm, toplumsal hafızada farklı anlamlara sahiptir. Kentler insanların eserin olduğu için, insanların / kullanıcıların bilgi ve becerisini, teknolojik ve gelişmişlik düzeyini, kültürünü,

ekonomik ve sosyal yapısını yansıtmaktadır. Kentler, insanların maddi gelişmişlik düzeyi yanında onların manevi dünyalarını da ortaya koymaktadır. Kentsel yapının önemli bir unsuru olan çeşmeler, bir kültür ve medeniyetin ürünüdür. Çeşmeler bu toplumun suya ilişkin sembollere verdiği değerin birer ifadesidir [106].

3.4. Kayseri’de Çeşme Kültürü ve Kültürel Hafızadaki Yeri

Çeşmeler su mimarisinin en yaygın örnekleri olmalarının ötesinde, her dönemde Türk şehirlerinin en önemli öğeleri arasındadırlar. Çeşmelerin Selçuklular döneminden itibaren, dinî yapılarla bütünleşik ya da bağımsız bir yapı olarak inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Kayseri; Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılan 200’e yakın çeşmesi ile bir açık hava müzesi niteliğindedir [81,111].

Günümüze ulaşmış Kayseri çeşmelerinin en eskisi 13. Yüzyıl mimari özelliklerine sahip olup, son örnekleri 20. Yüzyıl özellikleri taşımaktadır. 1987 yılında yapılan çalışmada Kayseri’de, 13. yüzyılda yapılan iki çeşme, 14. yüzyılda yapılan iki çeşme, 15. yüzyılda yapılan bir çeşme, 16. yüzyılda yapılan beş çeşme, 17. yüzyılda yapılan iki çeşme, 18. yüzyılda yapılan on dört çeşme, 19. yüzyılda on beş çeşme, 20. yüzyılda yapılan yirmi iki çeşme (Geç Osmanlı) ve 20. yüzyılda yapılan 108 çeşme (Cumhuriyet Dönemi) olmak üzere toplam 171 sokak, meydan, köşebaşı çeşmesi bulunmaktadır [111].

Kayseri sokakları bir çeşme, camii, fırın gibi toplumsal öğeler ile karşılaştığında ya da birden fazla sokağın kesişme noktasında genişlemekte ve küçük meydancıklar oluşturmakta olup; her yol, her sokak ve her çıkmaz, sokak boyunca kurgulanmış her girinti ve çıkıntı belli nedenlerle belli işlevlere cevap vermek üzere kurgulanmış anlamlı mekânlardır [97].

Kayseri sosyal yaşamında, sosyal bir birim olarak gelişen mahalleler önemli bir yere sahiptir. Bu mahallelerde yaşayan insanlar arasında hoşgörü ve anlayışa dayalı komşuluk ilişkileri, sosyal ve ekonomik dayanışma ruhu bulunmaktadır. Mahalle sakinleri çeşme, fırın, bakkal gibi ortak hizmetlerden birlikte yararlanmakta, sosyal ve kültürel değerleri paylaşmaktadırlar. Kullanılacak ve içilecek su, mahalle çeşmesinden getirilmekte, evde yapılan ekmek hamuru mahalle fırınına

götürülmektedir. Yaşlılar sıcak günlerde cami avlusu veya çeşme başlarında toplanmakta; çocuklar dil, din, ırk farkı gözetmeksizin birlikte oynamaktadırlar [97].

Nüfusun büyük çoğunluğu içme suyunu çeşmelerden veya komşu olduğu konaklardan sağlamaktadır. Su evlere çeşitli boylardaki bakır güğümlerle taşınmakta, kullanılacağı zaman ibriklere ve başka kaplara boşaltılmaktadır [110].

Şekil 3.2. Kayseri'nin Danacılar Mahallesi Sokubaşı çıkmazındaki çeşme önünde su dolduran mahalleliler (1993) [112].

1960-85 yılları arasında birçok yapıtın yanında 30'a yakın çeşme ortadan kaldırılmıştır. Bunun nedeni 1955 yılında Kayseri'nin merkezi su şebekesine bağlanmasıdır. Önceleri sadece bazı zengin evlerinde ve sokaklarda çeşmeler bulunmaktadır. Modern su şebekesi ile birlikte evlere su bağlanmaya başlanmış ve asırlarca Kayseri halkına hizmet veren çeşmeler ikinci plana düşmüştür. Çoğunun kısa zamanda suyu kesilmiştir. Çeşmelerin suyunun kesilmesinin bir nedeni de derin temeli olmayan eski evlerin yıkılıp, yerine derin temelli yüksek binalar yapılırken eski suyollarının tahrip edilmesidir [111].

3.4.1. Kayseri'de Çeşmelerin Kültürel Hafızadaki Yeri ve Dönüşümü

Tez kapsamında, çeşme kültürünün günümüzdeki dönüşümünü algılayabilmek amacıyla 65 yaş üstü 25 i bayan 25 i erkek olmak üzere 50 kişiyle, EK-1'de

Kayseri'deki çeşme kültürü ile ilgili belirtilen 13 soruluk anket çalışması yapılmıştır.

Anket çalışmalarında, Kayseri kültürel hafızasında yeri olan çeşmeler hakkında bilgi edinebilmesi amacıyla yöneltilen sorular sonucunda, mahallelerde hafızada mevcudiyetini devam ettiren çeşmelerin “Çatalpınarı Çeşmesi, Hasanbey Çeşmesi, Sahabiye Çeşmesi, Kalencilerhane Çeşmesi, Hacımemiş Çeşmesi, Hacışirin Çeşmesi, Mıhlım Çeşmesi, Mahrem Çeşmesi, Sıtmapınarı Çeşmesi, Büyük Çeşme, Deliklitaş Çeşmesi, Eskibahçe Çeşmesi, Hamzaoğlu Çeşmesi, Göllü Çeşme, Çakalkız Çeşmesi, Çifteönü Çeşmesi, Akmazsokak Çeşmesi, Havuçcular Çeşmesi, Hacıkılıç Çeşmesi, Hunat Çeşmesi, Cennet Çeşmesi, Matra Çeşmesi, Nazmi Toker Çeşmesi, Kavaklı Çeşme, İnönü İlkokulu Çeşmesi, Ahmetpaşa İlkokulu duvarındaki çeşme, Çatal Çeşme, Katıroğlu Çeşmesi, Setenönü Çeşmesi, Seyitgazi Çeşmesi, Çakaloz Çeşmesi, Güllük Çeşmesi” oldukları belirlenmiştir.

Bu çeşmelerden “Çatalpınarı, Hacımemiş Çeşmesi, Hacışirin Çeşmesi, Mıhlım Çeşmesi, Sıtmapınarı Çeşmesi, Büyük Çeşme, Deliklitaş Çeşmesi, Göllü Çeşme, Çifteönü Çeşmesi, Matra Çeşmesi, Nazmi Toker Çeşmesi, Kavaklı Çeşme, Çatal Çeşme, Çakaloz Çeşmesi” günümüzde mevcut ve yerinde iken “Hasanbey Çeşmesi, Kalencilerhane Çeşmesi, Mahrem Çeşmesi, Eskibahçe Çeşmesi, Hamzaoğlu Çeşmesi, Çakalkız Çeşmesi, Akmazsokak Çeşmesi, Havuçcular Çeşmesi, Hacıkılıç Çeşmesi, Hunat Çeşmesi, Cennet Çeşmesi, İnönü İlkokulu Çeşmesi, Ahmetpaşa İlkokulu duvarındaki çeşme, Katıroğlu Çeşmesi, Setenönü Çeşmesi” yıkılmış, günümüze ulaşamamıştır. “Sahabiye Çeşmesi, Seyitgazi Çeşmesi ve Güllük Çeşmesi” ise orijinal yerlerinden taşınmıştır.

Çeşmelerin konumları ile ilgili yapılan anket çalışmasında bu yapıların genellikle meydanda veya cami yakınında olduğu belirtilmiştir. Kullanıcılar tarafından “Çatalpınarı, Çakalkız ve Çifteönü çeşmelerinin cami yakınında, Nazmi Toker çeşmesinin meydanda, Hasanbey çeşmesinin bahçe içerisinde, Kavaklı, Hacışirin, Çatalpınarı, Hacımemiş çeşmelerinin sokakta bağımsız olarak konumlandığı” vurgulanmış, taşınan veya yıkılan çeşmelerin yerinde günümüzde park, yol, bina, arsa, şadırvan, kitapçılar çarşısı, boş olduğu belirtilmiştir.

Çeşmelerden akan suların kullanım amacı ile ilgili yönlendirilen sorular sonucu,

temin edilen temiz suyun temizlik (banyo yapmak vb.), içmek için, çamaşır yıkamak, bulaşık yıkamak, yemek pişirmek, toprak ev zeminine serpmek için, bütün ev ihtiyaçlarında, kirazlı ve mahremde çamaşır yıkanırken, abdest almak için, ev hayvanları ve çiçekler için kullanıldığı anlaşılmıştır.

Çeşme yalağında biriken su ise, hayvanların su içmesi, bostan, bağ, bahçe vb. sulanmasında değerlendirilmiştir. Bazı kullanıcılar, Çifteönü çeşmesini örnek verip, suyun havuz gibi bir alanda toplanıp, oradan sulama yapıldığından bahsetmişlerdir. Bazı kullanıcılar ise, Kirazlı, Tımarhane, Mahrem, Hasbağ gibi müstakil havuzlar olduğundan ve bu havuzlar aracılığıyla bağ, bahçenin sulandığından bahsetmişlerdir. Ayrıca yalakta biriken suya haft dendiği ve o sudan bahçelere yakın yerlerin sulandığından bahsedilmiştir. Bu çeşmelerde su tünelleri olduğu, haftların üstten akıp geçtiği, bu alan dolunca bir sonrakine akıp geçtiği belirtilmiştir.

Kullanıcılar suyun çeşmeden, hem insanlar aracılığıyla (bakır güğüm, toprak testi, teneke, helke (kova), ıbrık, bakır kaplar, sulak, sürahi, aşirmalar (altı dar kulplu kova), patlak, bidon gibi kaplarla), hem de hayvanlar aracılığıyla (katır, eşek vb.) taşındığını belirtmişlerdir.

Çeşmelerin kullanım durumu, sıklığı ve sosyal hayat içerisindeki yeri incelendiğinde; bazı bölgelerde, kadın ve erkeklerin gün içinde ihtiyaca göre farklı zamanlarda gittiği, bazı bölgelerde ise erkeklerin öğlen vakti çeşmeye hayvan getirdiği, kadınların sabah erkenden ve ikinci vakti gittiği anlaşılmaktadır. Çeşme çevresinde genellikle 15-30 yaş arası gençler ve 30-50 yaş arası orta yaş insanların olduğu belirtilmiştir.

Tüm kullanıcılar tarafından çeşmenin özellikle buluşup sohbet edildiği bir mekân olarak sosyal yaşam içerisinde önemli bir yeri olduğundan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra bazı kullanıcılar, el-yüz yıkandığını, acil susuzlukların giderildiğini, haber alışverişi yapıldığını, abdest alındığını, çocukların oyun oynadığını, mahallenin toplanma buluşma yeri olduğunu, kadınların dedikodu merkezi olduğunu, iş yapıldığını (çamaşır yıkandığını, bulgur kaynatıldığını), hayvanların doğumundan bahsedildiğini, su için sıra beklenildiğini, sıra beklerken muhabbet edildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, çeşme cami yakınında ise kadınların, etrafta erkeklerin çok bulunmasından rahatsız oldukları için çeşme başlarında fazla zaman geçirmedikleri

belirtilmiştir.

Anket kapsamında bazı kullanıcılar çeşme başında geçen anılarını paylaşmış, kızların suya gidince erkeklerin söz attığından, türkü yakıldığından ve genç kızlara bakıldığından bahsedilmiş; fakat şimdi o ortamın olmadığını belirtmişlerdir. Bir kullanıcı ise çeşmeye bez yıkamaya gittiğini, muhabbet ettiklerini ve bazı çeşmelerde çamaşır yıkanmasının yasak olmasından dolayı "çayırağaları" olarak anılan ve günümüzde zabıta olarak bilinen kişiler tarafından uyarıldıklarını belirtmiştir. Başka bir kullanıcı, çeşme başında oyun oynadıklarını, su doldururken birbirlerini ıslattıklarını ve su dövüşü yaptıklarını anlatmıştır. Anket yapılan diğer bir kullanıcı anısında, gücünün yetmeyerek su taşıdığını ve çeşmeden bakır güğümle su taşırken, buzdan ayağının kayıp düştüğünü anlatmıştır. Başka bir kullanıcı ise, erkeklerin tarlalarda olduğu vakit kızların çeşmeye gittiğini, erkeklerin laf atmasının kavgalara neden olduğunu, bu yüzden kadınların tek başına çeşmeye gitmediğini, 2-3 kişi toplanıp gittiğini ve çeşmenin bir havuza bağlı olduğunu çeşmeden akan suyun bir havuza dolduğunu (göle), birikince köylülerin sırayla havuzu açıp bahçelerini suladığını anlatmıştır.

Tüm bu incelemeler değerlendirildiğinde; Kayseri'deki çeşmelerin daha çok sokak başlarında bulunmakta olup, konumlandığı yerlerde insanlar için sosyal bir alan oluşturduğu görülmektedir. Bazı mahallelerde cami yakınında konumlanan çeşmeler, bazı bölgelerde evin avlusunda yer alırken bazı sokaklarda duvar kenarlarında bir yapıya bitişik durumdadır. İçe dönük hayatın simgesi olan sokak çeşmeleri, dışa dönük sosyal hayatın simgesi haline gelmiştir. Yapılan çalışmalar sonucu çoğu çeşmenin günümüze ulaşmadığı; bir kısmının çeşitli nedenlerle yıkıldığı, bir kısmının harap edilip tanınmaz hale geldiği ve bir kısmının özgün yerinden taşındığını saptanmıştır.

Tarihi dokuda bulunan çeşmeler, tarihi çevre ve yapılar arasında tamamlayıcı bir bütünlük oluşturup, o dokunun ayrılmaz bir parçası olduğu gözlemlenmiştir ve sokak ve mahalle ile iç içe gelişen çeşme kültürünü oluşturmuştur. Fakat, günümüzde gelişen şehirleşme ile birlikte sokaklar fiziksel ve sosyal özelliklerini büyük oranda yitirmiş, tarihi doku ile birlikte çeşme kültürü de yozlaşmaya

başlamıştır. Sosyal alan oluşumunda etkili öğelerden olan çeşmeler, zamanla kendi haline terk edilmiş ve işlevini kaybetmiştir. Kullanıcılar sosyal bir hayatın parçası haline gelen çeşmelerden uzaklaşmış ve evlerin içinde daha içe dönük bir hayata geçiş yapmışlardır. Bazı anketlerde bu durumun olumlu olduğu düşünülürken (kadınların / genç kızların çeşme başında erkeklerin göz hapsinde kalma kaygısı ortadan kalkmış), bazı anketlerde ise olumsuz olduğu (gün içinde çeşme başında buluşulduğunda birbirlerinden haber alıp, muhabbet etme fırsatı ve sosyalleşme imkânlarının ortadan kalkması) tespit edilmiştir.

Çeşme kültürü ve çevredeki insanların algıları değişiklik göstermektedir. Kışın zor şartlarda su taşıyan kadın kullanıcılar, suyun evin içine alınmasından oldukça memnun olup, sohbetlerine evin içinde devam ettiklerini, sadece sohbet etmekle kalmayıp birlikte çay içtiklerini, çok daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Bazı kadın kullanıcılar ise, artık dışarı farklı sebeplerle çıktıklarını ve çeşme çevresindeki gibi eski sosyal yaşamın kalmadığını, muhabbetlerin artık o kadar tatlı olmadığını söylemişlerdir.

Değişen yaşam koşulları ve kullanıcı özellikleri sonucu, hem sosyal yapı hem de fiziki yapı olarak bir değişim süreci izlenmektedir. Bugün yalnızlığa terk edilen çeşmeleri oluşturan sosyal yapı, geçmişte bu dokunun oluşmasını sağlayan sosyal yapıdan farklıdır. Kullanıcı değişimi çeşmeleri de etkilemiştir. Çeşmelerin bugünkü yeni kullanıcıları, o günün özgün sahiplerinden farklı kültürel ve ekonomik yapıya sahip kullanıcılarıdır. Yapıldıkları dönemin sosyo kültürel yapısını, planlama ve mimari biçimini yansıtan çeşmeler, yeni kullanıcıların kültürleri, yaşam biçimleri, ihtiyaçları, istekleri, beğenileri ve ekonomik durumlarına göre yaptıkları değişiklikler ile özgün niteliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Çeşmelere, hem sosyal hem de mimari biçim ölçeğinde bakılarak değişim her boyutta gözlenebilmektedir.

4. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Değerlendirme ve Sonuç

Koruma mimari mirasın gelecek kuşaklara güvenli bir şekilde aktarılması için tarihi yapının anlaşılması, yorumlanması ve yönetilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Koruma aynı zamanda bozulmayı tahrip olmayı engellemek için alınan önlemler bütünüdür. Bu yüzden, yapıyı kullanımda tutmak, sürekli bakımını yapmak korumanın en iyi yoludur [10].

Koruma, kültürel değerleri de muhafaza etmeli ve mümkünse bu değerlerle ilişkin verdiği mesajları güçlendirmelidir. Tarihi dokunun korunmasında özgün somut değerlerin yanı sıra soyut değerlerin de korunması, kimlik, kültürel hafıza ve ruhun kaybolmadan yapının mevcudiyetini sürdürmesi son derece önemlidir [12]. Bu yapıların fiziksel varlıklarını sürdürebilmeleri için, basit sağlamlaştırma uygulamalarından, taşıma veya rekonstrüksiyon gibi ileri seviye müdahalelere kadar ulaşan koruma yöntemlerine başvurulabilmektedir. Mekânsal bellek göstergelerinin korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla, yapı üzerinde esaslı onarım gerektirmeyecek koruma yöntemleri uygulanması tercih edilir. Venedik Tüzüğü'nün 3. Maddesinde belirtilen “*Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır*” ibaresi de göz önünde bulundurulduğunda, yapılan müdahalelerin boyutu arttıkça bu değerlerin korunmalarının zorlaştığı görülmektedir [5].

Yapıların sahip oldukları değerleri kaybetmeden korunabilmeleri için; düzenli bakım ve basit onarımların esas alınması; Konservasyon Akımının (Romantik görüş)

savunucularından John Ruskin'in "*Anıtlarımıza iyi bakın, o zaman restorasyona gerek kalmayacaktır. Zamanında çatıya konulan bir kurşun levha, yağmur oluklarından vaktinde temizlenen birkaç dal ve yaprak, hem çatıyı hem de duvarları büyük hasarlardan koruyacaktır.*" cümleleriyle açıklanmaktadır [103]. Ancak tüm önlemlere karşın yapılarda esaslı onarım gerektirecek hasarlar oluştuğunda, tarihi değerlerin yitirilmesi ve yapıda kalıcı bir hasar oluşması riski göz önünde bulundurularak bu müdahalelerin projelendirme ve uygulama aşamasında uzman ekiplerce gerçekleştirilmesi son derece önem kazanmaktadır. Özellikle restitüsyon, rekonstrüksiyon ve taşıma gibi büyük boyutlu müdahalelerde, yapıların kültürel hafızadaki yerlerinin zedelenme ihtimalleri artmaktadır. Bu nedenle tüm koruma uygulamaları gibi bu çalışmalarda da yetkinlik ve deneyimin yanı sıra üst ölçek kararlar ve disiplinler arası çalışmaların boyutu ve önemi gözetilmelidir.

Bu çalışma kapsamında; tarihi yapıların korunması sürecinde ele alınan tekniklerden taşıma yöntemi ve örnekleri kültürel hafıza kavramı üzerinden incelenerek, Kayseri'de gerçekleştirilen taşıma uygulamaları ve bu uygulamaların kentteki kültürel hafızaya olan etkisi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, taşıma yönteminin koruma kuram ve teknikleri arasındaki yerinin anlaşılabilmesi amacıyla tezin 1. bölümünde tarihi yapılarda uygulanan koruma teknik ve yöntemleri ele alınmış, bu yöntemler içerisinden taşıma yöntemi Türkiye ve Dünyadaki örnekler üzerinden irdelenmiştir. 2. bölümde öncelikle Kayseri'de uygulanmış ve uygulanmakta olan koruma ve restorasyon uygulamaları ele alınmış, bu uygulamalar içerisinde taşıma yönteminin uygulandığı örnekler incelenmiş, taşıma yönteminin Kayseri'de genellikle çeşmeler üzerinde uygulandığı tespit edilmiştir. Yapılan literatür taramaları sonucu rekonstrüksiyon, restitüsyon ve taşıma uygulamalarının kültürel hafıza üzerinde direkt etkisi olduğunun görülmesi nedeniyle 3. bölümde kültürel hafıza kavramı detaylı bir şekilde ele alınmış, Kayseri kentindeki çeşme kültürü ve kültürel hafızadaki yeri araştırılarak taşıma yönteminin kültürel hafızaya etkisi değerlendirilmiştir.

Taşıma, taşınmaz kültür varlığının mevcut konumunda korunması imkânsız olduğu durumlarda, özgün yerinden koparılarak önceden belirlenen uygun bir yere nakledilmesidir [6]. Taşıma uygulamaları incelendiğinde, özellikle imar politikaları

ve zemin hareketleri gibi nedenlerle, kültür varlığının tehdit altında olduğu durumlarda taşıma yöntemine başvurulduğu görülmektedir. Tarihi bir yapı taşındığı zaman, özgünlük değerinin ve çevresel etkisinin kaybolabilme durumu söz konusu olduğundan taşıma işlemi en son tercih edilen yöntem olmalı ve tüm süreç mutlaka konunun uzmanlarının ortak çalışması ile yürütülmelidir. Nitekim Venedik Tüzüğü'nün 7. Maddesinde "*Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka yere taşınmasına -anıtın korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında- izin verilmemelidir.*" cümleleri ile yapıların yapıldıkları yerin düzeni içinde düşünüldükleri, çevreleriyle değerlendirdikleri düşüncesinin bir uzantısı oldukları vurgulanmaktadır [5]. Türkiye'deki yasal durum incelendiğinde ise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 20. Maddesinde bu konu ele alınmış, "*Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmalar esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, koruma kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir.*" cümleleri ile yine taşıma yönteminin mecbur kalınmadığı takdirde tercih edilmemesi gerekliliği belirtilmiştir.

Tez kapsamında yapılan literatür araştırmaları sonucu, taşıma işlemleri için genellikle üç yöntem uygulandığı görülmüştür. Bu yöntemler;

- Yapıyı tamamen parçalara ayırma,
- Yapıyı kısmi olarak parçalara ayırma,
- Yapıyı bütün halde taşıma.

olarak sınıflandırılmaktadır [3, 41-44]. İncelenen taşıma uygulamaları değerlendirildiğinde, yapıda oluşabilecek hasarın daha az seviyeye indirilebilmesi ve taşıma işleminde ortaya çıkacak maliyet açısından yapının bütün halde taşınmasının, parçalara ayrıştırılarak taşıma yöntemlerinden daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

Dünyada ve ülkemizde gerçekleştirilen taşıma örnekleri ve taşıma uygulamaları konusundaki genel eğilim incelendiğinde, dünyada farklı uygulama örnekleri görülmekle birlikte Türkiye’de çoğunlukla yapıların parçalarına ayrılarak taşıma işlemlerinin tercih edildiği görülmektedir. Yapıyı tamamen parçalara ayırarak başka bir konumda yeniden bir araya getirilen uygulamalara ”Zeus Sunağı (1871), Abu Simbel Tapınağı (1968-70), Sungur Bey ve Çelebi Ağa Camileri (1971-73), Talas Meydan Çeşmesi (1968), Kölük (Gülük) Çeşmesi, Sahabiye Çeşmesi, Binbaşı Hacı Hayri (Hasbülbül Sokağı) Çeşmesi, Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi, Gevher Nesibe Çeşmesi, Lise (Şefika Hanım) Çeşmesi, Seyitgazi Çeşme ve Minber Minaresi (2001), Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi (2003), Hüsrem Çeşmesi (2003), Sivas Caddesi Çeşmesi, Kalem Kırdı Camii (2009)” örnek verilebilir.

Yapının kısmi olarak parçalara ayrıldığı ve tekerlekli araç vasıtasıyla taşınarak birleştirildiği örnekler ise ”New Jersey’deki Newark Uluslararası Havaalanındaki 51 numaralı Terminal Binası (2001)” dır.

Parçalara ayrılarak taşınan örnekler içerisinde en çok bilinen ve tartışılanı, Mısır’da Nil Nehri üzerinde yapılan barajlar nedeniyle su altında kalma durumunda olan Abu Simbel Tapınağının bloklar halinde kesilerek yeni konumunda birleştirilmesidir. Su altında kalacak yapıların önemi ve sayısı gereği girişilen uluslararası büyük kurtarma çalışmaları ve sonradan uluslararası bir yarışma haline dönüşen uğraşlar sonucu Assuan Barajı göl alanından kurtarılan anıtların ve Abu Simbel’dekiler yanı sıra Mısır’dan alınıp başka ülkelere götürülen tapınakların yeni konumlanan yerlerinde de pek iç açıcı durumda olmadıkları gözlenmiş ve bu durum uluslararası koruma platformlarında eleştirilere yol açmıştır [5].

Yapıların parçalanmadan bir bütün olarak taşınması, birçok ülke tarafından denenmiş ve başarılı olmuş bir yöntemdir. Taşıma yönteminin en çok uygulandığı ülkelerden olan Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilmiş olan taşıma işlemlerinde genel olarak bütün halde taşıma işlemlerinin tercih edildiği görülmektedir. Bütün halde raylarla taşınan yapılara “Boston şehrindeki Pelham Oteli (1869), New York şehrinde bulunan Brighton Beach Oteli (1888), Hemingford’da bulunan Box Buttle Adliye Binası (1899), Pittsburgh’daki

Kaptan Samuel Brown'un Malikânesi (1903), Yalova'daki Atatürk Köşkü (1930), Çekoslovakya'daki Most Katedrali (1975), North Carolina'daki Cape Hatteras Deniz Feneri (1990), Şanghay Konser Alanı (2004)"; vinç ve krikolar yardımıyla bütün halinde taşınan yapılara "New Jersey'deki Lucy (The Margate Elephant, 1970), Rize Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Camii (1977, 2011)"; kızaklar ve kirişler aracılığıyla çekilerek bütün halinde taşınan yapılara "Mısır'da Amada'da bulunan Harakhty ve Amon Tapınağı (1964-75), İsviçre'deki Oerlikon Makine Fabrikası Binası (2012)"; lokomotif traktörler, atlar ve vagonlar vasıtasıyla bütün halinde taşınan yapılara "Minnesota'daki Hibbing Şehri (1919)"; silindirik çubuklar kullanılarak bütün halinde taşınan yapılara "Çin'in Qing Dynasty şehrinde bulunan Jinlun Belediye binası"; hidrolik sistemli araçlar aracılığıyla bütün halinde taşınan yapılara "Kars'ta yer alan Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü (2015), Yeşilköy Tren İstasyonu Gar Şefliği binası (2017), Hasankeyf'teki Zeynel Bey Türbesi" örnek verilebilir.

Yapıların taşınma sebepleri incelendiğinde, baraj yapımı, yol düzenleme ve genişletme çalışmaları, kıyı erozyonu, zemin hareketleri gibi çeşitli doğal etkilerin veya şehirleşmenin getirdiği gereksinimlerden dolayı bu işlemlerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ele alınan örnekler değerlendirildiğinde "Harakhty ve Amon Tapınağı (1964-75), Abu Simbel Tapınağı (1968-70), Sungur Bey ve Çelebi Ağa Camileri (1971-73), Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü (2015), Zeynel Bey Türbesi" nin baraj yapımı nedeniyle, "Brighton Beach Oteli (1888), Cape Hatteras Deniz Feneri (1990)"nin kıyı erozyonu nedeniyle, "Pelham Oteli (1869), Kaptan Samuel Brown'un Malikanesi (1903), Tophane Kılıç Ali Paşa Sebili, Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1957), Dolmabahçe Koca Yusuf Paşa Sebili (1957), Talas Meydan Çeşmesi (1968), Sivas Caddesi Çeşmesi, Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi, Sahabiye Çeşmesi, Lise (Şefika Hanım) Çeşmesi, Gevher Nesibe Çeşmesi (1988), Newark Uluslararası Havaalanındaki 51 numaralı Terminal Binası (2001), Seyitgazi Çeşme ve Minber Minaresi (2001), Hacı Mehmet (Kaptan Paşa) Çeşmesi (2003), Hüsrem Çeşmesi (2003), Kalem Kırdı Cami (2009), Oerlikon Makine Fabrikası Binası"nın yol düzenleme ve genişletme çalışmaları nedeniyle, "Hibbing Şehri"nin şehrin altında demir madeni keşfedilmesi nedeniyle, "Lucy (The Margate Elephant), Hüseyin Hoca Köyü Cami" nin daha iyi korunabilmesi nedeniyle, "Şanghay Konser Alanı"

nın çevresel etkiler nedeniyle, “Atatürk Köşkü” nün ağacın korunması nedeniyle, “Yeşilköy Tren İstasyonu” nun tren hattı rehabilite çalışmaları nedeniyle, “Most Katedrali” nin ise zemin hareketi nedeniyle taşındığı görülmektedir.

Bu bağlamda Dünyada ve Türkiye’de ele alınan taşıma uygulamalarının sebeplerinin çoğunlukla yol düzenleme ve genişletme çalışmaları olduğu tespit edilmiştir. Uygulama şekli açısından incelendiğinde, Dünyadaki taşıma yöntemlerinde en çok tercih edilen yöntem yapıyı bütün halde taşıma iken, Türkiye’deki uygulamalar çoğunlukla parçalarına ayırarak taşıma şeklindedir.

Örneklemler olarak ele alınan bölge olan Kayseri’de de taşıma uygulamalarının, yine Türkiye’de çoğunlukla tercih edilen yöntem olan, numaralandırılarak sökülüp yeniden bir araya getirilmesi şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Taşıma işlemlerinin büyük oranda çeşmeler üzerinde gerçekleştirildiği, bu çeşmeler dışında bir caminin de yine parçalara ayrılarak taşındığı anlaşılmaktadır.

Su mimarisinin en yaygın tipleri olmalarının ötesinde, her dönemde Türk şehirlerinin en önemli öğeleri arasında olan çeşmeler, diğer birçok kentte olduğu gibi Kayseri’de de değişen yaşam koşulları ve kullanıcı özellikleri sonucu, hem sosyal yapı hem de fiziki yapıdaki değişim sürecinde aktif kullanım değerlerini büyük oranda yitirmişlerdir. Farklı dönemlerdeki yol genişletme ve güzergah belirleme çalışmaları, büyük oranda işlevini yitiren ve diğer bir çok tarihi yapıya göre daha küçük boyutta olan bu yapıların taşıma kararlarının alınmasını kolaylaştırmış, 1960’lı yıllardan günümüze kadar on bir adet çeşme taşınmıştır. İmar hareketleri nedeniyle uygulanan bu taşıma işlemleri, genel olarak sadece yapının mevcudiyetini sürdürmesi amacıyla yapılmış ve taşınma işleminden sonra su tesisatı bağlanmaması nedeniyle çeşmeler fonksiyonlarını yitirmiştir. Yine taşıma yönteminin uygulandığı diğer bir örnek olan Kalem Kırdı Camii ise günümüzde ibadete açık olup, şehit cenaze namazları için kullanılmaktadır. Bu yapının özgün işlevinin devam etmesi ve taşındığı alanın da bu işlev için elverişli bir bölge olması, sosyal ve fiziksel anlamda kentle bağlantısını sürdürmesine yardımcı olmuştur. Ancak çeşme taşınmaları esnasında sadece tarihi yapının mevcudiyetini sürdürmesi, yok edilmemesi konusunda hassas davranılmış, özgün yapı malzemesi

ve yapım tekniklerinin zedelenmesinin yanı sıra yapıların yer ve bağlamından uzaklaştırılması sonucu kültürel hafızadaki yerinin ve konumunun değişmesi konusu yeterince irdelenmemiştir.

Çeşme, kültürel hafızada sokak, anıt ve meydan gibi terimleri ön plana çıkaran, mahalle kavramının temel bileşimlerinden olan bir nesnedir. Kültürel hafıza, toplumların ortaklaşa yaptığı etkinlikler, değerler vb. soyut ilkeleri içerdiğinden ve toplumun farklı kesimlerinden hafıza aktarıcıları aracılığıyla sürekli aktarım sağlandığından, insan ömrü ile sınırlanmamakta, sürekliliği olan bir hafıza unsuru olarak tanımlanmaktadır. Hafıza kolektiftir, çünkü hafızamızda yer edinen anılarımız kolektiftir. Hatırlama ve hafızada anlam kazanma ise bir kolektiflik içinde olmakla gerçekleşmektedir. Kolektif hafıza, zamanı toplumsal ya da kolektif bir zaman biçiminde kabul ederek hafızayı bir topluluk ile birlikte yaşanan bir geçmiş olarak kabul etmektedir [113].

Kayseri'de kolektif hafıza bileşenlerinden olan bu çeşmelerin taşıma işleminin ardından kültürel hafızadaki yeri ve değişimin saptanabilmesi amacıyla bölgede yaşayan 65 yaş üzeri kullanıcılarla anket çalışması yapılarak, taşıma işleminin fiziksel etkilerinin yanı sıra algısal etkileri de ele alınmıştır. Bu incelemeler sonucu, Kayseri'de günümüze kadar iletilen kültürel hafızada yerini alan çeşmelerin çoğunun, taşınarak mekânsal bağlamından koparıldığı ve geçmişteki önemini yitirdiği tespit edilmiştir. Yapıldıkları dönemin sosyo-kültürel yapısını, planlama ve mimari biçimini yansıtan çeşmeler, yeni kullanıcıların kültürleri, yaşam biçimleri, ihtiyaçları, istekleri, beğenileri ve ekonomik durumlarına göre yaptıkları değişiklikler ile özgün niteliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Kullanıcılar, geçmişte sosyal hayatın bir parçası olan çeşmelerden uzaklaşmış ve evlerin içinde daha içe dönük bir hayata geçiş yapmışlardır. İlk inşa edildiğinde, o günün kültürüyle ve çevresindeki diğer kültür öğeleriyle kentsel hafızamızda biçimlenen ve bulunduğu mekân içerisindeki işleviyle kolektif hafızada anlam kazanan bu çeşmelerin çevresinde ilişki kurduğu kültür öğeleri de büyük oranda yıkılmış ve kolektif hafızada yer edinen bu çeşmeler fiziksel bağlamından uzaklaşmışlardır. Çeşmelerin içerisinde buldukları alandaki yok olan yapıların yerine farklı fonksiyon veya boyutlarda yapılar inşa edildiği için eski sosyal ve işlevsel konumunu kaybetmişlerdir. Yerinde korunamayan

çeşmeler, taşıma tekniği ile fonksiyonunu devam ettirse de yer ile bağlamından ve dolayısıyla da kültürel hafızadaki yerinden uzaklaşmış, taşındıkları alanda yeni anlamlar oluşturmaya başlamışlardır.

Çeşmelerin taşınması her ne kadar çeşme kültürünün sürdürülmesinde etkili olamasa da çeşmelerin fiziksel varlıklarını başka bir bölgede de olsa sürdürmesini sağlamıştır. Kayseri özelinde; koruma adına yapılan bu müdahalelerin, günümüz konfor ve kullanım şartlarının değişmesi (yaşam standartlarının değişmesi, yüksek binalar, genişleyen caddeler, su tesisatının evin içine alınması vb. gibi durumlar) çeşme kültürünü olumsuz etkilerken; çeşmelerin yüksek binalar arasından; park, bahçe, mezarlık veya yeşil alan olan rekreasyon alanlarına taşınması açısından olumlu bir durum gözlenmektedir.

Dünyada, Türkiye’de ve Kayseri’deki taşıma örnekleri incelendiğinde, yapının bulunduğu konumdan başka bir konuma taşınma sebebinin doğal, çevresel, yapısal etkenlerden ve stratejik/kentsel planlama kararlarından kaynaklandığı ve yapının durumuna göre farklı yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu sebepler ve yöntemler ne olursa olsun takip edilmesi gereken birçok etik kural bulunmaktadır. Bu kuralların en başında, taşıma işleminin kültürel hafızayı zedelediği ve nesiller arasında bir kopukluğa sebep olacağı duyarlılığı gösterilerek, uzman ve yetkin meslek adamlarından oluşan bir ekip tarafından, taşıma kararının ne kadar sağlıklı olduğunun, başka çözüm yöntemleri olup olmadığının tartışılmasıdır. Bu kapsamda öncelikle, doğal, çevresel, yapısal etkenlerin durdurulması veya gerekli tedbirlerin alınması, stratejik planlama kararlarının tekrar gözden geçirilerek farklı imar kararı alternatiflerinin olup olmadığı araştırılmalıdır.

Yapının yerinde korunabilmesinin kesinlikle mümkün olmaması durumunda, taşıma kararının alınması mecburi ise; bu işlemin projelendirme, uygulama ve denetim sürecinin her aşamasının son derece titizlikle gerçekleştirilmesi gerekliliği bilinci, mülk sahibi, yerel yönetimler, proje müellifleri, uygulayıcılar ve denetleyiciler tarafından mutlaka gözetilmelidir. Korumanın her alanında göz önünde bulundurulması gereken bu titizlik, taşıma yönteminde yer/mekân/kültürel hafıza bağlamının da devreye girmesiyle birlikte daha da önem kazanmaktadır. Tarihi

eserin taşındığı noktanın, özgün yerinden farklı bir bölgede olması, kullanıcıların değişmesi ile birlikte kültürel hafızada da bir bağlantı kaybı yaşanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle yapının olabilecek en yakın noktaya kaydırılarak taşıma işleminin gerçekleştirilmesi tercih edilmelidir.

Yapının taşınma işlemi gerçekleştirilmeden önce rölöve çalışmaları gerçekleştirilirken yapı en küçük parçalarına kadar detaylı bir şekilde çizim, fotoğraf ve videolarla belgelenmeli, özellikle malzeme ve yapım tekniği konusunda titiz bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda, yapının her bölgesinden özgün yapı malzemesi örnekleri alınmalı, ileri analiz yöntemleriyle yapı malzemelerinin birleşim detayları, taşıyıcı sistem kurgusu, zemin ve temel özellikleri tespit edilmeli, rölöve ve analitik rölöve projelerinin yanı sıra mevcut statik durumunun tespiti için inşaat mühendisleri ve zemin mühendisleri tarafından statik projeleri hazırlanmalıdır. Bu durum, özellikle parçalara ayrılarak taşıma yöntemi tercih edildiye daha da detaylı olarak ele alınmalıdır. Yine yapının taşınacağı noktanın da zemin özellikleri analiz edilerek yapının taşınması durumunda olası bir hasarın olması ihtimali değerlendirilmelidir.

Rölöve çalışmaları ile eş zamanlı yürütülen restitüsyon araştırmalarında tarihi araştırmalar ve geçmiş onarımların değerlendirilmesinin yanı sıra sosyolojik araştırmalar da yapılmalı, anketler ve sözlü tarih araştırmaları yolu ile yapının kültürel hafıza içerisindeki yeri tespit edilmeli, mümkünse bilimsel bir yayın haline getirilerek, ileriki dönemlerde yapılacak olan çalışmalar ve araştırmalara altlık oluşturmanın yanı sıra kolektif hafızada yaşanacak kopukluğun en az düzeye indirilmesi konusu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Restorasyon projesinde öncelikle taşıma yönteminin ne olacağına karar verilmeli, yapının strüktürel durumuna, kütleli, mekânsal ve yapısal özelliklerine göre en uygun yöntem tespit edilmelidir. Bu kararın alınmasında etkili olabilecek faktörlerin en önemlilerinden biri olan maliyet hesapları da net olarak yapılmalıdır. Uygulama aşamasında aksaklıkların yaşanmaması için, seçilen taşıma yöntemine göre izlenecek süreç çizim, rapor ve simülasyonlarla detaylı bir şekilde açıklanmalıdır.

Yapı için hazırlanacak olan Konservasyon projesi ve raporunda; özgün malzemelerin

özellikleri ve bozulma durumları tespit edilerek, yeni kullanılacak malzemelerin içerikleri, alternatifleri ve yapım teknikleri, statik proje ile de entegre edilerek değerlendirilmelidir.

Taşıma işlemi sırasında göz önünde bulundurulması gereken önemli aşamalardan birisi ise izin sürecidir. Yapıların taşınabilmesi için birçok kurumdan izin alınması gerekebilmektedir. Projeler ilgili kurumlardan onaylandıktan ve taşıma işlemi için gerekli izinler alındıktan sonra, yapının taşınması için en uygun güzergâh belirlenmelidir. Yapının yeni taşınacağı konum, ilk bulunduğu konuma göre uzak bir mesafedeysse ve taşımanın gerçekleştirileceği bölgedeki arazi durumu kötüyse, yapıyı tamamen veya kısmen parçalara ayırarak taşıma yöntemleri daha uygun olmaktadır [40].

Bir sonraki aşama ise yapının taşıma işlemine hazırlığıdır. Uygulamayı yapacak olan firma seçiminde zamanlama, taşıma yöntemi ve yapının durumu göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmalıdır. Taşıyıcı firmanın bünyesinde koruma/restorasyon/konservasyon alanında uzman meslek adamlarını buldurması ve mümkünse taşıma konusunda deneyimli bir firma olması tercih edilmeli, uygulamanın her aşaması titizlikle denetim altında tutulmalıdır. Taşıma işleminin tamamlanmasının ardından da belirli periyotlarda kontrol ve bakım işlemlerinin devamının sağlanması önemli bir husustur. Tarihi eserin yok olması veya yıkılma durumu kesinse, yapının varlığını sürdürebilmesi amacıyla koruma yöntemi olarak taşımanın tercih edilmesi, yapının yok edilmesine göre avantajlı olabilmektedir. Xilin ve arkadaşları tarihi yapıların korunmasında taşıma yönteminin yeni yapı inşasına veya rekonstrüksiyonuna göre olumlu açıdan bakılabilecek yönlerini özetle aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir [43]:

- Yapının tamamen yok olması engellenmektedir.
- Onarılması gereken mimari detaylarda, yapının özgün hali üzerindeki durumundan daha kolay onarım sağlanabilmektedir.
- Bütün halinde taşıma işlemi, yeniden inşaat yapılmasına göre daha az çevre kirliliğine, daha az gürültüye sebebiyet vermektedir.

- Bütün halinde yapının taşınması, maliyet açısından yapının yeniden inşaatının bütçesine göre %30-70 arasında tasarruf etme olanağı sunmaktadır.
- Yine bütün halinde taşıma işlemi zaman açısından yapının yeniden yapılmasına göre yaklaşık %25 oranında kazanç sağlamaktadır.

Taşıma işleminin koruma ilkeleri açısından en önemli olumsuzluğu yapının otantiklik değerinin zarar görmesidir. Ersen, günümüz koruma disiplininde temel anlayışın otantikliği koruma olduğunu vurgulamaktadır. Mimari korumadaki uygulamalara yansımalarının 1960’larda başlayıp 1990’larda belli bir noktaya gelen otantiklik kavramını ise “dürüst, gerçek, sahte veya replika olmayan” şeklinde tanımlamaktadır. Otantikliğin korunması, bir eserin, taşıdığı değer arkasındaki soyut kültürle birlikte, inançları ve felsefesiyle bütün olarak korunmasıdır [114,115].

Yapı bütün halinde veya kısmen parçalara ayrılarak da taşınsa, bütünüyle numaralandırılarak sökülüp yeniden inşa edilse de otantiklik değeri büyük oranda zedelenmektedir. Temel yapı malzemeleri aynı olsa bile bu malzemeleri birleştirmek için kullanılan harçların ve malzeme yüzeylerindeki sıvaların korunması mümkün olamamaktadır. Yine yapı tekniğinde özgünüyle aynı yöntemler kullanılsa bile, yeni olan, hiçbir zaman özgününün yerini alabilecek nitelikte değerlendirilemeyecektir.

Tarihi yapıların yerlerinin değiştirilmesinin kültürel hafıza üzerinde de olumsuz bir etkisi olması açıktır. Yapılar ilk yapıldıkları andan itibaren belleksel gelişimini, kullandıkları sürece devam ettirmektedirler. Mekân ve bellek ilişkisi tarihi yapılarda, yapısal ve mekânsal göstergeler üzerinden kurulmaktadır. Tarihi yapıların kullanılmasıyla birlikte mekânsal belleğe ilişkin belirtileri zaman içerisinde korunmakta olup, geçmiş ile gelecek arasında bir bağ oluşturmaktadır. Kullanıcı tarafından algılanan mekân deneyimlenerek belleğe kodlanmaktadır. Kodlama işlemi bireyin deneyimine göre kısa veya uzun süreli hafıza olarak işaretler üzerinden mekânsal hafızaya dönüşmektedir. Birey tarafından hafızaya kodlanan mekân, zihinde imgeye dönüştürülerek aidiyet kazanmaktadır. Daha sonraki süreçte olgusal olarak anlam kazanan mekân, kentsel ve toplumsal olaylar sonucunda hafızada yerini almaktadır [98]. Taşıma uygulamaları ile mekânsal bellek göstergeleri

arasındaki ilişki göz önüne alındığında özellikle mekânsal bağlam açısından ciddi bir kopukluk oluşmakta, yapı, yeni taşındığı yerde yeni bir yer/işlev/mekân kurgusu oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, taşıma işlemi de rekonstrüksiyon veya restitüsyon gibi, koruma ilkeleri içerisinde zorunlu kalınmadıkça tercih edilmemesi gereken bir yöntem olarak değerlendirilmelidir. Tarihi dokuda koruma çalışmalarının başarıya ulaşmasını sağlayacak olan en önemli kriterlerden biri, öncelikle otantiklik değerinin kaybedilmemesi, somut ve soyut değerler ile ilgili alınan kararların yapı/mahalle/kent ölçeğinde kullanıcılar tarafından benimsenmesi yoluyla aktif katılımın sağlanması ve sürdürülebilir bir planlama ile fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak işlerliğinin devam ettirilmesidir. Taşıma işlemi ile otantiklik değerinin ciddi oranda zarar gördüğü ve kentteki yer/mekan/kültürel hafıza ilişkisinin zedelendiği açıktır. Bu nedenle işlem gerçekleştirildikten sonra taşınan yapının özgün yerine dijital canlandırmalar veya tabelalar yolu ile kent hafızasındaki yerini anımsatacak veriler düzenlenmesi, taşındığı yere de özgün konumu, fotoğrafları ve taşıma işleminin tarihini içeren levha, tabelalar veya tanıtım kioskuları yerleştirilmesi, gerek koruma ilkeleri gerekse kültürel hafızanın devamlılığı açısından alınabilecek tedbirlerdendir.

KAYNAKLAR

1. Baykal F., 1983. Ülkemizde Doğal ve Tarihi Çevreyi Koruma Çabaları, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.2-11.
2. Asatekin, N.G., 2004. Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi, Ankara, 184s.
3. Ahunbay Z., 2014. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, 7.Baskı, İstanbul, 202s.
4. (Web sayfası: <http://www.ilgincbirbilgi.com/ilginc-yerler/dunyanin-en-buyuk-toprak-camii-djenne.html>) (Erişim tarihi: Mayıs 2015)
5. Erder C., 1975. Tarihi Çevre Bilinci, YEM Yayınları, Ankara, 251s.
6. Zakar L., Eyüpgiller K.K., 2015. Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri, Ömür Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 193s.
7. Madran E., 2007. Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 74s.
8. Kuban D., 1977. Tarihi çevrenin geleceği, *2000 Yılına Doğru Sanatlar Sempozyumu*, D.G.S.A., İstanbul, 48s.
9. Feilden B.M., 2003. Conservation of Historic Buildings. Oxford: Architectural Press, Elsevier UK, 404s.
10. Feilden B.M., 1982. Conservation of Historic Buildings Third Edition, Architectural press, New York USA, 388s.
11. Forsyth M., 2007. Understanding Historic Building Conservation, Wiley Blackwell Publishing, West Sussex UK, 232s.

12. Binan C., 2008. Taş mimari ve koruma kavramının yeni boyutları üzerine görüşler, *Geçmişten Geleceğe Su Yapılarında Taş II. Ulusal Mimarlık & Taş Sempozyumu*, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayını, Antalya, s.37-43.
13. Kuban D., 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayını, İstanbul, 207s.
14. Batukan F.B., 2017. Fotoğraf Arşivi.
15. Ersen, A., 2011. Taş korumada son 20 yıldaki gelişmeler ve yenilikler, **Restorasyon Konservasyon Çalışmaları, İBB KUDEB Yayını, 10: 3-19.**
16. Açıkgöz G., 2015. Yayınlanmamış Ders Notları.
17. Ersen, A., 2011. Koruma mimarları için anıt bir anı, **Restorasyon Konservasyon Çalışmaları, İBB KUDEB Yayını, 9: 3-11.**
18. Bayar, N., 2014. Yayınlanmamış Ders Notları.
19. (Web sayfası: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0623153001387886624.pdf)
20. Madran E., 2002. Tanzimattan Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, ODTÜ Yayınları, Ankara, 232s.
21. Binan C., 2009. İstanbul'da ahşap mimarinin korunmasında yasal çerçeve ve koruma kavramları arasındaki ilişkiler üzerine değerlendirme, **Ahşap Yapılar Koruma Restorasyon ve Sürdürülebilirlik Kriterleri, İBB KUDEB Yayını, İstanbul, 1: 97-105.**
22. (Web sayfası: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>)
23. Yaşar H.N, 2008. Koruma bölge kurulları ile Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) arasında kanundan kaynaklanan yetki çatışması var mı?, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12: 1163-1172.**
24. (Web sayfası: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/>)

25. (Web sayfası: <http://www.ibb.gov.tr/sites/kudeb/Documents/index.htm>)
26. (Web sayfası: [https://www.kayseri.bel.tr/koruma-uygulama-ve-denetim-sube -mudurlugu](https://www.kayseri.bel.tr/koruma-uygulama-ve-denetim-sube-mudurlugu))
27. Eskici B., 2006. Hasankeyf Koç Camisi alçı süslemeleri üzerine bazı gözlemler, koruma problemleri ve çözüm önerileri, **Sanat Tarihi Dergisi**, 15(1): 77-96.
28. Balanlı A., Öztürk A., 2006. Yapı Biyolojisi Yaklaşımlar, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul.
29. Curtis J.O., 1979. Moving Historic Buildings, U.S. Department of the interior heritage conservation and recreation service technical preservation services division, Washington, D.C., 50s.
30. Peltola X., 2008. Moving Historic Buildings: A Study Of What Makes Good Preservation Practices When Dealing With Historicaly Significant Buildings And Structures, A Thesis Presented To The Graduate Schools Of Clemson University And The College Of Charleston, Clemson University, s.1-23.
31. Lu X.L.,Lu W.S., Zhang X., 2010. New resolution for historic building conservation by building moving technology, **Advanced Materials Research**, 133-134: 19-25.
32. Paravalos P., 2006. Moving a House with Preservation in Mind (American Association for State and Local History). Lanham: AltaMira Press, Lanham USA, 50s.
33. (Web sayfası: <http://www.frmtr.com/garip-olaylar/3040152-misirdaki-tapinak-nasil-tasindi.html>)
34. (Web sayfası: <https://milkerdogan.files.wordpress.com/2013/10/tac59fc4b1ma-final1.pdf>)
35. (Web sayfası: <http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=5&DetailID=22&ExhibitionID=41>)

36. (Web sayfası: <http://www.ansiklopedi.biz/arkeloji/ebu-simbel-tapinagi>)
37. (Web sayfası: <https://en.wikipedia.org/wiki/Amada>)
38. Close C.S, 1875. Moving brick houses. **Journal of the Franklin Institute**, **70(3)**: 178-180.
39. Courthouse going to court, 1899. **Scientific American**, **81**: 232.
40. Curious feat of house moving, 1923. **Scientific American**, **128**: 378.
41. Fisher M., 1921. Moving hibbing by tractor and truck. **American City**, **25**: 105.
42. Page M., 1976. Lucy, the Margate Elephant. In *Historic Houses Restored and Preserved*. New York: Whitney Library of Design, s. 195-198.
43. (Web sayfası: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucy_the_Elephant&oldid=761988380)
44. (Web sayfası: <http://www.bbc.com/news/world-europe-18168278>)
45. (Web sayfası: http://www.panynj.gov/press-room/press-item.cfm?headline_id=36)
46. (Web sayfası: <http://science.howstuffworks.com/engineering/structural/heaviest-building-moved4.htm>)
47. Booher M., Ezell L., 2001. *Out of Harm's Way*, Eastwind Publishing, Annapolis, MD.
48. (Web sayfası: <http://www.enerpac.com/en-us/projects/markets/buildings-and-stadiums-0/the-shanghai-concert-hall-lifting-and-moving-project>)
49. (Web sayfası: <http://www.ahmetakyol.net>) (Erişim tarihi: Nisan 2016)
50. (Web sayfası: <http://www.yalovakulturturizm.gov.tr>) (Erişim tarihi: Nisan 2016)

51. (Web sayfası: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bergama-Zeus-Suna>)
52. (Web sayfası: <http://arkeolojiahaber.net/tag/zeynel-bey-turbesi/>)
53. Sav M., 2012. Tarihinde ikinci kez taşınan ahşap cami: Rize–Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Sahil Camii. **Restorasyon Yıllığı**, 4: 161-169.
54. (Web sayfası: <http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr/TR,57296/celebi-aga-camii.html>)
55. (Web sayfası: <http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr/TR,57299/sungurbey-camii.html>)
56. Anık E., 2004. Pertek Baysungur ve Çelebi Ali Camii. **Vakar Dergisi**, 28: 186-210.
57. Burat O., 2006. Pertek Baysungur Camii'nin Taşınması. **Vakar Dergisi**, 10: 289-298.
58. (Web sayfası: <http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/5183>)
59. Parlak L.,2004. Yukarı Fırat'ta Tarihi Eserler. İstanbul Matbaası, Elazığ.
60. Sömen A.D., Ateş S.S., Durmuş F., Sert H., Partal E.M., Nas M., Yılmaz S., Demirci H., Avşın A., Turan G.S., 2015. Tarihi Çamçavuş Demir Köprüsü'nün taşınması, *5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu*, Erzurum, 14s.
61. Urfaloğlu N., 2012. Mimarsinan'ın Su Yapıları, TMMOB Sakarya Temsilciliği, Sakarya, s72.
62. (Web sayfası: <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/tophane-kilic-ali-pasa-sebili/>)
63. Urfaloğlu N., 1999. Osmanlı Mimarlığında Sebiller, **Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi**, 10: 457-468.

64. Urfaloğlu N., 1989. İstanbul Sebilleri Özellikle Üsküdar Sebillerinin Sorunları ve Korumaları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
65. Pilehvarian N., Urfaloğlu N., Yazıcıoğlu L., 2000. Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, YEM Yayını, İstanbul, 215s.
66. (Web sayfası: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=388&RecID=3324>)
67. Urfaloğlu N., 2008. İstanbul'un çeşme ve sebilleri. **T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yayını, 60: 22-23.**
68. Can C., 1993. İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 403s.
69. Memiş F.Z., 2013. İtalyan Mimar Raimondo D'Aronco'nun İstanbul Yapılarının Koruma Durumlarının Araştırılması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 188s.
70. (Web sayfası: <http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/dolmabahce-koca-yusuf-pasa-sebili/>)
71. Kösebay E.Y., 2007. Anadolu Demiryolu Çevresinde Gelişen Mimari Ve Korunması, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 477s.
72. Kuban N., 2002. Yeşilköy Tren İstasyonu Yapılar Grubu Restorasyon Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 209s.
73. (Web sayfası: <https://www.linkedin.com/company/somun-in%C5%9Faat-proje-ltd-%C5%9Fti->)
74. Tekinsoy K., 2011. Kayseri'nin İmarı ve Mekansal Gelişimi. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kayseri, 263s.

75. Yılmaz Bakır N., 2012. Kentsel Planlama ve Proje Bütünleşme Süreci Kayseri Kent Örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 285s.
76. Eravşar O., 2000. Seyahatnamelerde Kayseri. Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, s.340.
77. Hovardaoğlu S., 2009. Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 231s.
78. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi.
79. Kul B., 2009. Tarihi Kentsel Alanda Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) İşlevlendirmede Tavukçu Mahallesi Örneği, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, s.85.
80. Dülgerler O.N., 2015. Yayınlanmamış ders notları.
81. Denктаş M., 2000. Kayseri'de Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar), Kayseri, Kıvılcım Yayınları, 513s.
82. Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (K.K.V.K.B.K.) Arşivi.
83. Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetleme Bürosu (K.B.B.İ.V.Ş.D.B.) KUDEB Arşivi.
84. City Surf Programı.
85. Kaya D.A., 2006. II. Abdülhamid Dönemi Kayseri Yapıları. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Kayseri, 358s.
86. Çayırdağ M., 2014. Yayınlanmamış Ders Notları.
87. Özbek Y., Arslan C., 2008. Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanterleri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2.Cilt, İstanbul, 1010s.
88. Urfalioğlu N.,2015. Kuş Evi Geleneği: Kayseri ve Isparta'dan Örnekler, Abdullah Gül Üniversitesi, 17s.

89. Yavaş A., 2007. Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 598s.
90. Koman M.M., Ferit U., 1934. Selçuklu Veziri Sahip Ata ve Oğullarının Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 102s.
91. Eravşar, O., 1998. Ortaçağ'da Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, s.254.
92. Tuncer O.C., 1988. Kayseri Sahip Ata Medresesi, Ankara, s.35.
93. Sözen M., 1970. Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri, Cilt I-II, İstanbul, s.29.
94. Aksoy M., 2000. Sosyal Bilimler ve Sosyoloji. Alfa Basım Yayın Dağıtım Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, 1. Baskı, İstanbul, s.55-65, s.34-38.
95. Anbarlı Bozaday Ş., 2011. Sosyoloji, Beta Alfa Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, Ankara, 370s.
96. Özkalp E., 2013. Sosyolojiye Giriş, Ekin Yayınevi, 22. Baskı, Bursa, s.85-100.
97. Büyükmihçi G., 2005. Kayseri'de Yaşam ve Konut Kültürü. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 148, Kayseri, 248s.
98. Cevizci, A., 1996. Metafiziğe Giriş, Paradigma Yayını, 93s.
99. Çakır H., Yıldırım Gönül B., 2015. Tarihi yapılarda mekansal belleğin korunması: İzmit Seka Selüloz ve Kağıt Fabrikasının Dönüşümü, **Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 8(2): 85-110.
100. Başaran İ., 2010. Medya ve toplumsal hafıza, **Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültür ve İletişim Culture & Communication**, Kış/Winter, 13: 9-29.

101. Öztürk M., 2012. Kadın Kimliği Bağlamında Kültürel Bellek ve Van Merkezdeki Kadın Dengbêjliği Yansımaları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.5-10.
102. (Web sayfası: <https://hafizacalistayi2011.files.wordpress.com/2011/11/kulturelbellek-gulsumdepeli.pdf>) (Erişim tarihi: Ekim 2011)
103. Ruskin J., 1849. The Seven Lamps of Architecture. London, Smith, Elder, and co., London, 288s.
104. Yurttaş H., Özkan H., 2002. Tarihi Erzurum Çeşmeleri ve Su Yolları. Erzurum Büyükşehir Belediyesi ESKİ Genel Müdürlüğü, Erzurum, 274s.
105. Türkçe Sözlük, 2005. Türk Dil Kurumu, Ankara.
106. Adıbelli R.,2012. Kayserinin yirminci yüzyılı “Kentsel dönüşümün ve toplumsal hafızanın yansıması olarak Kayseri’deki çeşmeler”, Abdullah Gül Üniversitesi 1. Baskı, Kayseri, 394 s.
107. Vural M., 2008. Sudan Sanata. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ Genel Müdürlüğü Kültür Yayını, İstanbul, 152 s.
108. Garbrecht G., 1985. Sadd-el-Kafara: The world’s oldest large dam. **Water and Power Dam Construction: 71-76.**
109. Öziş Ü., 2002. Dörtbin yıl boyunca Türkiye’de su yapıları. **Türkiye Mühendislik Haberleri, 47(419): 17-28.**
110. İmamoğlu V., 2006. Geleneksel Kayseri Evleri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 290 s.
111. Yörükoğlu Ö., 1987. Kayseri Çeşmeleri, Beğendik Kültür Hizmetleri Serisi, Kayseri, 254s.
112. Kapılar ve Çeşmeler, 2007. Kayseri Kocasinan Belediyesi Kültür Yayınları, Orka Matbaa, Kayseri, 172s.
113. İlhan M.E., 2015. Gelenek ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Tartışma. **Turkish Studies- International Periodical**

for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,
10(8): 1395-1408.

114. Ersen A., 2009. Mimari korumada otantiklik ve bütünleme sorunları.
Restorasyon Konservasyon Çalışmaları, İBB KUDEB Dergisi,
İstanbul, 1: 8-15.

115. (Web sayfası: http://www.bisav.org.tr/Bulten/39/760/turkiye_mimarligi_turkiye_de_koruma_kavraminin_gelisimi_ve_otantiklik)

EK-1

ANKET

Anket no:

Anket tarihi:

Anket yapılan kişi ile ilgili bilgiler:

Yaş aralığı/Yaşı:

Mahallesi:

- 1- Yaşadığımız yere (evinize) en yakın çeşme veya çeşmeler hangisi veya hangileriydi?
  - a) .....
  - b) .....
  - c) .....
- 2- Eskiden evinizin çevresinde veya mahallenizde olup, günümüzde olmayan çeşme var mı?
  - a) Evet, var.
  - b) Hayır, yok.
- 3- Evinizin yakınında veya mahallenizde bulunan çeşme yıkıldı veya taşındıysa, şu an yerinde ne var?
  - a) Park
  - b) Yol
  - c) Bina
- 4- Çeşme nerede bulunurdu?
  - a) Meydanda
  - b) Sokaktaki yapılar arasında/içerisinde
-Bahçe duvarına bitişik

- Yapının duvarına bitişik
  - Sokak köşesinde
  - a) Cami yakınında
  - b) Bahçe içerisinde
  - c) Sokakta bağımsız olarak konumlanmış
- 5- Çeşmeden suları neyle taşırdınız? (hangi kaplarla)
- 6- Çeşmeden su nasıl taşınırdı?
- a) İnsanlar aracılığıyla (kaplarla güğüm, testi, kova vb.)
  - b) Hayvanlar aracılığıyla (katır, eşek vb.)
  - c) Her ikisi de (Açıklayınız)
- 7- Çeşmeden temin edilen suyu ne amaçla kullanılırdınız?
- a) Temizlik (banyo yapmak vb.)
  - b) İçmek için
  - c) Çamaşır yıkamak için.
- 8- Çeşmenin yalağında biriken su nasıl değerlendirilirdi?
- a) Hayvanlar su içmek için kullanırdı.
  - b) Havuz gibi bir yerde toplanır, bostan, bağ, bahçe vb. sulanırdı.
- 9- Çeşmeye kimler giderdi? Hangi zaman diliminde giderlerdi?
- a) Kadınlar
    - a)Sabah   b) Gün içinde   c) Akşam
  - b) Erkekler
    - a)Sabah   b) Gün içinde   c) Akşam
- 10- Çeşme çevresinde hangi yaş kesiminden kişiler olurdu?
- a) ..... yaş arası
  - b) ..... yaş arası
- 11- Çeşme etrafında sosyal bir hayat oluşur muydu, sohbet miydiniz?
- a) Evet.
  - b) Hayır.
- 12- Çeşmede oluşan sosyal hayat neyi içeriyordu?
- 13- Çeşme başında geçen anılarınızdan bahsedebilir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Fatma Burcu BATUKAN
 Uyuğu: Türkiye (TC)
 Doğum Tarihi ve Yeri: 4 Eylül 1990, Kayseri
 Tel: +90 506 921 09 82
 Email : fbbatukan@gmail.com

Yazışma Adresi: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı
 38010 Kocasinan/ KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	EÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü	2013
Lisans (Farabi Değişim Programı)	YTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü	2011
Lise	N.M. Küçükçalık Anadolu Lisesi	2008

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016–Halen	Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı, Proje ve Planlama Müdürlüğü	Mimar
2014–2015	Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, İmar Müdürlüğü, KUDEB Müdürlüğü	KUDEB Uzmanı Mimar
2014	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Raportör Uzman Mimar
2013	Kayseri Ofis Mimarlık Müh. İnş. San. Tic. Ltd. Şti., Proje Departmanı	Mimar

YABANCI DİL

İngilizce